

PŘEHLED VÝZKUMŮ

51

Brno 2010

PŘEHLED VÝZKUMŮ

Recenzovaný časopis *Peer-reviewed journal*

Ročník 51
Volume 51

Číslo 1–2
Issue 1–2

Předseda redakční rady
Head of editorial board

Pavel Kouřil

Redakční rada
Editorial Board

Herwig Friesinger, Václav Furmánek, Janusz K. Kozłowski,
Alexander Ruttikay, Jiří A. Svoboda, Jaroslav Tejral, Ladislav Veliačik

Odpovědný redaktor
Editor in chief

Petr Škrdla

Výkonná redakce
Assistant Editors

Soňa Klanicová, Marián Mazuch, Ladislav Nejman, Olga Lečbychová,
Rudolf Procházka, Jiří Juchelka, Lubomír Šebela

Technická redakce, sazba
Executive Editors, Typography

Pavel Jansa, Ondřej Mlejnek

Software
Software

Spencer Kimball, Peter Mattis, GIMP Development Team 2008: GNU
Image Manipulation Program, 2.6.1
GRASS Development Team 2008: Geographic Resources Analysis
Support System, 6.3.0
Kolektiv autorů 2008: Inkscape, 0.46
Kolektiv autorů 2005: L^AT_EX 2_ε

Fotografie na obálce
Cover Photography

Bronzové artefakty nalezené v depotech na hradišti „Tabulová hora“
u Klentnice. Srov. studii A. Navrátila. Foto J. Špaček.
*A foto of bronze artifacts found in hoards in the hill fort „Tabulová
hora“ near Klentnice. See the study of A. Navrátil. Photo by J. Špaček.*

Adresa redakce
Adress

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Královopolská 147
612 00 Brno
E-mail: pv@iabrno.cz

Webové stránky s pokyny pro autory: <http://www.iabrno.cz/pv>

ISSN 1211-7250

MK ČR E 18648

Vydáno v Brně roku 2010

Copyright ©2010 Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. and the authors.

prostor kaverny v místnosti toalety a vysoký obsah kamenů a bloků v této vrstvě neumožnil z technických důvodů další průzkum jejích nižších partií, lze však důvodně předpokládat, že leží na chronologicky starších středověkých uloženinách. Do této vrstvy byla v pozdním středověku založena kamenná zeď k. 904, probíhající ve směru severozápad–jihovýchod, která byla záhy ubourána a částečně převrstvena suťovou destrukcí (k. 102), datovanou do 15.–16. století. Na této suťi a zdi 904 byla postavena pozdněstředověká kamenná zeď 900, probíhající ve směru SZ–JV, přičemž obě zdi 904, 900 nerespektují popřestavbové architektonické uspořádání místností. Pozdněstředověkého stáří je i spodní partie současné východní obvodové zdi budovy, reprezentuje ji kamenné zdivo k. 901, přistavěné ke zdivu 904 a 900.

2. Přestavbová fáze (1895–1909). Při přestavbě z iniciativy velmistra řádu německých rytířů arcivévodě Evžena Habsburského byla na zřejmě tehdy patrný relikv středověké východní obvodové zdi 901 postavena její nadzemní partie, skládající se ze zdi smíšené konstrukce k. 902. Na zdivo 901 byla položena litinová roura. Mírně snížená místnost tak sloužila jako technické zázemí. Pravděpodobně sanitární funkci dokládá i otisk kameninové roury ve zdi 902. Taktéž byly vybudovány všechny stávající zděné nadzemní konstrukce a současné architektonické uspořádání místností. Z této doby pochází i zásypová vrstva k. 104.
3. Recentní fáze. Při úpravách v prostoru místnosti toalety došlo k prohloubení úrovně místnosti a tím k částečnému odstranění středověkých vrstev k. 101, 102 i přestavbové vrstvy 104. Zásahem do zdi 901 a 902 vznikla dutina o rozměru 0,70 × 0,54 × 0,70 × 0,78 m, sahající až do hloubky výkopu. Zásah byl spolehlivě datován nálezy (tuba lepidla Superfix) ve vrstvě k. 100, vzniklé při těchto pracích, ale hlavně podle výrobního čísla instalované kanalizační roury s datem výroby 20. 6. 1999. Z následné rešerše pramenů vyplývá, že není známo, že by při tomto zásahu byl realizován záchranný archeologický výzkum.

Pavel Šlězár

Resumé

Bouzov (Bez. Olomouc), Burg. Nr. 8, Parz. Nr. 1. Spätmittelalter, Neuzeit. Burg. Rettungsgrabung.

BRNO (OKR. BRNO-MĚSTO)

Cílem tohoto příspěvku je, obdobně jako v uplynulých deseti letech, souhrnně informovat o výsledcích záchranných archeologických výzkumů prováděných společností Archaia Brno, o. p. s., na území velkého Brna, především v historickém centru města a v prostoru jeho historických předměstí. Perspektivy, koncepce a metodika systematického archeologického výzkumu centra Brna se nezměnila (Merta, Peška, Procházka, Sadílek 2000, 35–36;

naposledy pak souhrnně Holub, Kolařík, Kováčik, Merta, Peška, Procházka, Zapletalová, Zůbek 2004, 57–97).

Přehled záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2009:

Výzkumy prováděné v roce 2009 lze rozdělit do tří skupin: 1) rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy; 2) výzkumy realizované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“; 3) menší terénní výzkumy a dokumentace inženýrských sítí. Jako 4. skupinu uvádíme výzkumy, jejichž terénní části proběhly již dříve, ale v roce 2009 došlo k jejich zpracování a vyhodnocení.

Ad 1) Rozsáhlejší plošně exkavované výzkumy

Pokračoval výzkum na Pekařské ulici 53 (akce A066/2008), započatý již v roce 2008. Výzkum na Orlí bude pokračovat i v roce 2010. Uskutečnily se akce v prostoru na Mojžířské náměstí 6, 7 (akce A007/2009) a na Vídeňské ulici (akce A018/2009). Začal výzkum na Běhounské ulici, Brandlově ulici, Joštově ulici, Moravském náměstí, Solniční ulici (akce A061/2009) a Panenské ulici (A014/2009), který bude pokračovat i v roce 2010.

Ad 2) Sondy dokumentované v rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“

V rámci projektu „Sanace brněnského podzemí“, o němž jsme podrobněji informovali v roce 2000 (Merta, Peška, Procházka, Sadílek 2000, 36), bylo v roce 2009 realizováno 6 projektů. „Sanovány“ byly bloky 9a, 10–Měniňská ulice, Novobranská ulice, Orlí ulice (akce A41/2009), 20b–Husova ulice (akce A016/2009), 21b–Josefská ulice (akce A060/2009), 22b–Benešova ulice (akce A023/2009) a 46–Komenského náměstí (akce A040/2009). Sondy byly položeny také na Mendlově náměstí (akce A010/2009).

Ad 3) Výzkumy menšího rozsahu

Běhounská ulice (akce A020/2009), Dominikánské náměstí 1, Zelný trh (akce A046/2009), Joštova ulice, Moravské náměstí (akce A080/2008), Moravské náměstí 1 (akce A067/2009), Moravské náměstí, Rooseveltova ulice, Solniční ulice (akce A062/2009), náměstí Svobody (akce A024/2009), Trtílkova ulice 18 (akce A031/2009).

Ad 4) Zpracování a vyhodnocení již ukončených terénních částí výzkumů

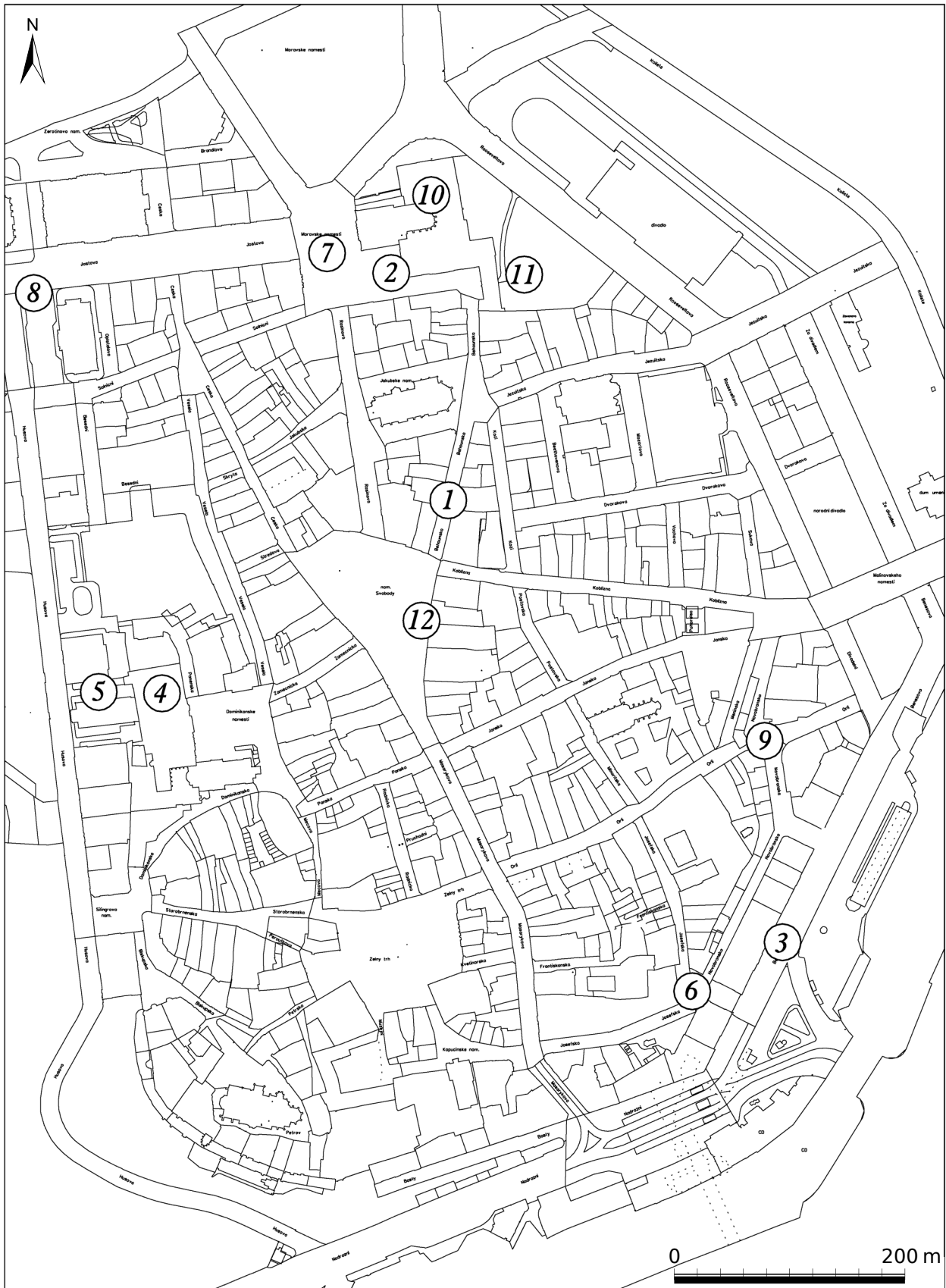
V roce 2009 bylo dokončeno zpracování výzkumů, které proběhly v roce 2006 až 2008. Jde o následující: ulice Bašty 2–4 (akce A020/2008), Božetěchova ulice 2 (akce A006/2006, A015/2006, A090/2006), Jakubská ulice, Rašínova ulice (akce A086/2007).

Předběžné výsledky jednotlivých výzkumů (akce jsou řazeny abecedně primárně podle katastrů):

K. ú. Královo Pole

Božetěchova ulice 2, p. č. 3, 5/1 (akce A006/2006, A015/2006, A090/2006). Středověk, novověk. Klášter. Záchranný výzkum.

V roce 2009 bylo ukončeno zpracování rozsáhlého archeologického výzkumu, který probíhal od ledna 2006 do srpna 2008 v souvislosti s celkovou rekonstrukcí areálu bývalého kartuziánského kláštera v Brně-Králově Poli. Účelem výzkumu bylo zdokumentovat ohrožené archeologické památky narušené stavebními pracemi. Realizo-

Obr. 3. Plán historického středu Brna s vyznačením výzkumů, které zde probíhaly v roce 2009. 1 – Běhounská (A020/2009), Běhounská, Brandlova, Joštova, Moravské náměstí, Solniční (akce A061/2009), Benešova (akce A023/2009), Dominikánské náměstí 1, Zelný trh (akce A046/2009), Husova (akce A016/2009), Josefská (akce A060/2009), Joštova, Moravské náměstí (akce A080/2008), Komenského náměstí (akce A040/2009), Měnínská, Novobranská, Orlí (akce A41/2009), Moravské náměstí 1 (akce A067/2009), Moravské náměstí, Rooseveltova, Solniční (akce A062/2009), náměstí Svobody (akce A024/2009).

Abb. 3. Plan des historischen Stadtzentrums von Brno mit Bezeichnung der 2009 durchgeführten Grabungen.

ván byl v rámci tří akcí (akce A006/2006–objekt refektáře SO324, akce A015/2006–objekty SO321, SO322, SO323, SO325, SO422 a akce A090/2006–severní klausury SO326)–obr. 4.

Akce A006/2006

(SO324)

Výkopové práce v rámci této akce zasáhly interiér refektáře, západní křídlo chodby velkého ambitu, dvorek s křížovou kaplí a dvorek za presbytářem kostela Nejsvětější Trojice. Byly také sledovány výkopy kanalizace v prostoru velkého ambitu a s nimi související odkrytí zdív cel G1 a H.

Všechny dokumentované výkopy v tomto prostoru prokázaly navýšení terénu souvrstvím novověkých navážek (18. století) o mocnosti 1–2 m. Navážka dorovnáva původní terén klesající k východu. V úrovni půdního typu byly zachyceny ojedinělé pravěké objekty kultury s lineární keramikou.

Při dohledu výkopu kanalizace na dvorku za presbytářem kostela byly v severozápadní části narušeny dva hroby. V místě se nacházel hřbitov kartuziánů. Další výkopové práce již díky vrstvě navážek hrobové celky narušily. Kosterní ostatky byly ponechány v místě nálezu. V rámci hloubení kanalizační rýhy v prostoru předpokládané cely G1 byla odkryta původně nadzemní zdiva této cely. Bagrováním byl poškozen původní vstup v jihovýchodním rohu s polosloupem opatřeným profilovanou římsou. Aby nedošlo k dalšímu poškození dochovaných středověkých zdív, byla trasa kanalizace přeložena do volného prostoru mezi cely G a G1. Byla tak jen částečně poškozena zdiva chodby velkého ambitu. Archeologickým výzkumem bylo dokumentováno v jihozápadním rohu cely G1 umístěné schodiště, původně vedoucí z přízemí do patra cely. Vestavbu schodiště do JZ nároží cely je možné klást nejdříve do závěru 16. století. Jeho zánik lze na základě keramického materiálu vyzvednutého ze suťového zásyvu datovat do 18. století. Interiér cely byl dlážděn pálenými čtvercovými dlaždicemi kladenými souběžně s obvodovými stěnami. Cela byla z exteriérové strany omítána. Sondáží byl také ověřen severozápadní roh cely H v napojení na velký ambit.

Akce A015/2006

(SO321)

V objektu byly kromě odkrytých stojících konstrukcí archeologicky dokumentovány úrovně snižovaných podlah a výkopy inženýrských sítí (kolektoru). Archeologickým výzkumem byly prokázány pozůstatky gotických konstrukcí předcházejících výstavbě východního křídla nádvoří.

SO322

V objektu byly dokumentovány dochované nadzemní relikty gotických zdív, plošně byly dokumentovány středověké a novověké konstrukce odkryté snížením podlah. Jediným plošným zásahem do terénu byla přípojka kolektoru v chodbě malého ambitu. Dokumentovány byly také archeologické situace v rámci výkopů IS (kanalizace), které představovaly relikty do podloží tesaných sklípků a torzálně dochovaná gotická základová zdiva.

V prostoru chodby malého ambitu byla dokumentována podlaha z pálených čtvercových dlaždic a dále byla ve vý-

kopu kanalizace zachycena do povrchu půdního typu zahlobená pec. Odkrytý reliktní pec se nepodařilo datovat. Vlastní pec byla porušena konstrukcí dispozičně navazující na severní zdivo sklepů tzv. bednárný. Podobně jako objekt bednárný musíme i tuto konstrukci datovat do předklášterního období a lze ji spojit s předpokládaným markraběcím sídlem.

Velice důležité poznatky byly získány při výkopu technických kanálů v rámci místnosti 29 – staré kapitulní síně. Jedná se o konstrukce, které dispozičně navazují na podsklepení objektu. Na základě skladby zdiva je opět můžeme datovat do předklášterního období. Ještě v průběhu středověku proběhla přestavba celého prostoru, kdy byl zřízen nový vstup v severní stěně z prostoru malého ambitu.

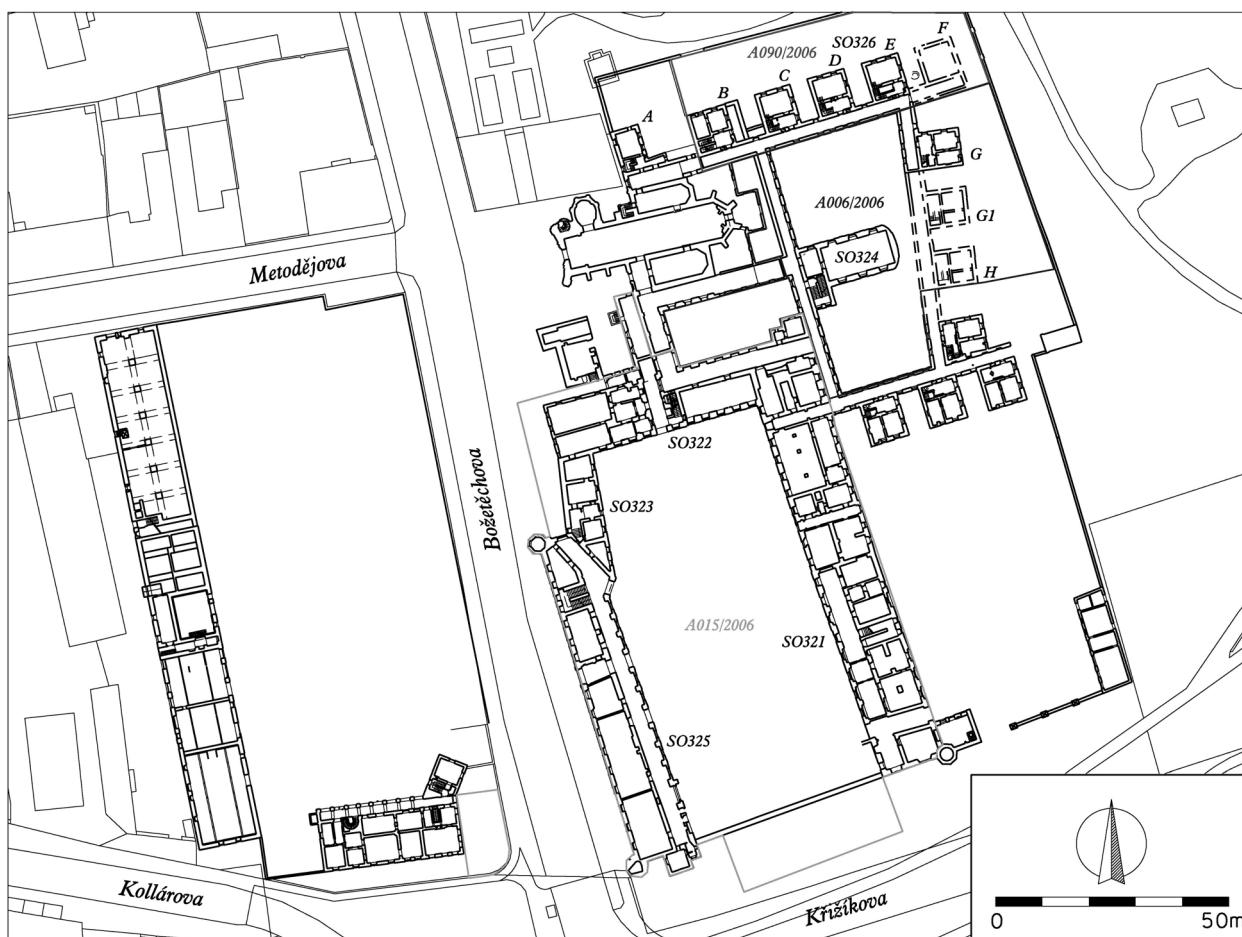
SO323

V exteriéru západního objektu SO323 byla po snížení terénu začištěna chlebová pec. Byla již dříve odstraněna, ale podle nálezu základového zdiva můžeme uvažovat o komoře hruškovitého půdorysu s nízkou klenbou. Obsluhována byla z nepravdělně obdélného předpecí přístupného jak z jihu, tak z východu z interiéru SO323.

Složitá, především co se týče odhalených konstrukcí, byla situace v interiéru objektu SO323. Při snižování podlah byla odhalena základová zdiva náležející snad ještě předklášterní stavební fázi. V jihozápadním nároží konstrukce s. j. 4962=4978=4968 bylo situováno topeniště s. j. 4979 s komínem pro odvod kouře či tepla v síle zdiva s. j. 4978. Do interiéru stavby byla vsazena ještě místnost tvořená zdí s. j. 4966, 4967. Původně byla tato prostora klenuta valenou klenbou. Otázkou je, zda funkčně souvisí s domem s. j. 4962=4978=4968, či s topeništěm s. j. 4979.

V severní části místnosti 9 byla narušena zděná odpadní jímka nepravdělného půdorysu. Jímka sbírala fekálie ze dvou částečně či zcela dosud dochovaných převětů v 1. a 2. nadzemním podlaží (místnost 8, resp. místnost 125). Objem jímky částečně zasahoval až pod nárožní věžičku budovy.

Vlastní budova bývalé sýpky má renesančně přestavěné gotické jádro, představované relikty obvodových stěn s. j. 4901, 4957, 4923. S renesanční fází lze spojit i výstavbu příček a kleneb přízemí. Ve druhém nadzemním podlaží je v severních dvou třetinách stavby po obou stranách ve stěně s. j. 4911=4929 primárně prolomena trojice snad renesančních oken. Okna byla umístěna v okeních nikách, sahajících až na úroveň předpokládané podlahy. V jižní části východní stěny byl sledován reliktní kamenný zdi s okénkem s rovným kamenným překladem. Tuto situaci je možné interpretovat jako okénko dynné jizby, nacházející se v prvním nadzemním podlaží a náležející k nejstarší stavební fázi budovy. S touto stavební fází by mohl souviset dokumentovaný vstup v jižní stěně. Vstupní otvor se světlostí cca 3,5 m byl do interiéru segmentově zaklenut. Do exteriéru směřoval záklenek vstupu v podobě lomeného oblouku. V závěru 18. století byla obvodová zdiva budovy zvýšena a do budovy vsazeno mezi patro s plochým záklopovým stropem z jedlových trámů. Smýcení stromů pro trámy bylo dendrochronologicky datováno do léta roku 1784 (dendrochronologické vzorky 5–10, Rybníček 2005). Úprava budovy na sýpku proběhla tedy bezprostředně po zrušení kláštera. Z dubových kleš-

Obr. 4. Božetěchova (A006/2006, A015/2006, A090/2006). Plán kláštera s vyznačením rozdělení ploch archeologických akcí a popisem stavebních objektů (SO).

Abb. 4. Božetěchova Str. (A006/2006, A015/2006, A090/2006). Plan des Klosters mit den Grabungsflächen.

tin v obvodových zdech místností 124 a 125 byla získána dendrochronologická data určující barokní přestavbu vstupního nádvoří do let 1666–1676 (vzorky 11–13, Rybníček, 2005).

SO325

Největším terénním zásahem v objektu SO325 byl výkop kolektoru v interiéru. Trasa kolektoru byla zkoumána v šířce cca 2,4 m a délce 30,5 m. Do prostoru SO325 můžeme snad již od pozdního středověku lokalizovat klášterní pivovar. S budovou pivovaru souvisí dochované relikty obvodových stěn budovy a základy příček. Vůči terénu se jednalo o polozahloubené prostory, jak napovídají odkryté schody s. j. 6955 s relikty kamenných ostění vstupu v konstrukci 6957. Podlaha byla tvořena cihelnou dlažbou.

Z novověkých aktivit byla v trase kolektoru odkryta pec neznámého účelu. Jednalo se o čtvrtkruhově zahnutý klenutý kanál vlastní pece s vyzděným obslužným prostorem. Interpretace pece není možná, snad souvisela s fungováním pivovaru. Pec prozkoumal již v 70. letech 20. století J. Bukovský, který nález interpretoval jako pozůstatek teplovzdušného topení. J. Bukovský s D. Cejnkovou (1975, 237) a později i L. Konečný (1983, 460–462) jej datují do 14. století. Na základě opětovného odkryvu zařízení a dostupné dokumentace můžeme říci, že datování do období středověku je vyloučeno. Z použitého

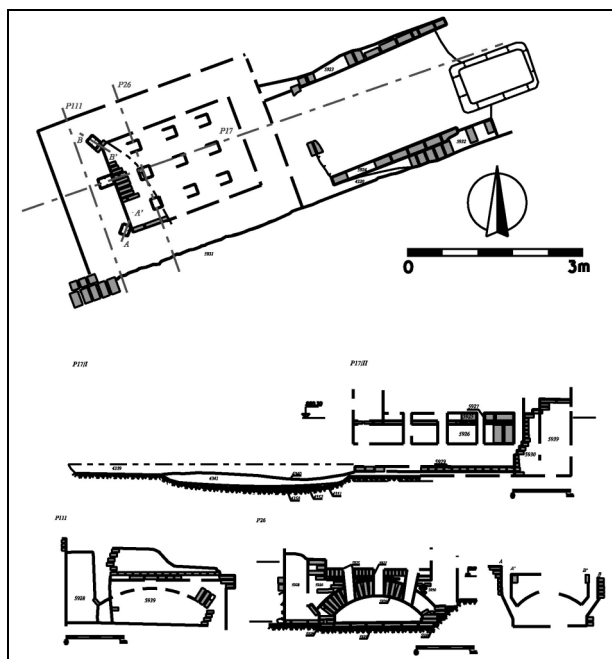
formátu cihel lze soudit, že zařízení vzniklo snad někdy v průběhu 17. století.

V jižní části se trasa kolektoru napojovala průrazem do sklepa s. j. 5921. Výstavba sklepa narušila objekt s. s. j. 009, který zanikl v průběhu 13. století. Další objekty v jižní části kolektoru lze interpretovat jako sklípky, jejichž zánik můžeme na základě nalezeného keramického materiálu datovat již k polovině 13. století. Patří k nejstarším objektům zkoumaným v areálu kláštera. V této souvislosti je nutné uvažovat o tom, že jižní část klášterního komplexu zasahuje již do oblasti původní vsi Královo Pole, zmíněné v pramenech už před polovinou 13. století.

V severní části kolektoru byly archeologické situace zkoumány z úrovně povrchu půdního typu či relikvtů středověkých vrstev, protože terén zde nebyl zničen výstavbou budov pivovaru. Díky tomu se zde projevil kumulace sloupových jam, jakožto pozůstatků lehčích dřevěných či dřevohliněných konstrukcí. Bylo zachyceno i několik linií drobných kúlových jamek, které snad naznačují lehčí příčky či plůtky dělící prostor.

SO422

Objekt SO422 představuje stavební jámu objektu posluchárny II. V západní části plochy byl zachycen průběh příkopu kultury s lineární keramikou. Do období kultury s lineární keramikou lze také datovat objekt s. j. 4511. Pře-

Obr. 5. Božetěchova. (A015/2006). Plán sladovnické pece ze 16.–17. století zkoumané v rámci SO422.

Abb. 5. Božetěchova Str. (A015/2006). Plan des Bräuofens aus dem 16.–17. Jahrhundert.

vážnou část objektů tvoří nedatovatelné sloupové jámy. Podle nálezů keramiky v zásypech sloupových jam je možné datovat od poloviny 13. do 15. století. Z interpretovatelných objektů zachycených v rámci zkoumané plochy lze jmenovat např. relikv sklípku či zásobní, popř. odpadní jámu.

Zajímavým nálezem technologického zařízení byl odkryv sladovnické pece s. s. j. 083, 087. Nachází se v prostoru bývalé klášterní sladovny, která je vyznačena na vedutě M. Aretia i na plánu K. Stoscheka. Jedná se o výjimečně dochované technologické zařízení pro zahřívání vzduchu, využívaného na sušení sladu pro pivovarnickou výrobu. Nejstarší fázi částečně zahloubeného objektu pece lze snad na základě keramických nálezů z komunikační úrovně s. j. 4352 zařadit již do období před třicetiletou válkou. Mnohem více informací máme ke druhé vývojové fázi zařízení (17. století). Jednalo se o dvoukomorovou pec náležející k systémům teplovzdušných topení. Oheň v dolní komoře vyhříval tahovými otvory akumulační médium v horní komoře. Po jeho nahřátí byl oheň vymeten a vzniklý horký vzduch byl využíván k sušení sladu. Vstup do předpecí zajišťoval ořez ve východní stěně. Šíje byla v jedné z fází vymezena vyplétanou stěnou, ve druhé pak lehčí konstrukcí opřenou o kůly. Cihelné zdivo pece bylo pojeno plastickou hlínou (spraš). Podlaha horní komory byla tvořena cihlami pokládanými na styčnou plochu. Podlaha dolní komory (s. j. 5929) byla tvořena cihlami pokládanými na ložnou plochu.

Většinu jižní části odkryté plochy zabíral objekt hliníku s. s. j. 128. Jedná se o poměrně rozsáhlý výkop sloužící pravděpodobně pro těžbu hlíny. Dolní hranice výkopu se zastavila na písčité nivní uloženině, která určovala hladinu spodní vody. Hliník zanikl snad na přelomu 14. a 15. století nebo v průběhu 15. století. Do 15. a na přelom 15.

a 16. století lze na základě nalezeného materiálu datovat nejmladší úroveň zasytů – dorovnávkou proklesů terénu. Datování podpořil i nález ražby dolnorakouského půlfeniku z let 1365–1388 ve vrstvě s. j. 4382. Z objektu hliníku pochází bohatý soubor stavební keramiky, m. j. i plochá střešní taška s glazovaným povrchem. Lze pouze spekulovat o souvislosti hliníku se západněji zachycenou pecí s. s. j. 230.

V západní obvodové stěně stavební jámy SO422 bylo narušeno obvodové zdivo pece s. s. j. 230 o straně 5,5 m. Další relikty pece byly sledovány v řezech v rámci výkopu kanalizace. Zjištěné rozměry pece čtvercového či obdélného půdorysu dosahují 5,5 × min. 4,5 m, výška zdiva min. 2 m (z toho cca 1,3 m zahloubeno pod úroveň terénu, zbytek představovalo původně nadzemní zdivo). Jedná se o rozměrově rozsáhlé výrobní zařízení, jež nelze na základě torzovitých nálezových okolností blíže interpretovat. Můžeme uvažovat o cihlářské či vápenické peci, či o souvislosti s provozem pivovaru.

SO521, 522–terénní úpravy nádvoří; kanalizace

V rámci rekonstrukce nádvoří bylo archeologicky dokumentováno plošné snižování terénu a výkopy inženýrských sítí.

Složitá nálezová situace se projevila v severovýchodním koutě nádvoří. V těchto místech se nacházely pozůstatky zdív blíže neznámých středověkých staveb. Při budově SO322 a v přilehlé kanalizační rýze byl dokumentován relikv snad tříprostorového gotického domu, který již není zobrazen na vedutě ze závěru 17. století. Nelze vyloučit, že tato stavba souvisí s předklášterní zástavbou, a to buď jako součást markraběcího dvorce, nebo zástavba sousední parcely. Základová zdiva druhého středověkého domu, zachyceného ještě na vedutě M. Aretia, nelze z torzovité nálezové situace interpretovat. Souvisí s nimi několik dokumentovaných úrovní maltových lůžek dlažby nebo maltových podlah. V podlaze s. j. 7932 byla zachycena rýha základového věnce vyhořelého trámu s. j. 7933. Je tedy možné, že některé podlahy náležejí starším částečně dřevohliněným stavbám.

Při objektu SO 323 byl v kanalizační rýze dokumentován relikv zahloubeného suterénu dřevohliněné stavby. Na gotické jádro objektu SO323 snad navazovaly konstrukce s. j. 6997 a 7901, přičemž druhá jmenovaná reprezentuje spolu se s. j. 7945 a 7946 pozůstatek dělicí zdi nádvoří tak, jak je to vyobrazeno na vedutě M. Aretia.

Akce A090/2006

SO 326 – severní klauzury

V rámci severních klauzur byly sledovány výkopy kanalizací v exteriéru i interiéru objektu, stavebněhistoricky byl také zdokumentován a vyhodnocen vývoj zdiv.

Pro zjištění dochování archeologických situací byla před zahájením výkopových prací kanalizace položena do prostoru mezi celami B a C zjišťovací sonda. Nejstarší dokumentovaná aktivita byl objekt kultury s lineární keramikou v rámci půdního typu. Středověké předklášterní osídlení zde reprezentuje několik sloupových jam. Přibližně ve směru sever–jih protínala sondu konstrukce s. j. 6923, která tvořila východní stěnu gotické cely B. Ke zdi byla přizděna konstrukce s. j. 6924, tvořící obvodovou zeď předsíně přístupnou z velkého ambitu. Stratigrafická

sekvence výstavby cely uzavřela dorovnávkou terénu, kterou lze datovat do 14. století.

Gotická cela B byla zbourána v závěru 17. století. Nahradila ji patrová novostavba s masivním krovem (datováno 1693; Kyncl 2006). Stejně jako v případě cely A se tedy změnila dispozice i poloha objektu (Bukovský 1994, 19–19). Půdorysně ani vnitřním členěním se novostavba neliší od svých gotických předchůdců, odlišuje se však využitím místností. Z obytné místnosti v přízemí se stává kuchyně, dílna je situována v severovýchodním rohu. Mění se orientace oken opatřených kamenným ostěním, která směřují k východu a severu. Horní patro je celé obyvatelné. Odvod zplodin z kamen obsluhovaných z předstíň obstarává centrálně umístěný komín. V přízemí cely bylo zachyceno topeniště.

Při snesení vnějších i vnitřních omítek jednotlivých cel a chodby velkého ambitu byly učiněny důležité poznatky o stavební podobě gotických cel. Ty jsou v případě cel C, D a E díky nárůstu terénu zachovány jako sklepní podlaží současných budov. Cely byly primárně přízemní, dvou či trojprostorové dispozice na obdélném půdorysu 7,9 × 9,2 m s delší osou ve směru sever–jih (vnitřní rozměr cely činí 6,2 × 7,6 m). Zdivo je kamenné, zděné na běžovou hrubou maltu. Pro dorovnání rádků zdiva je použito zlomků stavební keramiky, především prejzů. V první stavební fázi byl interiér cely osvětlen dvojicí oken umístěných v západní stěně. Okna byla zaklenuta segmentovým záklenkem z cihel. Mezi okny byl situován komín vyložený z líce zdi. V severní stěně při severovýchodním nároží byl umístěn vstup do prostoru mnišské zahrádky, zaklenutý lomeným obloukem do exteriéru. Z interiéru byl záklenek vstupu segmentový. Další vstup do cely je situován v jižní části východní stěny při styku zdiva cely s obvodovým zdívem velkého ambitu. Všechny zmíněné architektonické detaily jsou zděny z cihel o šířce 13–13,5 a výšce 8,5–9 cm.

Jednotlivé cely jsou komunikačně propojeny prostřednictvím velkého ambitu. V severní stěně severního křídla ambitu byly v pravidelných rozstupech sledovány pozůstatky tří vstupů vedoucích do prostoru zahrádky mezi celami, resp. do kryté předstíň, propojující prostor ambitu a vstup do cely. Předstíň, krytá jednoduchou ke stěně ambitu přiloženou pultovou střešou, usnadňovala komunikaci, respektive obsluhu cely v případě nepříznivých klimatických podmínek. Jak již zaznělo výše, vnitřní dispozice gotické cely byla zřejmě členěna na tři prostory. V severozápadní části byla situována jediná vytápěná místnost cely, určená ke spánku či používaná jako pracovna i oratoř (cubiculum). V celách D a E se v tomto prostoru podařilo odkrýt pozůstatek kamenného soklu kamen s podlahou tvořenou dlaždicemi z pálené hlíny. V severovýchodní části cely se nacházela dílna, ze které byl přímý přístup do zahrady.

Gotická podoba velkého ambitu s mnišskými celami zůstala v Králově Poli pravděpodobně zachována poměrně dlouhou dobu. Jediným známým pozdněgotickým či renesančním stavebním zásahem je osazení kamenných ostění oken v severní a východní stěně cely D. Tím byla narušena dispozice cel znemožňující vizuální kontakt. Renesanční úpravy také naznačuje odkrytý vazný trám v bývalé koruně zdi cely D (západní stěna; datování

Obr. 6. Božetěchova (A006/2006). Podesta schodiště odkryté v rámci cely G1.

Abb. 6. Božetěchova Str. (A006/2006). Podest der Zelle G1.

po roce 1564; Kyncl 2006). Z jeho umístění lze usuzovat, že ještě v této době byly cely přízemní.

K velkým změnám v areálu velkého ambitu dochází pravděpodobně ve 30. letech 18. století. Svah, na kterém byly cely vystavěny, byl vyrovnán, čímž se ve východní části navýšil terén takřka o 3 m. Přízemní prostory východní části severní a jižní větve a celé východní rameno velkého ambitu se tak octly v pozici suterénů. Z nové úrovně podlah severního křídla velkého ambitu byla získána dubová kleština dendrochronologicky datovaná po roce 1725 (Rybníček 2006a; vz. č. 72). Přízemní cely severního křídla ambitu (C, D, E, F) musely být nastaveny a vznikla dnes známá dispozice se vstupem do cely přímo z chodby a zalomeným podávacím okénkem, osazeným ze strany chodby kamenným ostěním. Z výdřevy podávacího okénka cely D bylo získáno dendrodatum "po roce 1728" (Rybníček 2006b; vz. č. 58). Cely východního a jižního křídla velkého ambitu byly postupně přestavovány jako novostavby bez bližšího vztahu ke své původní gotické dispozici. Do roku 1782 (zrušení kláštera) tak byly vystavěny v dnešní podobě cely G, I, K, L a M. Zbourána a připravena k přestavbě byla k tomuto datu cela G1, cela H nebyla v tomto období zřejmě obývána.

Snad někdy po roce 1710 byl v interiéru velkého rajského dvora vybudován nový refektář. Krov refektáře je datován k roku 1767. Krov západního křídla chodby velkého ambitu byl datován do roku 1774.

Závěr

Nejstarší středověké aktivity zjištěné archeologickým výzkumem v areálu kartuziánského kláštera v Králově Poli je nutné zařadit již k polovině 13. století a lze je spojit se vznikající vsí Královo Pole. Jedná se především o nálezy ve výkopu kolektoru v rámci křídla SO325. Prostor vstupního nádvoří a jeho okolí je kontinuálně osídlen v průběhu celého středověku a stopy dřevohliněné zástavby nalázané archeologickými metodami lze jen obtížně datovat do předklášterního či klášterního období. Zástavba hospodářského zázemí kláštera se v podstatě nikterak neliší od běžné zástavby vesnické.

Obr. 7. Božetěchova (A015/2006). Základové zdivo pekařské pece s. s. j. 294 ve dvorku severně objektu SO323.

Abb. 7. Božetěchova Str. (A015/2006). Grundmauerwerk des Backofens s. s. j. 924.

Obr. 8. Božetěchova (A015/2006). Celkový pohled na zkoumanou plochu posluchářského komplexu SO422.

Abb. 8. Božetěchova Str. (A015/2006). Gesamtansicht der Grabungsfläche des Gebäudes SO24.

Ve 14. století vznikají v tomto prostoru první kamenné stavby, typologicky snad podobné měšťanským domům. Interpretace takovéto zástavby je nesmírně obtížná a opírá se povětšinou jen o terénní pozorování. Celkově lze říci, že v prvních kamenných stavbách není užito druhotně stavební keramiky v rámci hmoty zdiva. Stavební keramika je však běžně používána pro vyzdění stavebních detailů (okna, dveře, klenby?). Do této stavební fáze lze započítat relikty zdiv v objektu tzv. bednárný a bývalé kapitulní sítě. Otázkou je, zda náleží předklášterní zástavbě i některé zjištěné konstrukce v uličním křídle SO323 a SO325 (sklep zabíhající pod ulici Božetěchova – SO323, základová zdiva SO323, sklep a obvodové zdi přízemí v SO325) či v ploše nádvoří.

V poslední čtvrtině 14. století byly některé z budov zakomponovány do půdorysného schématu vznikajícího kláštera. V nejstarší stavební fázi byl vybudován kostel, malá kvadratura a velká kvadratura s mnišskými celami.

Samotné vstupní nádvoří se do dnešní podoby zformovalo v 17. století. Dendrochronologická data poukazují na stavbu střední části objektu SO321 před polovinou 17. století (Rybníček 2006b; vz. č. 35, 36, 44–48 datovány do let 1631–1652). Objekt byl vybudován na starších, go-

tických základech. Snad již v této době byla vybudována i jižní část stávajícího objektu. Severní díl byl vystavěn později až po snesení přiléhající zástavby v prostoru nádvoří. Na základě datace vzorků 33 a 36 lze uvažovat, že se tak stalo při přestavbě celého křídla kolem roku 1770.

Přestavba celého komplexu počátkem 70. let 18. století zasáhla i křídlo SO322 (vzorky 49–55 krovu jsou datovány do let 1772–1774, reparační 1806–1807; Rybníček 2006b). Na základě vzorků 11–13 a 16, 17, 19, 21, 23, 24 lze datovat výstavbu stávající podoby uličního křídla (SO323, SO325) do let 1666–1676.

Závěrem lze říci, že archeologický výzkum v areálu kartuziánského kláštera v Králově Poli přinesl nové, velmi významné poznatky ke stavebněhistorickému vývoji objektu. Na základě zjištěných skutečností lze korigovat dřívější informace z průzkumů prováděných v 60. a 70. letech 20. století (Holub 2008).

Mojmírovo náměstí 6, 7, p. č. 975, 976, 977/1 (akce A007/2009). Středověk, novověk. Vesnice. Záchranný výzkum.

V souvislosti s plánovanou výstavbou čtyř bytových domů v Brně-Králově Poli na Mojmírově náměstí 6 a 7 byl v průběhu března až září 2009 proveden předstihový záchranný archeologický výzkum. Nebyl dosud zcela zpracován, a proto o jeho výsledcích bude referováno později. Předběžně můžeme říci, že se podařilo odkryt pozůstatky zástavby podstatné části dvou středověkých a novověkých vesnických parcel Králova Pole. Reprezentovány byly několika takřka v celku dochovanými suterénními prostory středověkých domů, dokládajícími

Obr. 9. Mojmírovo náměstí 6, 7 (A007/2009). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 9. Platz Mojmírovo náměstí 6, 7 (A007/2009).

vývoj skladovacích prostor od poloviny 13. století. Nadzemní části staveb dokládají sloupové jámy vertikálních konstrukčních prvků. Na parcele vzniklo také několik lochů, z nichž byly odkryty vstupní partie. Dřevohliněná zástavba na parcelách dominovala až do 16. či 17. století, kdy zde byl postaven první zděný dům. Dokumentovány byly i pozůstatky zděné zástavby z 19. století. V zázemí středověkých a raně novověkých domů se nacházely především hospodářské stavby, odpadní jímky, studny a zásobnice, sloužící ke skladování obilí (Kolařík, Sedláčková 2009a).

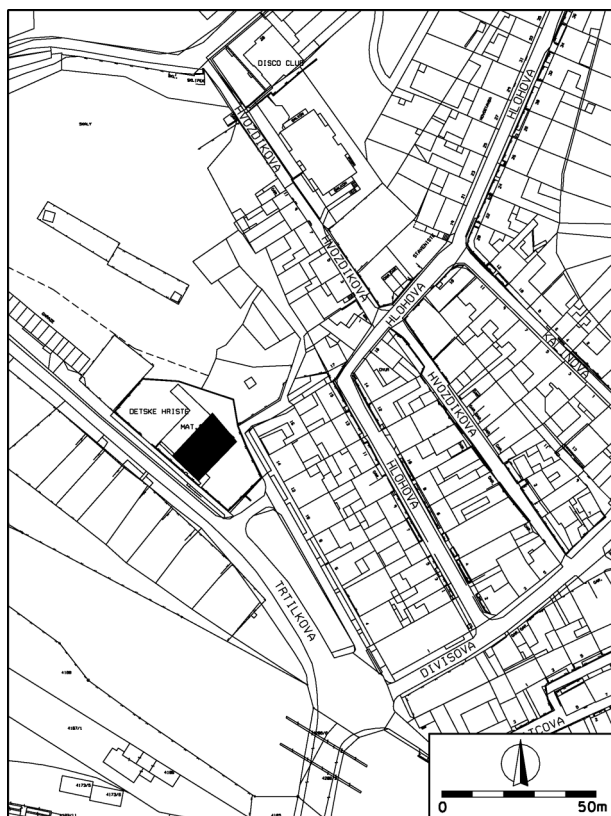
K. ú. Lesná

Trtílkova ulice 18, p. č. 672 (akce A031/2009). Novověk. Hromadné hroby. Záchranný výzkum.

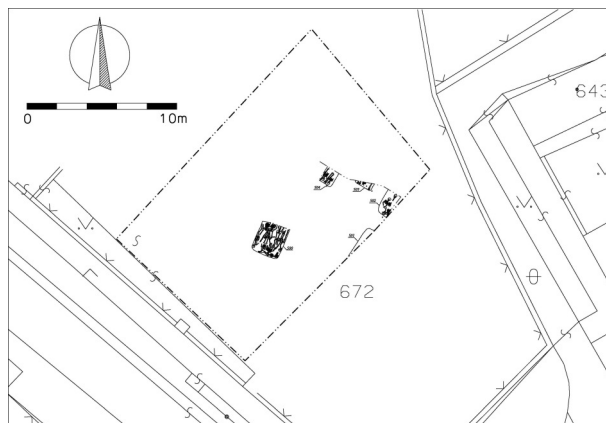
V rámci výstavby duchovního centra – Domu Diamantové cesty byly v měsíci srpnu 2009 v ulici Trtílkova narušeny bagrováním základové jámy hromadné hroby cholerového hřbitova pruské armády.

Objekt hřbitova se nacházel pod snesenou stavbou bývalé mateřské školy. Již v dřívějších letech byl jeden z hrobů hřbitova zachycen v těsném sousedství současného staveniště (Holub, Kolařík, Merta, Peška, Polánka, Sedláčková, Zapletalová, Zůbek 2008, 360).

Pohřební areál lze interpretovat jako masové hroby cholerového hřbitova pruské armády, která do Brna přišla v roce 1866 po bitvě u Hradce Králové. První případ cholery v pruských řadách byl zaznamenán 18. čer-

Obr. 10. Trtílkova 18 (A031/2009). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 10. Trtílkova-Str. 18 (A031/2009). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 11. Trtílkova 18 (A031/2009). Přehledný plán plochy výzkumu se zachycením zkoumaných hrobových jam.

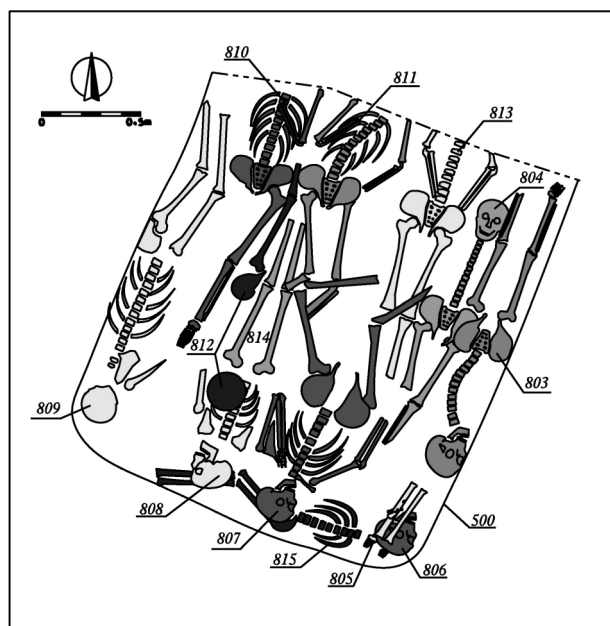
Abb. 11. Trtílkova-Str. 18 (A031/2009). Plan der Grabungsfläche.

vence 1866. Hřbitov je situován do míst bývalé vojenské střelnice, která patřila kadetce umístěné v bývalém kartuziánském klášteře v Králově Poli. Posádka kadetky se o hřbitov starala až do roku 1918. Později hřbitov, opatřený původně pomníkem, postupně upadal, až se na něj zcela zapomnělo.

Nálezová situace sestávala z 5 hrobových jam, obsahujících celkem 41 dokumentovaných pohřbů. Archeolog byl na staveniště přivolán po narušení jam s. j. 502, 503 a 504 stavební mechanizací. Ze značně porušených hrobů bylo postupně vyzvednuto 6, 3 a 4 jedinci. Největší hrobová jáma s. j. 500 s 25 vyzvednutými jedinci se nacházela zhruba ve středu zkoumané plochy. Při severovýchodním okraji stavební jámy byla posléze částečně narušena ještě jedna hrobová jáma (s. j. 501) dokumentovaná pouze v řezu s minimálně třemi vrstvami pohřbů.

Jednotlivé pohřby byly v hrobových jamách uloženy s převážující orientací severozápad–jihovýchod a jihovýchod–severozápad. Lidská těla byla do hromadných hrobů ukládána vedle sebe, a to tak, že sousední pohřby měly vždy opačnou orientaci. Vedle jedince orientovaného hlavou k jihovýchodu ležel tedy nebožtík orientovaný hlavou k severozápadu. V nohách a hlavách těchto těl byl při stěně hrobové jámy někdy umístěn jedinec v orientaci severovýchod–jihozápad či jihozápad–severovýchod. Bylo doloženo pohřbívání maximálně ve 3–4 vrstvách nad sebou. Jednotlivá patra bývala od sebe oddělena vrstvou zeminy, jak tvrdí i T. Fontane při popisu pohřbívání mrtvých vojáků na hřbitově v Židenicích. Zde byla každá vrstva rakví zasypána zeminou. Nad nejvyšší vrstvou rakví musela být vrstva zeminy vysoká 5 stop. V hrobech v Trtílkově ulici však žádné stopy rakví nebyly zachyceny, což opět zachycuje T. Fontane: „Jednou dokonce mrtvým chyběly rakve; brněnští truhláři nedokázali velký počet zrekvírovaných černých truhliček osadit dlouhým bílým křížem.“ (Fontane 2007, 103).

Z nálezové situace lze usoudit, že zachycená část hřbitova tvoří jeho jihozápadní okraj a jednotlivé hrobové jámy jsou patrně uspořádány v řadách (Holub, Kolařík, Merta, Zůbek 2009).

Obr. 12. Trtílkova 18 (A031/2009). Nejsvrchnější vrstva pohřbů v hrobové jámě s. j. 500.

Abb. 12. Trtílkova-Str. 18 (A031/2009). Begräbnis s. j. 500.

K. ú. Město Brno

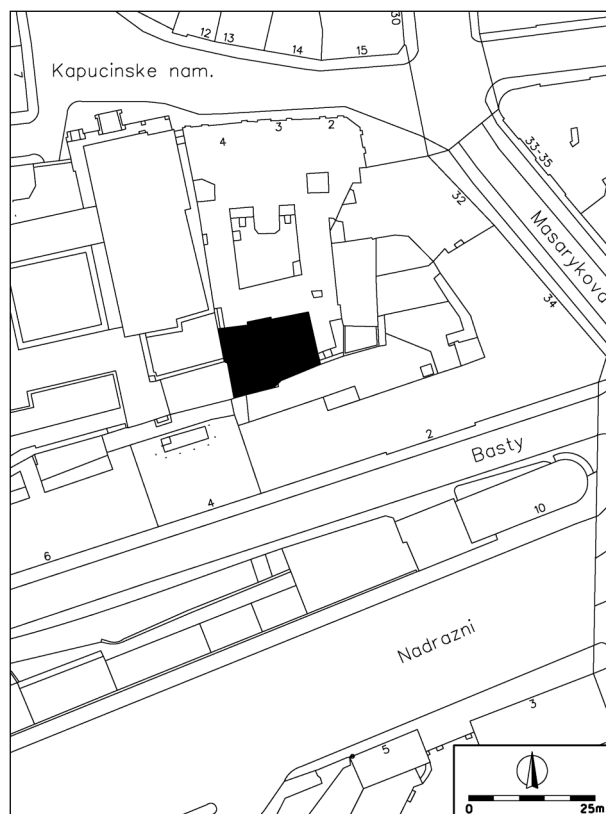
Ulice Bašty 2–4, p. č. 351 (akce A020/2008). Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

V souvislosti s výstavbou parkovacího domu pro plánovaný hotel Padowetz ve dvoře objektu Bašty 2–4 byl v měsících dubnu až červnu 2008 proveden plošný záchraný archeologický výzkum. V roce 2009 bylo ukončeno jeho zpracování.

Prostor někdejšího hotelu Padowetz se nachází na mírném jihovýchodním svahu Petrovského vrchu, na kterém se již v pravěku rozkládalo rozsáhlé polykulturní sídliště z neolitu, doby bronzové a železné, dokumentované např. na Petrovském vrchu, ve dvoraně dnešního divadla Reduta na Zelném trhu 4 a na několika místech v nedaleké Josefské ulici (Peška, Zapletalová 2005, 167–176; Procházka 2000, 30–41n). Z hlediska počátků vlastního města je velmi důležitá okolnost, že v blízkosti Zelného trhu a při ulicích Josefské, Františkánské a Orlí byly v minulosti zachyceny sídlištní aktivity sahající do předlokačnického období (Procházka, Loskotová 1999, 169–188). V současnosti je už zřejmé, že se nálezy z 12. století koncentrují v prostoru raně středověkých komunikací mezi někdejšími branami Starobrněnskou a Měninou (dnešní ulice Starobrněnská, Zelný trh, Orlí) a Starobrněnskou a Židovskou (dnešní Starobrněnská, Zelný trh, Kapucínské náměstí a Masarykova). Lze tedy předpokládat, že v prostoru při těchto ulicích existují i další zachované situace, jež osídlení z 12. století dokumentují, a to nejen v prostranstvích zástavby, ale i pod současnou vozovkou (Borský, Merta, Peška, Zůbek 2007, 146–147).

Z hlediska historické topografie se sledovaný prostor nachází ve vnitřní části středověkého města v někdejší čtvrti Brněnské (*quartale Brunense*), v těsné blízkosti městské hradby a Židovské brány (*Porta Judeorum*). Ve středověku se v těchto místech rozkládalo něko-

lik městišť (parcel) s průčelím do Uhelného trhu (*Forum Carbonum* dnes Kapucínské náměstí) a do uličky Před Židovskou hradbou (*Prope portam Judeorum* dnes dolní část Masarykovy ulice; Vičar 1965, 256–257). Na základě spolehlivé veduty Brna od H. B. Beyera a H. J. Zeisera z poloviny 17. století lze říci, že se zde počátkem novověku nacházela hustá zástavba, jejíž počátky sahají již do 13. století. Úzký prostor mezi hradbou a zadní částí městišť s průčelím do Uhelného trhu byl zpravidla nezastavěn a úzkostlivě strážěn. Jednalo se o volný koridor kolem vnitřní strany hradby. Dobře je to patrné na již zmíněné vedutě H. B. Bayera a H. J. Zeisera, kde domovní parcelní zdi nedosahují až k hradbě, ale končí několik metrů od ní a ponechávají tak volnou komunikaci podél opevnění. Ještě roku 1650 je nařizováno brněnským kapucínům, kteří přemístí ují svůj klášter z válkou zničeného předměstí pod ochranu městských hradeb, aby při jeho stavbě nechali mezi hradbami a klášterem volné místo. Roku 1652 už se sice počítá s rozšířením zahrady až k městské fortifikaci, ale zároveň se dodává, že na obou stranách zahrady musí být v ohradní zdi branka, kterou bude v případě nutnosti umožněn přístup k hradbám. Ze zmíněné uličky při hradbě byla přístupná i vlastní městiště orientovaná do Uhelného trhu. Ve sledovaném prostoru, který náleží zadní části těchto městišť, jsou tedy pod úrovní terénu zachovány pozůstatky hospodářské zástavby, výrobních aktivit a odpadních objektů z období středověku a novověku. Počátkem 19. století tyto objekty ustoupily projektu nové ulice z Františkova, jejíž součástí byl i hotel Padowetz (Zatloukal 2006, 30).

Obr. 13. Ulice Bašty 2–4 (A020/2008). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 13. Bašty-Str. 2–4 (A020/2008). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 14. Ulice Bašty 2–4 (A020/2008). Plán archeologických situací odkrytých v prostoru dvorku.

Abb. 14. Bašty-Str. 2–4 (A020/2008). Plan archäologischer Befunde im Raum des Innenhofs.

Místo dnešního dvorku bylo znovu osídleno až po řadě staletí na konci raného středověku ve 2. polovině 12. století. Do této doby náleží několik objektů, které souvisí s existencí trhové vsi a hospodářským zázemím některými badateli předpokládaného dvorce na vrchu Petrov. Na zkoumané ploše byly odkryty čtyři objekty s jistotou související s pekařskou, resp. potravinářskou produkcí. Byly to pozůstatky dvou pecí (s. s. j. 48 a 50), které mohly sloužit současně, dále zásobní jáma (s. s. j. 21), v níž bylo patrně skladováno obilí, a jáma neznámé funkce s. s. j. 41. Podle konstrukce interpretujeme obě pece jako potravinářské, sloužící hlavně k přípravě chleba. Obdobné pece již byly zachyceny dříve na ulicích Minoritská, Františkánská a Josefská (Dejmal, Peška 2010b; Procházka 2001, 207–217) a zdá se, že jejich identická konstrukce je zcela běžnou záležitostí i mimo Brno. Zdali s těmito potravinářskými aktivitami souvisí i zahloubený dřevohliněný obytný (?) objekt s. s. j. 57, bude prokazatelné až po podrobné analýze keramiky ze zásypu.

Následné aktivity náleží do období vrcholného středověku. Jedná se zejména o zděný suterén obytného domu s. s. j. 60, jenž měl patrně i svého dřevohliněného předchůdce s. s. j. 59. Suterén byl zasypan někdy v průběhu 14. století a do jeho výplně byla vložena zděná příčka. Definitivně dům zanikl někdy v 16. nebo 17. století. Za-

jímavá je skupina tří sklípků (s. s. j. 18, 45, 23) hloubených do podlaží, tzv. lochů, které zanikly ještě do konce 13. století. Objekty ze 13. století doplňují nejružnější jámy (s. s. j. 38, 39, 63) a kulové jamky zahloubené do podlaží. Ve 13. století byla také vyhloubena odpadní jámka s. s. j. 14, která zanikla na přelomu 13. a 14. století. Do období pozdního středověku patří fragmenty základových zdí zadního traktu domu do Kapucínského náměstí (s. s. j. 2). Je pravděpodobné, že jsou tyto stavby vyobrazeny právě na vedutě Brna od H. B. Beyera a H. J. Zeisera z poloviny 17. století.

V 16., případně 17. století byla v prostoru zkoumané plochy postavena hospodářská sloupová stavba s. s. j. 5 a snad i vyhloubena studna s. s. j. 11. Po zániku této stavby byl ve 2. polovině 17. století vyzděn barokní cihlový kanál s. s. j. 3, s jehož výstavbou souvisí patrně i základové zdivo s. s. j. 10 a cihlová jámka s. s. j. 6, zasypaná na přelomu 17. a 18. století. Do téhož období může spadat i výstavba základu s. s. j. 64 při západní obvodové zdi.

Poslední dokumentovaná stavební fáze už souvisí s ještě donedávna stojícím objektem kočárovny, která byla postavena na počátku 19. století (s. s. j. 1). Archeologickou situaci na dvorku uzavírá náleзовý soubor z přelomu 19. a 20. století, vyzvednutý ze zásypu studny (Dejmal, Peška 2010a).

Obr. 15. Ulice Bašty 2–4 (A020/2008). Pohled od východu na zkoumanou plochu.

Abb. 15. Bašty-Str. 2–4 (A020/2008). Ostansicht der Grabungsfläche.

Běhounská ulice, p. č. 32 (akce A020/2009). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí jižního úseku Běhounské ulice se v dubnu až červenci 2009 uskutečnil záchranný archeologický výzkum.

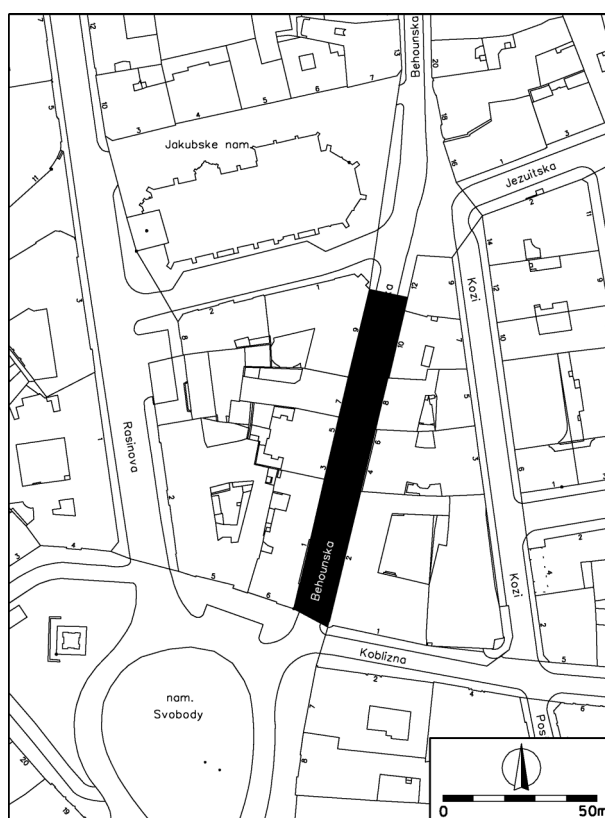
Výzkum doložil, že v jižní části tohoto úseku ulice byl již ve středověku snesen holocénní půdní typ. Terén se však postupně navyšoval prostřednictvím odpadních vrstev či planýrek a komunikačních úrovní. Ty představovaly hlavně šterkové vrstvy. Vyskytly se také případy jednoduchého „hrubého“ dláždění z kamenů. Maximální dokumentovaná síla vytvořeného souvrství činila 0,80 m. Jeho vznik klademe do středověku. Že ulice v této době sloužila také k dalším aktivitám, dokládají přítomné jámy neznámé funkce. Důležité informace přinesl archeologický výzkum k problematice měšťanské zástavby ulice. Dokumentoval řadu historických zděných konstrukcí. Po konfrontaci s poznatky ze starších akcí bylo vyčleněno celkem 16 staveb a jeden sklep vyražený pod ulicí.

Zvláštním fenoménem výzkumu byla novověká vodo-
vodní štola. Náležela třetímu městskému vodovodu, který přiváděl vodu z Králova Pole do kašny na Dolním trhu (dnes náměstí Svobody). Štola včetně dna byla vytvořena z cihel pojených světle šedou maltou. Stěny měly sílu 30 cm a byly sklenuty valenou klenbou. Dno bylo silné cca 20 cm. Zřejmě druhotně byly stěny a dno pokryty še-

dou cementovou (?) omítkou. Šířka vnitřního prostoru činila 0,80–0,96 m, výška 1,05–1,20 m. Vrchol klenby se nacházel 1 až 1,70 m pod povrchem stávajícího terénu. Později (v 19. století) byla štola využita jako kanalizační sběrač. Pitná voda byla zřejmě svedena do potrubí. Není vyloučeno, že potrubí mohlo být zavěšeno na stěnách štoly. Nejmladšími dokumentovanými aktivitami, na které se výzkum také zaměřil, byly z cihel budované kanály, které sváděly odpadní vodu z někdejší zástavby do hlavní stoky (Černá, Zůbek 2010).

Běhounská ulice, Brandlova ulice, Joštova ulice, Moravské náměstí, Solniční ulice, p. č. 6, 32, 549/1, 566, 776, 797, 800, 801/1–5 (akce A061/2009). Středověk, novověk. Město, předměstí, fortifikace, hřbitov. Záchranný výzkum.

V souvislosti s realizací akce „Komplexní regenerace historického jádra–ostatní komunikace, rekonstrukce Moravského náměstí“ byl v říjnu 2009 zahájen záchranný archeologický výzkum, který bude pokračovat i po větší část roku 2010, a proto o jeho výsledcích budeme referovat později. Výzkum se zaměřuje především na předstihový odkryv ploch, které budou v rámci stavby zničeny, a průběžný dohled nad drobnými zásahy do terénu. Zatím se podařilo v rámci akce dokumentovat např. pozůstatky středověké dřevohliněné a zděné zástavby IV. brněnské předměstské čtvrti, dosud neznámý hřbitov v blízkosti kostela sv. Tomáše, součásti středověké a barokní městské fortifikace (Běhounská brána, městský příkop, parkán) a část opevnění augustiniánského kláštera z období pozdního středověku (Kolařík 2010a).

Obr. 16. Běhounská (A020/2009). Vyznačení plochy výzkumu.
Abb. 16. Běhounská-Str. (A020/2009). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 17. Běhounská (A020/2009). Začišťování cihlové štolý vodovodu.

Abb. 17. Běhounská-Str. (A020/2009). Säuberung des Ziegelstollens der Wasserleitung.

Benešova ulice, p. č. 270 (akce A023/2009). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ byly v roce 2009 na Benešově ulici položeny dvě průzkumné šachtice (F6, G6).

Sondy ověřily situaci ohledně vyzdění V. bastionu, který byl součástí fortifikační soustavy města Brna, budované od 2. poloviny 17. století. Dokumentovány byly dva segmenty. Zachycen byl dále cihlový kanál z 19. století, který jmenované vyzdění částečně narušil (Černá, Zůbek 2009).

Dominikánské náměstí 1, Zelný trh, p. č. 397, 503 (akce A046/2009). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Stavební práce při rekonstrukci stávajících a výstavbě nových podzemních prostor pro dvě prohlídkové trasy brněnského podzemí na Zelném trhu a Dominikánském náměstí 1 doprovázel v roce 2009 záchranný archeologický výzkum. Zatímco terénní práce v prostoru Dominikánského náměstí 1 byly ukončeny již ke konci roku, výzkum na Zelném trhu pokračoval i v jarních měsících roku 2010 a budeme o něm referovat příště.

Výzkum na Dominikánském náměstí 1 probíhal v návaznosti na stavební práce v suterénních místnostech označených jako 1 až 8. Převážně se jednalo o začištění snížené plochy, dokumentaci zachycených aktivit a jejich

vzorkování. Pouze místnost 4 byla zkoumána ve větším rozsahu, neboť zde byla vybudována nová suterénní místnost, podobně tomu bylo i u výkopu pro energokanál protínající celý objekt. Všechna obnažená zdiva sklepů byla průběžně kresebně a fotograficky dokumentována a stavebně historicky vyhodnocována.

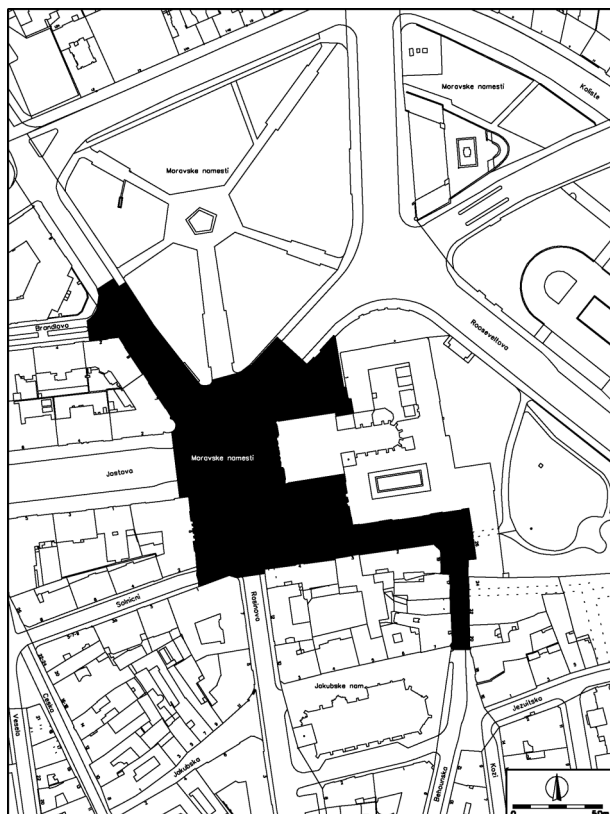
Dominikánské náměstí si své pojmenování nese trvale již od roku 1867, z doby velkého přejmenovávání a přečíslování v městě Brně, kromě několika let druhé světové války, kdy bylo přejmenováno na Rathausplatz – Radniční náměstí, a období 1952 až 1989, kdy neslo název náměstí Družby národů. Středověký název náměstí Rybný nebo také Starý rybný trh souvisel s jeho využitím jako tržiště, na němž se nabízely a prodávaly především ryby. Tržiště se rozprostíralo ve Veselé čtvrti (quartale Letorum) na důležité spojnici mezi branami Brněnskou a Veselou a Dolním trhem. K jeho důležitosti nepochybně přispěla i blízkost místních významných budov, které stály po jeho okrajích: klášter dominikánů, dům cisterciáků, královská kaple a areál středověké mincovny (Flodrová 1997, 56–57).

Zkoumané suterénní prostory se nacházejí pod východním křídlem druhého nádvoří dnešního objektu Nové radnice. Do 1. poloviny 17. století se jednalo o tři městiště,

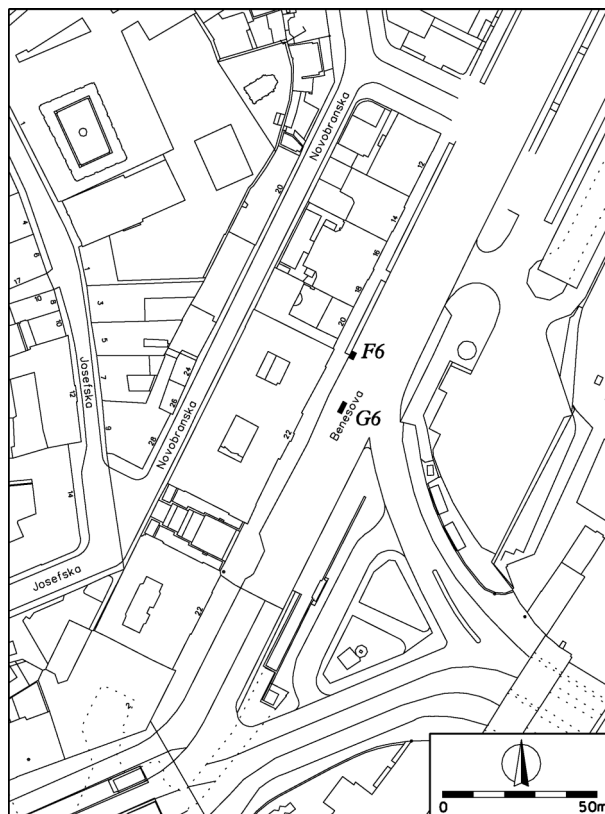
Obr. 18. Běhounská (A020/2009). Přehled dokumentovaných historických staveb.

Abb. 18. Běhounská-Str. (A020/2009). Übersicht der dokumentierten historischen Bebauung.

Obr. 19. Běhounská, Brandlova, Joštova, Moravské náměstí, Solniční (A061/2009). Vyznačení plochy výzkumu.

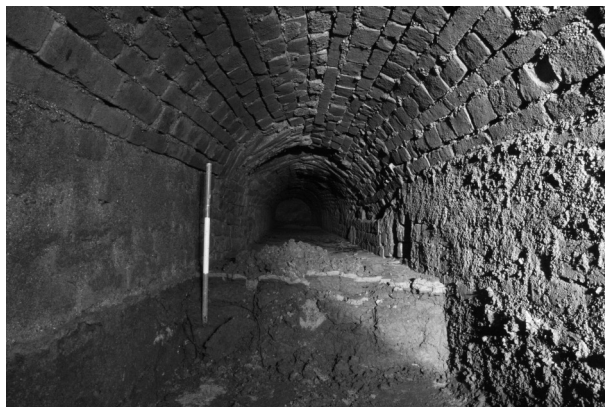
Abb. 19. Běhounská-Str., Brandlova-Str., Joštova-Str., Platz Moravské náměstí, Solniční-Str. (A061/2009). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 20. Benešova (A023/2009). Vyznačení sond.

Abb. 20. Benešova-Str. (A023/2009). Bezeichnung der Suchschmitte.

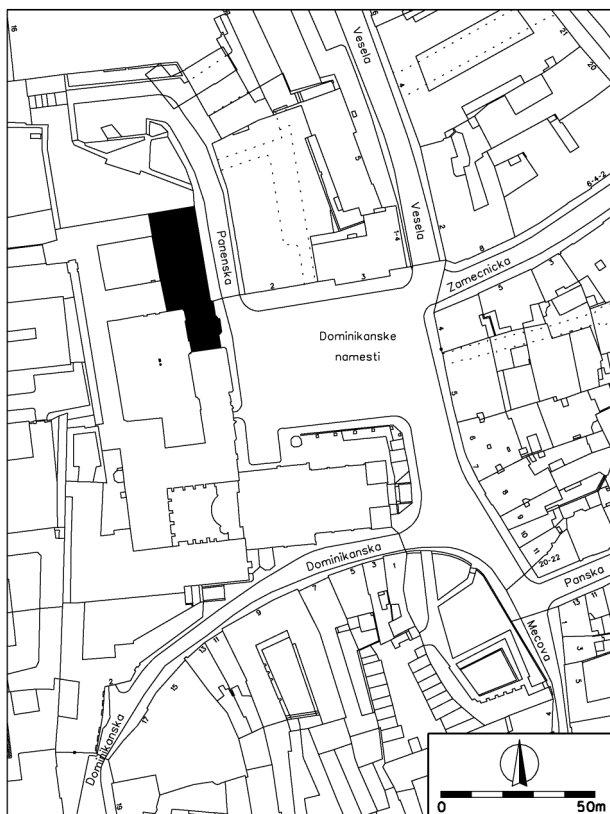
kteří ve středověku sousedily na jihu se zahradami někdejšího dominikánského kláštera. V 16. století však byla na místě zahrad ke klášterním budovám přistavěna podle plánů Pietra a Antonia Gabriových nová úřední budova zvaná Zemská soudnice. Těsně před začátkem třicetileté války vznikl plán na vybudování velké zbrojnice v Zemském domě, ale rychlý sled událostí nedopřál tento záměr realizovat. Na počátku války roku 1618 tedy uložili stavové direktorovi zemských peněz, kardinálu Františku Dietrichštejnovi, opatřit pro zbrojnici nové místo. Následovala koupě tří domů stojících vedle Zemského domu na Dominikánském náměstí a v Panenské ulici. Kupní sumy byly vyplaceny v hotovosti a stavové dali vložit domy do městských knih. Ke zřízení zbrojnice však opět nedošlo a místo s ruinami domů, zabírající část prvního nádvoří a celé nádvoří druhé, zůstalo dlouho pusté. Protože během třicetileté války, konkrétně při obléhání města Švédy v roce 1645, byla poškozena většina budov na náměstí, včetně kostela, kláštera, kaple i domu cisterciáček, byl areál Zemského domu nejprve po polovině 17. století částečně opraven a v prostoru západní a severní části prvního nádvoří byl k němu nově vystavěn Tribunální dům (přesněji Stavovský dům pro úřady královského tribunálu). Výstavba byla svěřena Pavlovi Winbergerovi a Ondřeji Ernovi a proběhla v letech 1659 a 1666 (1672?). Spolu s Tribunálním domem přistavěli v letech 1659 až 1666 i nový příčný trakt k soudnici, souběžný se starým. Oba trakty pak stavitelé spojili novou budovou obrácenou proti Špilberku a souběžnou s renesančním podloubím

Obr. 21. Benešova (A023/2009). Kanalizační štola z 19. století.

Abb. 21. Benešova-Str. (A023/2009). Kanalstollen aus dem 19. Jahrhundert.

do Zelného trhu. Tuto budovu v letech 1690 až 1702 přestavěl a rozšířil Mikuláš Stumbeck. Tak vzniklo na místě někdejší klášterní zahrady 1. nádvoří Stavovského domu. Pro špatný stav všech budov bylo na počátku 18. století přistoupeno k rozsáhlé rekonstrukci a dostavbě podle projektu Mořice Grimma, realizované v letech 1717–1737. V letech 1717 až 1720 uboural Mořic Grimm severní část Tribunálního domu a v jeho ose zřídil průjezd. Do roku 1732 bylo postaveno i východní křídlo, které nahradilo dosavadní arkádovou zeď. Ukončení stavebního vývoje Stavovského domu představovala v letech 1772 a 1776 přístavba křídel, uzavírajících 2. nádvoří. Dnes již

Obr. 22. Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 22. Platz Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Bezeichnung der Grabungsfläche.

víme, že patrně nešlo o novostavbu, ale o přestavbu navazující na Grimův objekt. Po zrušení kláštera v roce 1782 byl celý areál předán vojsku a sloužil jako skladiště až do roku 1869. Od roku 1874 je Zemský dům opět v majetku města. Roku 1935 byl podle projektu Josefa Poláška rekonstruován na sídlo městské správy – Novou radnici (Dřímál 1947, 55–135; Jeřábek, Kroupa 2005, 26–34).

V samotném prostoru a v nejbližším okolí někdejšího Zemského domu se prováděly intenzivnější archeologické výzkumy až od 90. let 20. století (podrobněji viz Holub, Merta, Peška, Zůbek 2003, 49–60). V minulém roce byla dokončována v těsném sousedství, ve vozovce ulice Panenské, výstavba kolektoru, kterou také doprovázel archeologický výzkum. V současnosti probíhá v těsném sousedství archeologický výzkum tří měštitů v proluce na ulici Panenská.

Archeologický výzkum a doplňkový stavebně historický průzkum splnil očekávání a významně doplnil poznatky o suterénu východního křídla 2. nádvoří objektu Nové radnice.

Původní (lokační) terén se nacházel přibližně 1 m pod úroveň dnešní ulice Panenská a jeho povrch dnes v zásadě respektuje současné podlahy v suterénech. Nejstaršími dokumentovanými aktivitami na lokalitě byly jámy (s. s. j. 4 až 9) ze 13. století, z nichž mají největší význam pozůstatky dřevohliněných domů s. s. j. 1 až 3. Všechny tři dokumentované stavby zanikly požárem v závěru 13. století.

Po destrukci těchto staveb nastala další časová etapa ve stavebním vývoji tří sledovaných středověkých měš-

Obr. 23. Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Pohled od západu shora na barokní dlažbu ulice v místnosti 1, před vstupní šjíj domu s. s. j. 17.

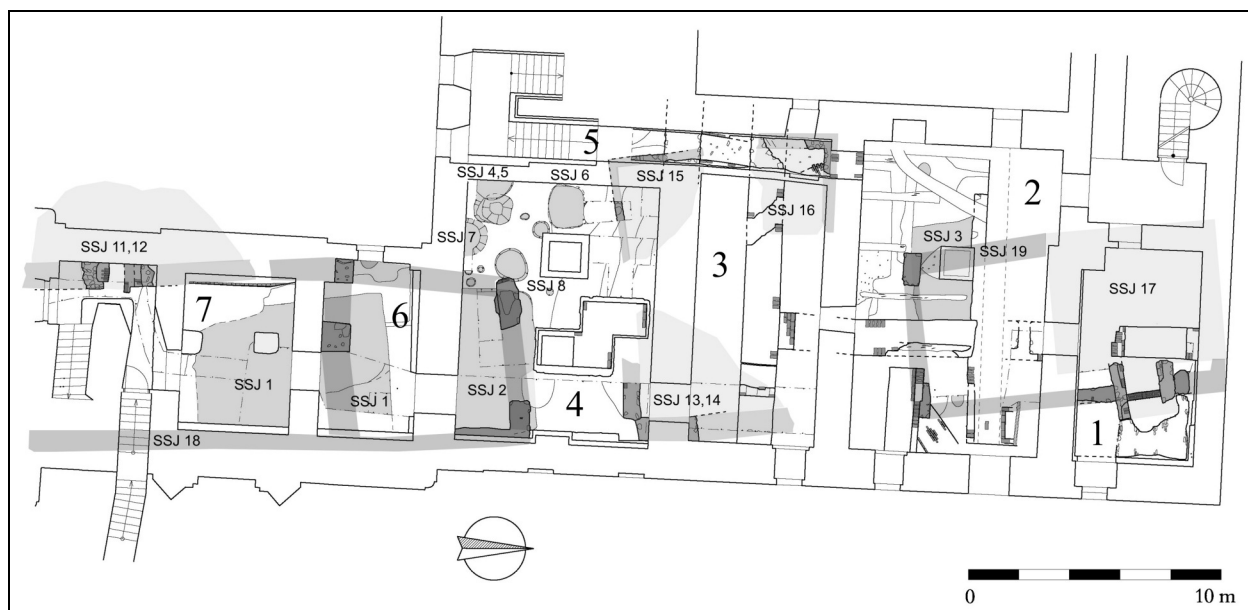
Abb. 23. Platz Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Westliche Oberansicht des barocken Straßenpflasters im Raum 1, vor dem Eingangsflur des Hauses s. s. j. 17.

Obr. 24. Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Pohled od východu na jižní část místnosti 4. Uprostřed základový pilíř stavby s. s. j. 2.

Abb. 24. Platz Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). In der Mitte der Grundpfeiler des Gebäudes s. s. j. 2.

tanských parcel, z níž pochází pozůstatky kamenných zdí suterénů. V případě suterénů s. s. j. 11–12 a s. s. j. 17 byly dokumentovány jejich vstupní šjíje. V případě zdí s. s. j. 13, 14, 15 a 16 nelze vyloučit, že se jedná o několik stavebních fází gotického domu. V průběhu pozd-

Obr. 25. Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Plán odkrytých archeologických situací ze 13. až 15. století.
Abb. 25. Platz Dominikánské náměstí 1 (A046/2009). Plan der freigelegten Befunde aus dem 13. bis 15. Jahrhundert.

ního středověku a renesance byly tyto domy dále rozšiřovány nadzemními přístavbami na základových pasech (s. s. j. 18 a s. s. j. 19) a postupně vytvořily jednotlou domovní frontu do Panenské ulice. Zdá se, že ještě v průběhu 16. století byl zásadně přestavěn jižní dům, sousedící s někdejšími klášterními zahradami. Nadzemní zdivo této stavby bylo dokumentováno v jižní stěně místnosti 4 a východních stěnách místností 6 a 7. Dodnes zachované trámové kapsy naznačují úroveň zvýšeného přízemí (?) tehdejší stavby (s. s. j. 56 a 57). V rámci výstavby Tribunálního domu Pavlem Winbergerem v 60. letech 17. století (s. s. j. 21) byly zasypané stávající gotické suterény (s. s. j. 28 a 29) a severovýchodní nároží severní parcely bylo posunuto směrem do ulice, která tak byla výrazně zúžena. Stavba tohoto objektu překvapivě zahrnula i renesanční část jižního domu, která tak zůstala nedotčena.

Zcela zásadní změnou objekt prošel v letech 1717 až 1730 při přestavbě Mořicem Grimmem (s. s. j. 22). I v tomto období však byly zachovány části obvodových stěn Tribunálního domu v místnostech 1, 2, 3 a renesanční zdivo v místnostech 6 a 7. Podsklepeny byly pouze místnosti 1, 2, 3, 5, přístupné šnekovým schodištěm z místnosti 9.

Poslední zásadní rekonstrukcí objekt prošel ve 2. polovině 18. století, v období před převzetím armádou (s. s. j. 23). Nově byly zbudovány a sklenuty sklepní prostory v místnostech 6, 7 a 8, přístupné novým schodištěm z místnosti 8. Místnost 3 byla přepažena příčkou, čímž vznikla úzká chodba 5, zajišťující přístup k dalšímu novému schodišti. Další stavební úpravy v 19. a 20. století již nebyly zásadní povahy a sklepní prostory zůstaly nedotčeny kromě nových omítek (Peška 2010a).

Husova ulice, p. č. 497/1-3 (akce A016/2009). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ byly v roce 2009 při Husově ulici položeny tři průzkumné šachtice (B1, B2, B3).

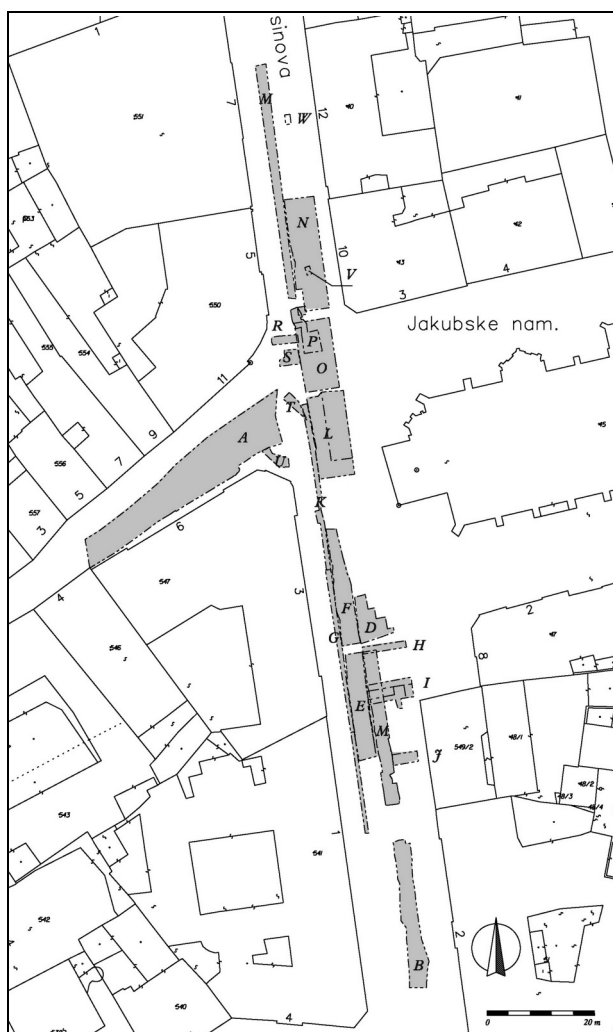
Obr. 26. Husova (A016/2009). Vyznačení sond.
Abb. 26. Husova-Str. (A016/2009). Bezeichnung der Suchschnitte.

Sondy se nacházely v prostoru někdejšího fortifikačního pásma města. Šachtice B2 a B3 byly vyhloubeny na ploše parkánu, v blízkosti jedné z hranolových věží, která zde zesilovala obranyschopnost hradební zdi. Sonda B1 se nacházela již vně městského příkopu. Až na jednu výjimku nenarazily sondy na žádné archeologické situace. Šachtice B2 a B3 však ověřily pod-

mínky geologického podloží v úrovni sprašových návějí, sonda B1 potvrdila přítomnost skalního výchozu, který je součástí špilberského kopce. Tou jedinou výjimkou bylo základové zdivo stavby v prostoru někdejšího parkánu (sonda B3), která je zanesena na plánech a vyobrazeních 18. a 19. století (Zůbek 2009a).

Jakubská ulice, Rašínova ulice, p. č. 548, 549/1 (akce A086/2007). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s rekonstrukcí ulic Jakubská a Rašínova byl v měsících srpnu 2007 až červnu 2008 v prostoru vozovky a přilehlých chodníků proveden rozsáhlý záchranný archeologický výzkum. V roce 2009 bylo ukončeno jeho zpracování. Můžeme jej rozdělit na předstihový plošný výzkum a archeologický dohled. Předstihově byly zkoumány plocha A na Jakubské ulici a dále plochy D, M, B, K, L, M na Rašínově ulici. Plochy N, O, F, E na Rašínově ulici byly pouze začištěny a zdokumentovány, archeologické situace zde byly ponechány zakonzervované pod tramvajovým kolejištěm. Ostatní plochy byly pouze dokumentovány formou řezů. Rozdílné přístupy k metodice výzkumu jednotlivých ploch souvisely s různým stupněm narušení terénu stavbou. Plošně a před-

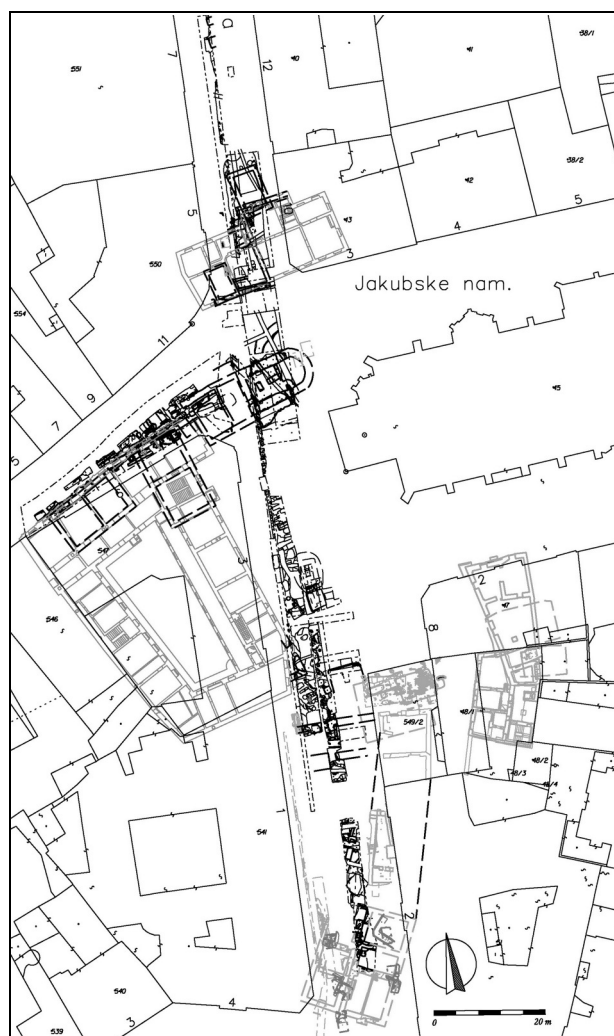
Obr. 27. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Vyznačení zkoumaných ploch.

Abb. 27. Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Bezeichnung der Grabungsflächen.

stihově byla zkoumána trasa nových vodovodů a kanalizace s přilehlými archeologickými situacemi. Pouze začištěna a ovzorkována byla plocha pod rekonstruovaným kolejištěm, které bylo sníženo o cca 0,5 m oproti původnímu stavu. Formou řezu byly dokumentovány nejrůznější zásahy a přípojky inženýrských sítí, vedené často v původních trasách.

Jakubské náměstí a jeho okolí patří v současnosti k archeologicky nejprozkoumanějším územím v prostoru MPR Brno. Vedle předlokačního osídlení z 2. poloviny 12. století, soustředěného na severovýchodním svahu vrchu Petrov v jižní části města, představuje okolí kostela sv. Jakuba druhé krystalizační jádro budoucího středověkého Brna. Pravděpodobně již na počátku 13. století se mezi dvěma cestami, vycházejícími z brněnského prostoru na sever, konstitovala kupecká osada cizích kolonistů, kteří na nejvýhodněji položeném místě postavili kostel sv. Jakuba. Podle dochovaných historických pramenů byl založen před rokem 1222 jako nejstarší kostel německých osadníků. Olomoucký biskup Robert roku 1231 potvrdil oslavanskému klášteři patronátní právo ke kostelu sv. Jakuba v brněnském burgu – *in burgo Brunnensi*. Podle nejstarších stratifikovaných archeologických nálezových souborů získaných z archeologických výzkumů lze počátky osídlení prostoru Jakubského náměstí ve shodě s písemnými prameny položit do první třetiny 13. století (Borský, Merta, Peška, Zůbek 2007, 154–155).

Počátky vlastního terénního archeologického výzkumu v námi sledovaném prostoru jsou v zásadě spojeny až s obnovou historického jádra města po roce 1989. V roce 1990 dokumentoval Rudolf Procházka (AÚ ČSAV) ve vozovce před západním průčelím kostela sv. Jakuba liniový výkop, který prořezal základy tehdy neznámé (sakrační?) stavby ze 13. století. V současnosti již víme, že se jednalo o presbytář kaple sv. Mořice. V roce 1991 byl proveden záchranný výzkum prostoru dvorku při rekonstrukci domu Jakubská 4. V letech 1997 až 1998 probíhal plošný záchranný archeologický výzkum na parcele Rašínova 4 (dnešní budova pojišťovny Kooperativa). V průběhu tohoto výzkumu byly odhaleny pozůstatky dřevohliněné a následně zděné zástavby ze 13. a 14. století, která respektovala průběh bývalé uličky Hřbitovní (viz níže). V západní části této parcely byla odkryta nejjižnější část svatojakubského hřbitova. V roce 1999 se uskutečnil archeologický dohled nad výkopem pro optický kabel při jižní stěně kostela sv. Jakuba, který porušil základy tehdy neznámých sakrálních staveb. O rok později bylo dokumentováno 7 sond, položených v prostoru ulice Jakubská při sanaci podzemí bloku 42. V letech 2001–2002 byl proveden záchranný výzkum v rámci sanace podzemí bloku 41 v prostoru Jakubského náměstí před jeho plánovanou rekonstrukcí. Celkem bylo dokumentováno 17 sond. V témže období byl proveden i záchranný výzkum, doprovázející sondážní průzkumy (sanace podzemí bloků 32 a 33) přilehlých ulic Jakubské, Rašínovy a Běhounské. Nejrozsáhlejší záchranný výzkum se však uskutečnil v letech 2003 až 2004 v rámci kompletní rekonstrukce inženýrských sítí a vlastního povrchu Jakubského náměstí (3000 m² zkoumané plochy). V průběhu výzkumu byly odhaleny základy sakrální architektury, ná-

Obr. 28. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Vyznačení odkrytých situací s podkladem historické zástavby (šedě).

Abb. 28. Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Bezeichnung freigelegter Befunde auf dem Grund historischer Bebauung (grau).

ležící jednotlivým stavebním fázím kostela a k němu přistavěných kaplí. Podařilo se zachytit pozůstatky výrobních objektů a nejstarší dřevohliněné i zděné měšťanské zástavby. Byla také prozkoumána rozsáhlá část farního hřbitova. V roce 2005 byl dokumentován výkop pro kanalizaci domu č.o. 6 v ulici Jakubské, jenž odkryl sklepní prostory středověkého suterénu, náležícího někdejšímu domu kartuziánů. Ve stejném roce byl zkoumán severní úsek Rašínovy ulice v rámci výměny kolejového tělesa na Moravském náměstí. Zachycen byl průběh městské hradby a na jih od ní se rozkládající hospodářské zázemí svatojakubské fary (Borský, Merta, Peška, Zůbek 2007, 145–147).

Dnešní průběh ulic Jakubská a Rašínova již z hlediska historické topografie nerespektuje středověké hranice uličních front. Jejich dnešní podoba vznikla v závěru 19. století v souvislosti s asanací městského historického jádra. Ulice Jakubská byla rozšířena a její jižní fronta ve východní části byla posunuta o několik metrů jižněji. Pod současnou dlažbou se nacházejí pozůstatky domu Jakubská č. 6 a základy kaple sv. Mořice, která stávala na nároží s Jakubským náměstím. Ulice Rašínova

byla nově proražena na základě urbanistického plánu v závěru 19. století. Tehdejší asanaci zcela podlehla zástavba při někdejší uličce Hřbitovní, svatojakubská fara a úsek městské hradby. Pod dnešní vozovkou se také nalézá část farního hřbitova při kostele sv. Jakuba.

Na nároží Jakubské ulice stála proti kostelu sv. Jakuba jednodílná kaple sv. Mořice, založená pravděpodobně roku 1340 svatojakubským vikářem Hainczmannem z Tišnova, od roku 1458 nazývaná „Česká“. Přibližně orientovaná stavba, barokizovaná v roce 1736 Mořicem Grimmem, byla situována v prodloužené uliční čáře Jakubské. Za presbytářem byla umístěna studna. Navazující prostranství svatojakubského kostela bylo obehnané vysokou zdí, patrnou např. na veduté města z první poloviny 17. století. O osudu kaple bylo rozhodnuto za josefínských reforem, kdy bylo dvorským dekretem ze srpna 1748 zahájeno sestavování seznamu kostelů určených k uzavření nebo k demolici. K uzavření kaple došlo v roce 1785. V roce 1788 byla zčásti ubourána, přeměněna na sýpku a v roce 1886 definitivně zbořena. Podle podrobného popisu kaple od Mořice Trappa se pod lodí nacházela hrobka, která byla v roce 1868 prozkoumána a následně zasypána. Na místě kaple i sousedního domu královopolské kartouzy, ovšem v nové uliční čáře, byla v letech 1888–1889 postavena Německá škola podle projektu L. Ruppá. Přílehlý svatojakubský hřbitov byl zrušen

Obr. 29. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Pohled od západu na výzkum v prostoru ulice Jakubské (plocha A).

Abb. 29. Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Westansicht der Grabung im Raum der Jakubská-Straße (Fläche A).

Obr. 30. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Pohled na zkoumanou plochu N v severní části Rašínovy ulice.

Abb. 30. Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Blick auf die Grabungsfläche N im Nordteil der Rašínova-Straße.

v roce 1784 a vysoká hřbitovní zeď, k níž přiléhala řada kaplí, byla v roce 1789 rozebrána (Borský 2002, 3).

V jižní frontě Jakubské ulice, ve středověku nazývané *Retro ecclesiam st. Jacobi*, stával proti západnímu průčelí kostela sv. Jakuba a v sousedství kaple sv. Mořice kamenný dům (později č. 6; č. p. 428). Prvního majitele, respektive majitelku, známe v rozmezí let 1347 až 1359. Byla jí jistá Obrsezinna – samotná parcela je zde jmenována jako *curia Obersezinne* (Flodr 2005, č. 13 ad.; Vičar 1965, 281). Z tohoto jména můžeme usuzovat, že dům patřil někomu patrně původem z Obřan. V pozdější, blíže nespecifikované době dům přešel do majetku kartuziánského kláštera v Králově Poli. První zpráva o tom, že dům je v majetku kartuziánů, pochází z roku 1465. Nejpozději po roce 1465 pak byl spojen s východně stojící výše zmiňovanou kaplí svatého Mořice. Kartuziáni si tento dům podrželi ve svém majetku až do zrušení kláštera v Králově Poli 18. ledna 1782. Roku 1782 objekt zakoupil svobodný pán Josef Widman, jenž jej vlastnil až do své smrti (viz níže – hřbitov; Jeřábek, Kroupa 2005, 190–191).

Větší část severní domovní fronty někdejšího Jakubského náměstí zaujímal již od středověku fara při kostele sv. Jakuba. Rozlehlé městiště, které patrně vzniklo sloučením několika měšťanských parcel, sahalo svou zahradou až k hradbě. Objekt vlastní fary stál napříč dnešní ulicí Rašínovou a v závěru 19. století podlehl asanaci (viz

níže – hřbitov). Část základového zdiva a sklepů se nachází pod dnešní vozovkou.

Zástavba původně uzavřeného náměstí Svobody byla na severní straně rozdělena uličkou Mrtvých (Todtengasse, Hřbitovní, Kostelní, Kirchengasse), která podle svého názvu vedla na svatojakubský hřbitov. Uličkou také procházela hranice mezi středověkými městskými čtvrtěmi Běhounskou a Veselou. Od roku 1892 zde byla v souvislosti s novou urbanistickou koncepcí města budována široká ulice (Kostelní, Liechtensteingasse, Dr. Aloise Rašína, ul. 9. května, a dnes Rašínova), která narušila intimní ráz náměstí. Jejím vytyčení a postupné zástavbě předcházela demolice historické zástavby uličky (Flodrová 1997, 200). Dnes již zbouraná západní fronta někdejší uličky prošla vcelku komplikovaným vývojem. V rekonstrukci zástavby k polovině 14. století se za domem na nároží uličky Mrtvých, který již patřil do Běhounské čtvrti, nachází úsek nejasné parcelace. Tento prostor přibližně od poloviny 14. století sloužil jako část hřbitova při kostele sv. Jakuba. Na levém (jižním) nároží uličky na Dolním trhu se nacházel kamenný dům, v pamětní knize k roku 1349 doslova uváděný jako „*domus lapidea*“ (Flodr 2005, č. 722, 1504). Přibližně na místě středověké dřevohliněné zástavby a nárožního domu na Dolním trhu vznikl v 17. století Liechtenštejnský palác, který byl zbořen při rozšiřování Hřbitovní ulice v roce 1901. Větší část této zástavby v současnosti leží pod vozovkou dnešní ulice Rašínovy.

Hřbitov v místech dnešního Jakubského náměstí existoval při kostele sv. Jakuba již ve třináctém století. První pramené zprávy pocházejí z poloviny století následujícího. K letům 1348 a 1349 je zmiňován v knihách počtů („*carnarii s. Jacobi*“). V roce 1350 bylo z městské pokladny vydáno 20 hřiven na jeho rozšíření a 3 hřivny za vysvěcení (*pro amplicione cimierii ecclesie s. Jacobi date sunt Nicolao Brunonsis 20 mar., pro consecracione cimierii s. Jacobi episcopo 3 mar.*). Zvětšení hřbitova bylo plánováno asi delší dobu, protože v roce 1348 byl za tímto účelem vykoupen za 3 hřivny dům Heftlerové (*pro ampliacione cimierii ecclesie s. Jacobi empta fuit domus Heftlerinne, in qua empcione solute sunt 3 mar.*). Tento dům stál podle Vičarovy rekonstrukce městišť k roku 1348 jihozápadně od kostela. S domem vápeníka Mikuláše Glauba a kamenným domem Mocovým tvořil západní stranu Hřbitovní (též Kostelní) ulice, spojující svatojakubský hřbitov s Velkým náměstím (Bretholz 1901, 16; Hálová-Jahodová 1975, 87; Mendl 1935, 108, 148, 163, 183).

Jediný známý plán hřbitova u Sv. Jakuba pochází z konce 18. století (publikován B. Bretholzem v roce 1901). Na východě a na jihu hřbitov ohrazovala stáječící se zeď, která končila při ústí Kostelní ulice. V jihovýchodním ohbí byla prolomena brána do Běhounské. Na západní straně je v jihozápadním koutě areálu za Liechtenštejnským palácem zakreslena kostnice (Beinhaus), na severozápadě pak kaple sv. Mořice. Úsek hřbitova mezi kostnicí a kaplí byl podle popisky v roce 1784 připojen k domu královopolské kartouzy (Borovský 2001, 21, 29). Na plánu města z roku 1794 je na tomto místě zakreslen velký čtyřkřídový objekt s vnitřním dvorem – dům č. p. 428, který podle nejstaršího brněnského adresáře z roku 1785

vlastnil svobodný pán Josef von Widmann, jehož potomkům dům patřil ještě v roce 1827 (Czajkowski 2000, 127). Podle adresáře z doby přečíslování města k roku 1867 patřil dům označený orientačním číslem 6 Jakubské ulice (staré č. p. 119), již Antonu Müllerovi. V roce 1888 popsal M. Trapp jeho portál, nad kterým byl znak královopolské kartouzy se sv. Trojicí a pod ním propletené iniciály C a T (Borský 2002, 6).

V roce 2001 byla sondou na jižní straně kostela na bývalém hřbitově před zaniklou boční gotickou předsíní nalezena přístupová chodba k další hrobce (Totenkapelle?), která později sloužila jako kostnice. K ní se vztahují archiválie z fondu olomoucké Arcibiskupské konzistoře z let 1741–1748. K vlastní identifikaci Totenkapelle mohou posloužit Bertoldem Bretholzem popsané okolnosti, které provázely zrušení hřbitova podle josefínských reforem v roce 1784. O dalším využití hřbitova rozhodoval magistrát 22. března 1787. Z tohoto zasedání pravděpodobně vyplynulo rozhodnutí o vydražení hřbitova i s příslušenstvím. Největší jeho část vydražil baron Wittman (v Bretholzově textu Widman), který koupil za 1 170 zl. přilehlou část hřbitova u svého domu č. p. 428 a sousedící kapli sv. Mořice (*die an seine Behausung anstoßende Totenkapelle, das Repositorium und die Gruft*). Získal tedy část s hrobkou z let 1741–1742, rozšířenou v roce 1748

Obr. 31. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Pohled od jihu na zčištěné základy kaple sv. Mořice (plocha L) na Rašínově ulici.

Abb. 31. *Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Südansicht der geputzten Fundamente der St. Moritzkapelle (Fläche L) in der Rašínova-Straße.*

Obr. 32. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Pohled od jihu na zkoumané plochy B, M na Rašínově ulici.

Abb. 32. *Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Südansicht der Grabungsflächen B, M in der Rašínova-Straße.*

o chodbu směřující do jihovýchodního cípu hřbitova, kde stála kaple neznámého stáří i zasvěcení s osáriem v suterénu. Získanou část hřbitova Wittman upravil jako zahradu (park), kterou jeho dědicové po roce 1827 prodali s označením č. p. 119 Antonu Müllerovi. Z roku 1835 pochází plán domu od provinčního stavebního ředitelství, které zřejmě navrhovalo regulaci dnešního Jakubského náměstí a počítalo s demolicí jednoho křídla a vytvořením nové uliční čáry. Pokud kostnici nezrušil některý ze jmenovaných majitelů pozemku, zanikla zcela jistě při založení nynější Rašínovy ulice na konci 19. století, kdy již bylo celé území regulováno. Bývalý dům královopolské kartouzy Jakubská č. 6 (původní č. p. 428, změněné č. p. 119) s přilehlou kaplí sv. Mořice byl vykoupěn za 73 350 zl. a původně byl vyhrazen pro novou faru. Poté, kdy konzistoř přemístění fary odmítla, byl dům v roce 1886 stržen včetně kaple a nahrazen novostavbou měšťanské dívčí školy korunní princezny Štěpánky podle projektu Ottokara Burgharta a Leopolda Ruppá z let 1887–1889; škola zde stojí dodnes. Ostatky ze zastavované plochy hřbitova byly snad nejprve uloženy v kostnici a pak přeneseny do krypty pod kostelní lodí (Borský 2002, 8, 9).

Vzhledem ke skutečnosti, že archeologický výzkum zaujímá poměrně velký prostor několika parcel a částí uličních komunikací, jak bylo výše uvedeno, bude po-

pis jednotlivých situací prováděn po plochách, které spolu funkčně souvisí.

Nejstaršími aktivitami zachycenými v rámci plochy A na Jakubské ulici jsou dva středověké objekty (jámy) z 1. poloviny 13. století (s. j. 545 a 546), pozůstatek pece (s. j. 270) neznámého účelu a kůlové jamky – pozůstatky parcelních plotů vymezujících průběh někdejší Jakubské ulice v počátcích města. Patrně ještě v průběhu 1. poloviny 13. století tyto parcelní ploty zanikly a uliční čára byla posunuta několik metrů jižněji, což dokládají četné žlábkové koleje po vozech, překrývající starší kůlové konstrukce. Do 2. poloviny 13. století můžeme zasadit stupňovitý výkop (s. j. 505) – vstupní šíji dřevohliněného (zděného?) domu, která byla zasypána na přelomu 13. a 14. století a předstupovala cca 3 m do ulice. Těsně po svém zániku byl dřevohliněný dům nahrazen zděným sklepem (s. j. 900), jehož již vyzděná vstupní šíje o vnitřní šířce cca 2 m také předstupovala do ulice a částečně překryla starší zasypáný vstup. Kamenný štítově orientovaný dům vyzděný převážně z metabazitů spojovaných zelenoběžovou hrubou vápennou maltou o síle zdiva cca 1 m, byl cca 8,8 m široký a do ulice měl proražena dvě osvětlovací okénka. Podlahy sklepa nebylo dosaženo. V tomto období již byl prostor ulice vyšetřován drobnými valounky, které lze považovat za první uliční dlažbu. Přibližně z přelomu 13. a 14. století pochází i druhý zděný sklep (s. j. 910) středověkého domu situovaný západněji. Jednalo se obdélný okapově orientovaný sklep o délce 14 m. Kamenné zdivo o síle cca 1 m sestávalo převážně ze slepenců a pís-kovců Old-Red spojovaných hrubou oranžovou vápennou maltou. Do ulice měl proraženo minimálně jedno osvětlovací okénko. K domu náležel i průjezd, z něhož se zachovala část západního ostění vyzděného na jemnou zelenošedou maltu. Podlaha sklepa se nacházela v úrovni cca 3,5 m pod korunou zdiva. Celková délka domu by v tomto případě činila cca 17 m. Je zcela nepochybné, že ještě v průběhu 14. století se jednalo o dvě měšťanské parcely, z nichž jedna byla jmenována v pramenech jako *Curia Oberszezine* (viz výše). Z období výstavby obou gotických domů pochází také středověká pec na vápno, ze které se zachovala část topeniště o délce 3,2 m, šířce cca 2 m a hloubce 2,5 m s jedním topným kanálem širokým 0,8 m, vyhloubeným do sprašového podlaží. Pec byla zasypána keramickým materiálem z přelomu 13. a 14. století. Předpecní jáma byla z větší části zničena při výstavbě barokní krypty pod kaplí sv. Mořice. Z období středověku pochází ještě základové kamenné zdivo o síle 0,7 m spojované žlutou vápennou maltou, které lze interpretovat jako parcelní ohradní zeď spojující kapli sv. Mořice se sousedním středověkým domem (s. j. 900). Další archeologické poznatky již souvisí s dalšími přestavbami obou středověkých domů. Na základě charakteru zdiva lze pouze obtížně datovat jednotlivé fáze stavby. S jistotou lze říci, že náleží do období novověku. Ke sjednocení fasády obou domů a jejich spojení v jeden společný dům kartuziánů z Králova Pole však došlo nejspíše až v 17. století. Dochovaná zdiva vystavěná na tvrdou vápennou maltu předstupují před původní sklepní základy. Toto zesílení zřejmě souvisí i se zvýšením domu o další podlaží. V rámci suterénu s. j. 910 je patrná i dílčí přestavba, v rámci které byl do ulice proražen nový vstup do sklepa a bylo zazděno

okénko. Také původní vstupní šíje do sklepa s. j. 900 byla nejprve zmenšena a poté zcela zazděna, stejně jako obě osvětlovací okénka. Sklepní místnost byla poté opatřena cihlovou valenou klenbou, na kterou nasedala podlaha přízemí. V průběhu 1. poloviny 18. století byla kaple sv. Mořice prodloužena západním směrem a spojena se sousedním domem kartuziánského kláštera. Základy a krypta kaple pokračují dále do zkoumaných ploch K a L. Zbylý volný prostor mezi domem a kaplí byl využit k výstavbě lednice (jámky?) s. j. 949=943.

Nejstarší aktivity v rámci zkoumaných ploch M, N, O, P, R, S, V, a W v horní části Rašínovy ulice reprezentovaly nejrůznější sloupové jámy zahloubené do půdního typu a související s prvotní dřevohliněnou zástavbou městiště. Následnou (popř. s těmito jamkami současnou?), zástavbu reprezentovaly pozůstatky dřevohliněných suterénů ze 13. století. Jeden ze suterénů (s. j. 5603) měl patrně i vyzděnou stupňovitou vstupní šíji (?). Jedná se však pouze o fragment zcela narušený mladším gotickým sklepem. Z dalšího zřejmě dřevohliněného (?) suterénu (s. j. 5939) pochází na jíl z maloformátových cihel vyzděný bankál osvětlovacího okénka. Nejstarší zděnou stavbu s. j. 6957, kterou můžeme datovat pouze na základě charakteru zdiva do závěru 13. a 1. poloviny 14. století, představoval obdélný suterén o rozměrech 5,5 × 8 m, jenž byl zřejmě pouze komorou nezachycené nadzemní dřevohliněné stavby sahající až k uliční frontě. Zdivo suterénu o síle 0,9 m sestávalo převážně ze slepenců a pís-kovců Old-Red spojovaných hrubou oranžovou vápennou maltou. Patrně ze stejného období pochází i zděný suterén s. j. 6971, jehož základy byly zachyceny v rámci plochy R a jehož půdorys lze rekonstruovat pouze na základě předchozích výzkumů a historických plánů, a to přibližně na 7 × 4,5 m. Zdivo sestávalo převážně z vápenců a bylo spojováno běžovou hrubou vápennou maltou. Z vlastní novověkou stavbou svatojakubské fary souvisí další zdiva z předmětných ploch. Jednotlivé stavební fáze bohužel nelze blíže časově zasadit, můžeme je datovat pouze na základě charakteru zdiva do 16. až 18. století. Do novostavby nebyl zahrnut suterén s. j. 6957, po jehož zbourání byly částečně na jeho místě vystavěny základy východní části budoucí fary. Z odkryté situace nebylo zcela patrné, zda západní část byla přizděna později, nicméně lze přijmout i tuto možnost. Do západní části stavby fary byl začleněn gotický sklep s. j. 6971, do něhož ústila nová vstupní šíje s. j. 6970=6953 (patrně z nového průjezdu) a přizděný nový menší sklípek.

Poznatky z výzkumu v rámci ploch K, L, T, U souvisí z větší části s nálezem základů Sv. Mořice. Již ze sond položených v roce 2001 jsme poznali, že základy někdejší kaple sv. Mořice byly postaveny do staršího objektu z 13. století. Je otázkou, zda byly jeho součástí i zásypy s. j. 7102 až 7109 začištěné v rámci plochy O. Pomineme-li tuto spornou situaci, jsou na předmětné ploše nejstarší aktivitou základy kaple sv. Mořice, pocházející na základě charakteru zdiva někdy z přelomu 13. a 14. století. Gotická kaple měla jednoduchý půdorys, obdélnou loď ukončenou neodsazeným půlkruhovým presbytářem. Délku kaple lze na základě výzkumu z roku 2001 rekonstruovat na přibližně 13 m, šířka činila cca 8 m. Zdivo o síle 1,6 m bylo vystavěno převážně ze slepenců a pís-

Obr. 33. Jakubská, Rašínova (A086/2007). Pohled od severu na zkoumané plochy B, M na Rašínově ulici.

Abb. 33. Jakubská-Str., Rašínova-Str. (A086/2007). Nordansicht der Grabungsf lächen B, M in der Rašínova-Straße.

kovců Old-Red spojovaných hrubou oranžovou vápennou maltou. Ještě v průběhu středověku byl presbytář kaple oddělen základovou příčkou s. j. 5943, jež snad souvisela např. s výstavbou gotické krypty, která se zde mohla nacházet. Z období středověku také pochází pohřby, jejichž zásypy byly dokumentovány v interiéru kaple. Pohřby respektovaly obvodová zdiva. Ve 40. letech 18. století byla kaple Mořicem Grimmem barokizována (viz výše). S touto stavební fází souvisí prodloužení kaple západním směrem, což zvětšilo její celkovou délku na 23 m. Patrně v souvislosti se zvýšením stavby a vložením barokní klenby byly vyztuženy základy po obou stranách. V interiéru gotické kaple byla zbudovaná krypta sklenuta na středový sloup, přístupná chodbičkou, která ústila do exteriéru jižní stěnou kaple při presbytáři. Krypta ve starší části byla vstupem propojena s druhou prostorou zbudovanou pod západní prodlouženou částí (viz plocha A).

Archeologické situace odkryté v rámci ploch K, E, F, G, H, I, J, K, M lze v zásadě rozdělit na 3 základní horizonty. 1) nejstarší osídlení ze 13. století reprezentované sídlištními objekty, které končí na přelomu 13. a 14. století rozšířením farního hřbitova; 2) období pohřbívání na farním hřbitově do konce 16. století; 3) následná zástavba části někdejšího hřbitova v 17. a 18. století. Odkryté sídlištní situace ze 13. století na těchto plochách nasvědčují skutečnosti, že šlo původně o měšťanské parcely,

na jejichž úkor se rozšířil hřbitov. Kromě množství sloupových jamek a nejrůznějších odpadních jam jsou nejzajímavějšími objekty malý sklípek s. j. 5606 o velikosti $1,5 \times 4$ m a hloubce cca 1,2 m s pozůstatky kovolitecké výroby, pec na vápno s. j. 5616, několik odpadních jímek (s. j. 5543, 5530, 5622) a pozůstatky dřevohliněného suterénu s. j. 5627. Zánik odkryté pece na vápno můžeme zasadit přibližně do přelomu 13. a 14. století. Topeniště pece mělo rozměr $2,8 \times 3,1$ m a cca hloubku 2,8 m. Bylo obsluhováno dvěma topnými kanály o světlosti 0,8 až 1 m z předpecní jámy. Předpecní jámu můžeme rekonstruovat pouze hypoteticky pomocí položené sondy na $4,5 \times 3,5$ m. Dřevohliněný suterén s. j. 5627 byl rámové konstrukce se sloupovými jámami po obvodu. S určitostí lze rekonstruovat pouze jeho šířku na cca 5,8 m a hloubku na cca 2 m. Zánik suterénu lze zasadit na přelom 13. a 14. století. V souvislosti s rozšířením hřbitova byla tato městiště v polovině 14. století vykoupena a na jejich místě se až do závěru 16. století pohřbívalo. Po zániku hřbitova byl patrně někdy v průběhu 17. století vystavěn zadní trakt Liechtenštejnského paláce s. j. 5906 a 5900, do něhož byla později vezděna odpadní jámka s. j. 5923. Patrně v průběhu 18. století byl tento trakt prodloužen západním směrem a mezi zdiva v 19. století vložen kanál. V průběhu 18. století byl postaven také zadní trakt domu královopolských kartuziánů (později Widmanova paláce, viz výše). Výzkumem se také podařilo zachytit chodbu, která se nacházela mezi kryptou při kostele sv. Jakuba z 1. poloviny 18. století a tzv. "Totenkapele".

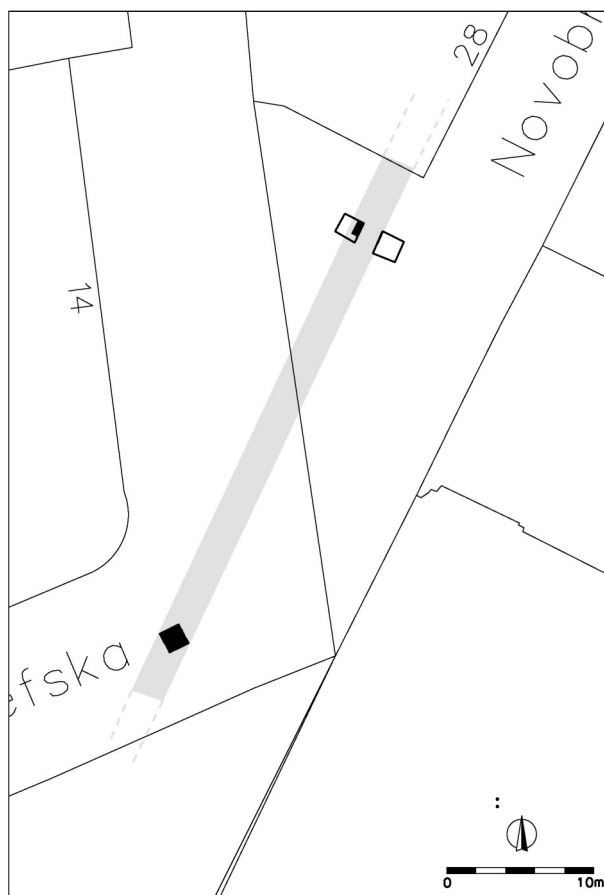
Archeologické situace v rámci plochy B náleží nárožnímu městišti uličky Hřbitovní a Dolního trhu. Nejstarší objekty zde představují sídlištní vrstvy ze 13. století a jámy z téhož období (např. s. j. 5517). Dřevohliněnou zástavbu na parcele reprezentuje kvadratický sklípek s. j. 5518 o velikosti $3,2 \times 3,2$ m a hloubce 2 m, zaniklý na přelomu 13. a 14. století. Ze sklípku byl vyzvednut významný soubor technické keramiky a skla s pozůstatky kovolitecké výroby. Patrně ještě v závěru 13., případně počátkem 14. století byl při uliční čáře postaven zděný dům se sklepem s. j. 5907 a nepodsklepeným zadním traktem s. j. 5917. Velikost tohoto objektu lze rekonstruovat na základě starších výzkumů na $13,5 \times 8,5$ m. Zdivo o síle 0,9 m bylo vyzděno na hrubou oranžovou vápennou maltu. Dům prodělal v novověku několik dalších stavebních fází, jejichž dokladem jsou pilíře s. j. 5900, 5918, 5909, vložená cihlová valená klenba s. j. 5910, cihlová příčka s. j. 5911 a kamenný krakorec s. j. 5915. Vzhledem k umístění domu a historickým zprávám je možno předpokládat, že se jedná o jeden z nejstarších kamenných domů zmiňovaných v historických pramenech jako *domus lapidea* brněnského měšťana z poloviny 14. století Engelprechta Mocse (viz výše), později přestavěný na Liechtenštejnský palác (Peška 2009a).

Josefská ulice, p. č. 227, 249 (akce A060/2009). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ v uličním bloku 21b se v říjnu 2009 uskutečnil záchranný archeologický výzkum. Realizovány byly tři průzkumné sondy (A4a, A4b, C4), jejichž úkolem bylo upřesnit průběh středověké hradby a zjistit její stav dochování.

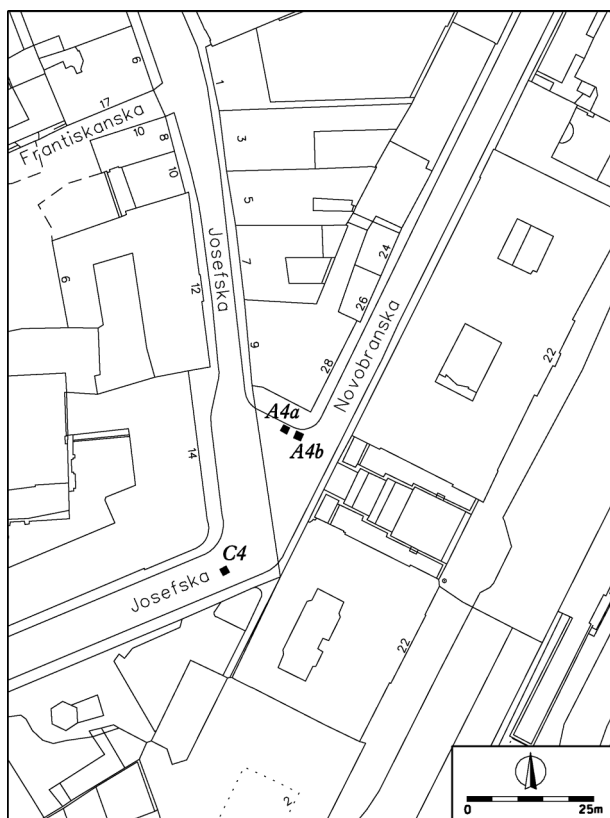
Z geologického podloží byly dokumentovány dva horizonty. V sondách A4a a A4b dosedl na sprašovou návěj přibližně v úrovni 211,24–211,27 m n. m. půdní typ o mocnosti 0,4–0,5 m. Ve své svrchní části byl však částečně „zkulturněn“, jak dokládá přítomnost drobných uhlíků, zlomků vypálené hlíny nebo mazanice. Přestože se nepodařilo z této kulturní vrstvy získat žádný chronologicky určující archeologický materiál, můžeme snad na základě analogických situací z nedalekých výzkumů (Procházka 1988, 83; Procházka 2000, 55; Zůbek 2002; Černá, Sedláčková, Zůbek 2009a) usuzovat, že ke „zkulturnění“ došlo někdy v období pravěku, snad v době bronzové. V sondě C4 se černozevní půdní horizont zachytit nepodařilo, dokumentováno bylo až sprašové podloží pod základovým zdívem hradby, přibližně 2,5 m od dnešního povrchu (210,21 m n. m.).

Za nejstarší doklady lidské činnosti lze snad považovat do půdního typu zahroubené objekty v sondě A4b, ze kterých bohužel nebyl získán žádný chronologicky citlivý materiál. Není vyloučeno, že náleží období pravěku. Do 1. poloviny 13. století pak můžeme klást aktivitu, která představuje hlavní hradbu městského opevnění. V sondách A4a a A4b byla hradba zapuštěna jen mělce do půdního typu (přibližně v úrovni 211,76 m n. m.) a na základě zjištěné situace dosahovala její šířka minimálně 1,9 m. V sondě C4 byla hradba zapuštěna do sprašového podloží (přibližná úroveň 210,24 m n. m.). Rozdíl v hloubce založení hradby od dnešního povrchu v sondách A4a,b a sondě C4 je dán depresí, existující zde ještě v době výstavby hradby a následně zasypávané do dnešní podoby

Obr. 35. Josefská (A060/2009). Rekonstrukce předpokládaného průběhu středověké hradby.

Abb. 35. Josefská-Str. (A060/2009). Rekonstruktion des Verlaufs der mittelalterlichen Stadtmauer.

Obr. 34. Josefská (A060/2009). Vyznačení sond.

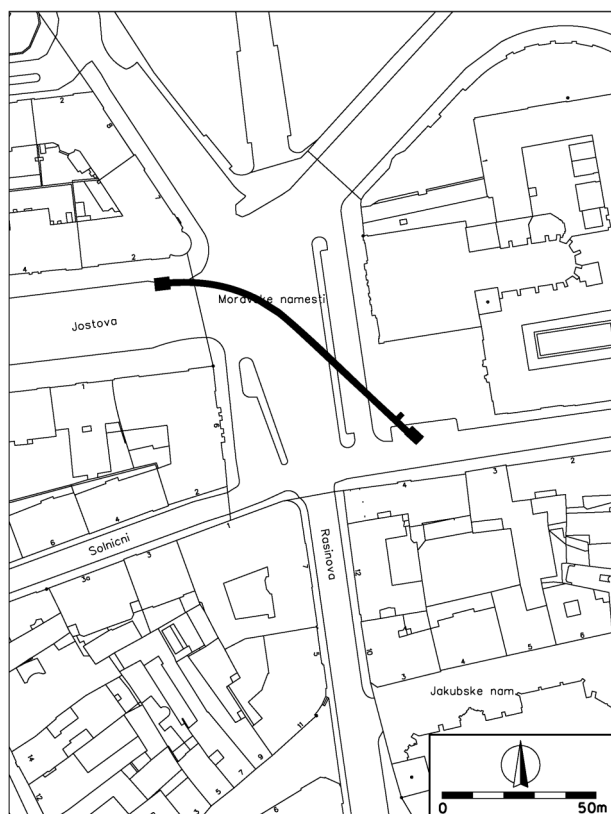
Abb. 34. Josefská-Str. (A060/2009). Bezeichnung der Suchschnitte.

terénu zájmového prostoru. Situace zjištěná archeologickým výzkumem koresponduje s výsledky dosud realizovaných bádání. Obecně lze říci, že hlavní městská hradba dosahovala v základu asi 2,1–2,3 m (výjimečně až 2,6 m) šířky a směrem vzhůru se na vnější i vnitřní straně mírně zužovala. Zahroubena bývá do podloží vždy jen nepatrně (0,2–0,5 m). Základové zdívko je na vnější i vnitřní straně opatřeno předzákladem (0,1–0,2 m), který v podstatě vyplňoval základový výkop. Založení hradby vykazuje větší variabilitu, někdy i v rámci jedné lokality. Opevnění charakterizuje skořepinová konstrukce s litým jádrem (Kolařík 2007, 126).

Další aktivity z období středověku se vzhledem k rozsahu výzkumu, stejně jako z důvodu odstranění části původního terénu v prostoru sond A4a a A4b nepodařilo zachytit. Novověké období zastupuje objev dosud neznámého sklepa v sondě A4a. Ostatní zjištěné situace náležely recentním úpravám dnešního povrchu vozovky (Sedláčková 2009).

Joštova ulice, Moravské náměstí, p. č. 776, 800 (akce A080/2008). Středověk, novověk. Předměstí, fortifikace. Záchranný výzkum.

Záchranný archeologický výzkum byl vyvolán stavbou „Brno, Rašínova II – rekonstrukce kanalizace, stoka C01-E“ na Moravském náměstí a Joštově ulici (p. č. 776, 800). Terénní část výzkumu byla

Obr. 36. Joštova, Moravské náměstí (A080/2008). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 36. Joštova-Str., Platz Moravské náměstí (A080/2008). Bezeichnung der Grabungsfläche.

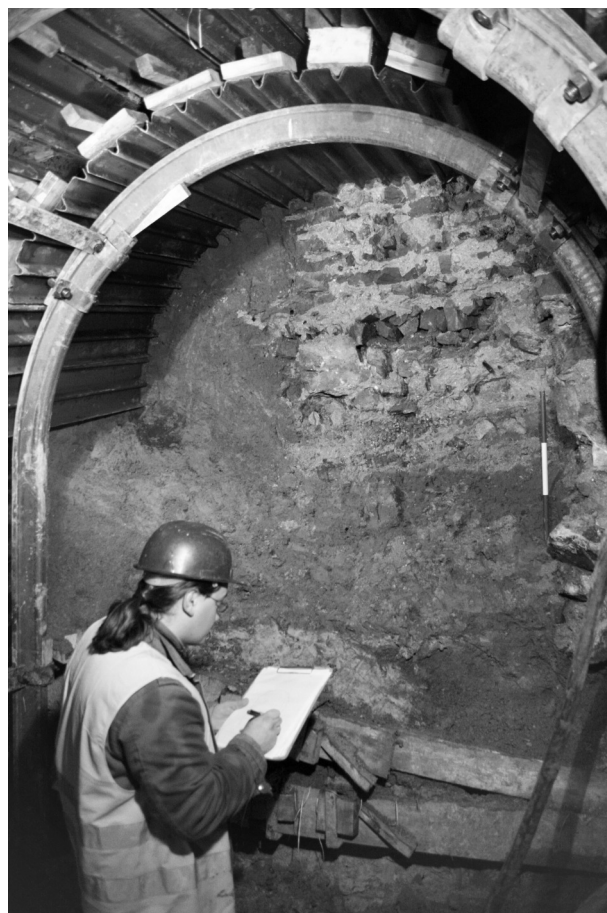
provedena v listopadu 2008 až květnu 2009. Sledovaný prostor se nachází na katastrálním území Město Brno, 15 až 65 m jižně a západně od kostela sv. Tomáše, v jihozápadní části Moravského náměstí (p. č. 800) a východní části ulice Joštova (p. č. 776; S-JTSK -598148.2301, -1160491.8865; -598195.8486, -1160447.3074; -598219.7845, -1160439.2022; -598234.0954, -1160440.5953) v nadmořské výšce cca 220,00 m n. m. Z hlediska historického byl prostor od vrcholného středověku zčásti zahrnut do fortifikačních pozemků města Brna, větším dílem pak do IV. předměstské čtvrti. Od poloviny 14. století bezprostředně sousedil s areálem augustiniánského kláštera s kostelem Zvěstování Panny Marie a sv. Tomáše. Do vnitřního města byl začleněn až vybudováním barokního opevnění v 2. polovině 17. století.

Před zahájením ražby štol byly na obou koncích budoucí kanalizační stoky vykopány dvě těžní šachty (ŠS 6 a ŠS 11). Vzhledem k tomu, že těžní šachta ŠS 6 se celým svým půdorysem nacházela v prostoru středověkého městského hradebního příkopu, který byl v těchto místech zasypán až v 2. polovině 18. století, nepříkročilo se k plošnému odkryvu. Těžba šachty byla sledována archeologem a v její spodní části bylo zachyceno dno příkopu. Naopak v případě šachty ŠS 11, která se nacházela v předpolí středověkého městského opevnění v prostoru IV. předměstské čtvrti, byl po odstranění recentních komunikačních vrstev (0,4–0,5 m) proveden plošný předstihový archeologický výzkum. Vzhledem k dodržení bezpečnosti

práce byly značně zahlužené výkopy zkoumány pouze 1,8 až 2,0 m pod úroveň současného terénu a jejich spodní části dokumentovány jen na řezech. Druhou částí terénního výzkumu byla dokumentace čeleb ražby ze šachty ŠS 11 (profily R01–09) a ŠS 6 (profily P01–14). Četnost profilů byla volena na základě důležitosti terénních zjištění. Po vyražení celého průběhu stoky byla v zásypech středověkého městského příkopu hloubena šachta ŠS 15.

Celá plocha výzkumu se nachází v obdobných geologických podmínkách. Podloží je zde tvořeno eolickými sedimenty (souvství sprašových hlín), které obsahuje tmavší pohřbené půdní horizonty a přechází v deluvi-ofluviální prachovité hlíny, proměnlivě zajiňované a jemně písčité. Na povrchu spraše se vyvinul cca 0,5 m mocný holocenní půdní typ (v ŠS 11 povrch 219,85 m n. m., tedy cca 0,55 m pod současným terénem), jehož povrch byl především ve středověku kulturně ovlivněn. V podloží sprašového souvrství se nachází zvlněný povrch neogenních vápnitých jílu – téglů. Jejich povrch se v dokumentovaných případech nacházel 4,5–6,5 m pod současným terénem. Mezi eolickými sedimenty a téglami byly zaznamenány drobné až hrubě zrnité štěrky, místy značně písčité. Jedná se o zbytky akumulací terasy rozvlečené po neogenním podkladu a vyrovnávající jeho nerovnosti.

Výzkumem nebyly doloženy žádné pravěké ani raně středověké sídlištní aktivity, a to ani materiálem v sekun-

Obr. 37. Joštova, Moravské náměstí (A080/2008). Dokumentace eskarp příkopu opevnění augustiniánského kláštera.

Abb. 37. Platz Moravské náměstí (A080/2008). Dokumentation der Ausmauerung des Grabens.

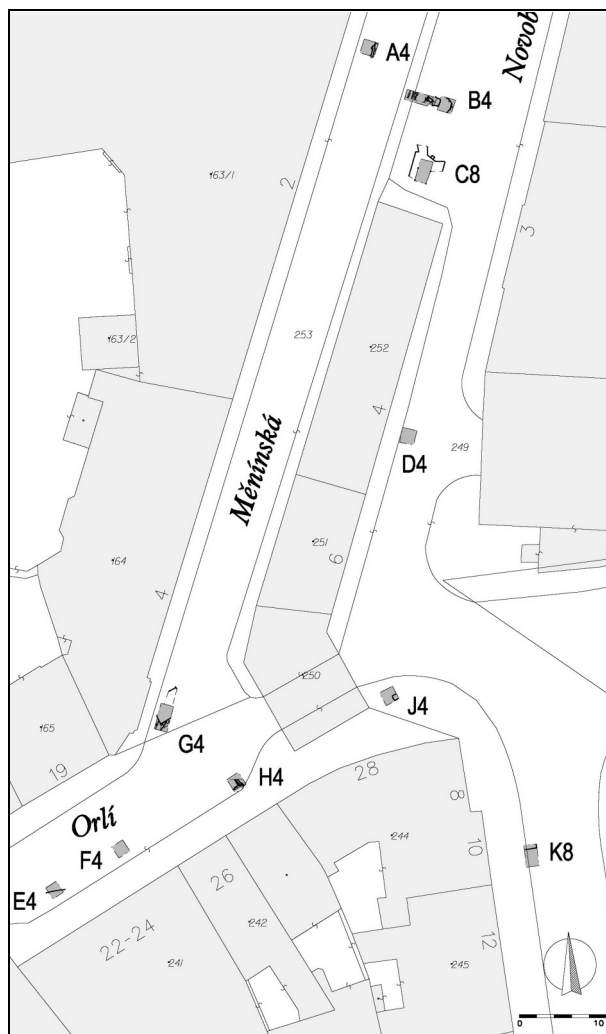
dárních polohách. V šachtě ŠS 6 a ŠS 15 byly v celém profilu zaznamenány navážky z 2. poloviny 18. století, které tvořily výplň středověkého městského příkopu. Jeho dno se nacházelo v místě profilu P02 v nadmořské výšce 214,10 m n. m., tedy cca 5,4 m pod současným terénem, a směrem k jihu se dále mírně zahluňovalo. Původní hloubka příkopu se tak pohybovala v intervalu 4,8–5,5 m od středověkého terénu. Na profilu P02 byla dokumentována zděná kontreskarpa příkopu s. j. 0902. Vzhledem k použitému stavebnímu materiálu a zjištěním jiných archeologických výzkumů se domníváme, že severní stěna městského příkopu byla takto zajištěna až v období pozdního středověku (2. polovina 15.–1. polovina 16. století).

V těžní šachtě ŠS 11 byly odkryty především dva značně zahluňené objekty (s. j. 0500–3,8 m od dnešního terénu, 0502–3,3 m), jejich přesnou funkci se však výzkumem nepodařilo objasnit. Vzhledem ke značné hloubce obou výkopů, jejichž celkové půdorysy nebyly výzkumem odkryty, se můžeme domnívat, že se mohlo jednat buď o exploatační jámy (hliníky), nebo o předpecí neznámého výrobního zařízení (vápenka?). Na dně výkopu s. j. 0500 byl zachycen objekt blíže neznámého určení (s. j. 0505), v jehož výplni bylo nalezeno značné množství zuhelnatělého organického materiálu. Výkopy spolu pravděpodobně funkčně souvisely. Stratigrafická pozice s. j. 0500 a 0502 nebyla z terénní situace zcela zřejmá, ale výkop s. j. 0500 byl pravděpodobně starší než s. j. 0502. Horní části výplní obou objektů byly totožné, a proto se domníváme, že zanikly a částečně i fungovaly současně. Na základě keramického materiálu z výplně je možné konec funkce objektů datovat do 1. poloviny 15. století. Oba výkopy porušily starší objekt s. j. 503–pravděpodobně pozůstatek sloupové jámy. V jihovýchodním rohu šachty ŠS 11 byla zachycena část středověkého objektu s. j. 0501.

Do zasypaného výkopu s. j. 0500 bylo ve směru sever-jih založeno zdivo s. j. 0901. Vzhledem k jeho poloze a orientaci můžeme s jistotou říci, že se jedná o pozůstatek východní části základového zdiva Veselé brány, která byla budována v 60. letech 17. století jako součást barokní bastionové fortifikace města a zbořena byla až v 2. polovině 19. století.

Pravděpodobně s budováním nové okružní třídy, jejíž součástí byla i dnešní Joštova ulice, souvisí nejmladší dokumentovaná aktivita v šachtě ŠS 11, konstrukce s. j. 0900. Mohlo se jednat o základ pro obrubu komunikace.

Na profilech P07 až P12 byly v ražbě zachyceny pozůstatky středověkého opevnění augustiniánského kláštera a kostela sv. Tomáše, které bylo na základě písemných pramenů budováno v závěru 15. století. Jednalo se o příkop se šikmými stěnami s. j. 0507, 0508, jehož šířka přesahovala 8 m a hloubka dosahovala cca 5 m od středověkého terénu. V neznámém časovém odstupu byla vnitřní stěna příkopu zajištěna svislou zděnou eskarpou s. j. 0903. Prostor východně od eskarpy byl v souvislosti s její stavbou dosypán na úroveň terénu. Kontreskarpa zůstala v místech ražby pravděpodobně nezděná. Do částečně zasypaného příkopu byl později veděn opěrný pilíř s. j. 0904 (kolmo na spáru k s. j. 0903). Příkop byl defi-

Obr. 38. Měniňská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Situační plán sond.

Abb. 38. Měniňská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Situationsplan der Suchschnitte.

nitivně zasypan pravděpodobně v souvislosti s výstavbou barokní bastionové fortifikace až po polovině 17. století.

Na profilech R03 až R06 byl v ražbě dokumentován raně novověký příkop (s. j. 0506) kolem kostela sv. Tomáše a areálu augustiniánského kláštera. Jednalo se pravděpodobně pouze o nezděný výkop se šikmými stěnami. Výzkum zachytil pouze jeho spodní část (0,8 m od dna). Šířka příkopu překračovala 9 m, hloubka od původního povrchu byla asi 4,4 m. Příkop vznikl pro posílení předsunuté fortifikace augustiniánského kláštera ve 40. letech 17. století a zasypan byl podobně jako příkop středověký v souvislosti s výstavbou barokní bastionové fortifikace po polovině 17. století (Kolařík, Sedláčková 2009b).

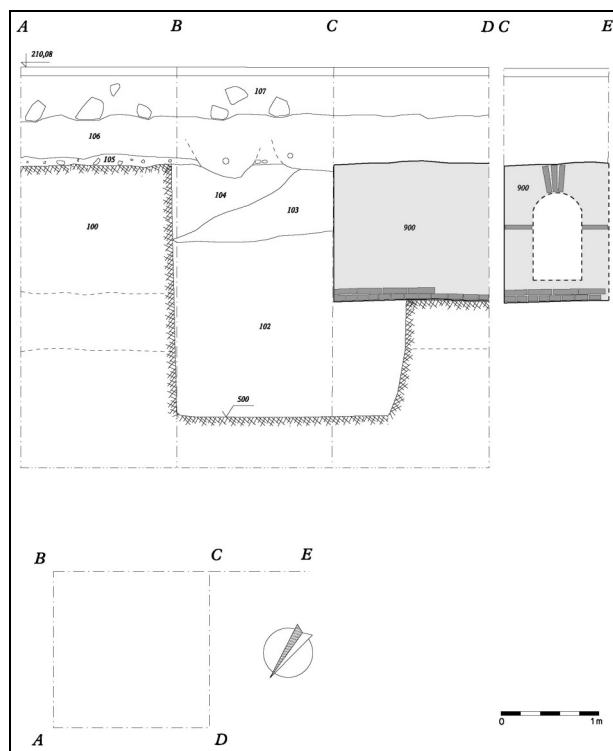
Komenského náměstí, p. č. 587, 776 (akce A040/2009). Novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s projektem "Sanace brněnského podzemí" bloku 46 se uskutečnil v měsících září a října 2009 na Komenského náměstí záchranný archeologický výzkum. Byl prováděn formou dohledu nad zemními pracemi ve 2 sondách (A8 a B8), stěny sond byly kresběně a fotograficky dokumentovány. V obou sondách

bylo v hloubce 5,6 m pod současným povrchem zachyceno dno barokního městského příkopu před bastionovým opevněním. Nálezy z příkopu odpovídají jeho zavezení ve 2. polovině 19. století (Peška 2009b).

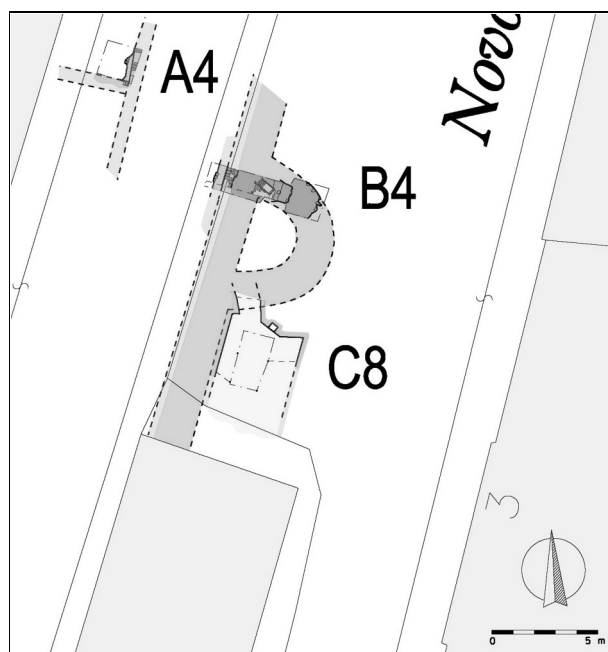
Měnínská ulice, Novobranská ulice, Orlí ulice, p. č. 198, 249, 253 (akce A41/2009). Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ bloku 9a a 10, které jsou vymezeny ulicemi Orlí, Měnínskou a Novobranskou, se uskutečnil v měsících srpnu až listopadu 2009 záchraný archeologický výzkum. Výzkum byl prováděn formou dohledu nad zemními pracemi v 10 sondách (A4, B4, C8, D4, E4, F4, G4, H4, J4, K8). Stěny sond byly pouze kresebně a fotograficky dokumentovány a v žádné z nich nebyl proveden plošný archeologický výzkum. Sledované výkopy se z hlediska topografie středověkého Brna nacházely zčásti v prostoru vlastního města, zčásti ovšem také mimo ně, tedy vně městských hradeb. Přehledným topografickým mezníkem v tomto směru je Měnínská brána, která hradbami do města propouštěla příchozí od východu. Vznik brněnského fortifikačního pásma je s velkou pravděpodobností současný se vznikem vlastního města. Výstavba středověkého opevnění probíhala zejména ve 2. polovině 13. století. Gotické hradební pásmo sestávalo z vnitřní linie zdi o šířce 1,6 až 2,2 m, sahající do výše nejméně 10 metrů, jak dokládá dochovaný úsek hradby při Husově ulici. Celek, jehož součástí bylo také pět městských bran, obklopovala plocha parkánu o šířce 7 až 11 metrů, lemovaná nižší zdi. Její pozůstatky se do současnosti nad povrchem terénu nedochovaly. Výstavba

Obr. 39. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Řez dokumentovaný v sondě F4.

Abb. 39. *Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Dokumentierter Schnitt in der Sondage F4.*

Obr. 40. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Rekonstrukce části historické zástavby zachycené sondami A4, B4, C8 v prostoru Měnínské ulice.

Abb. 40. *Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Rekonstruktion eines Teils der historischen Bebauung, der in Suchschnitten A4, B4, C8 im Raum der Měnínská-Straße erfasst wurde.*

parkánu navazovala na zbudování hlavního hradebního pásma. Kromě zmíněných bran členila linii hlavní hradby a řídice také hradby parkánové soustava půlkruhových bašt, dochovaných torzálně pouze v okolí Petrova. Ty byly rozmístěny ve vzájemné vzdálenosti kolem 40 m. Při vnějším líci parkánové zdi probíhal městský příkop (Kolařík 2009, 124–129).

Prostor dnešní Novobranské ulice ležel vně hradební zdi. Ulice Orlí a Měnínská však přináležely k městu již ve středověku. Orlí se v minulosti nazývala Měnínská (*platea Menesensis*). Název Orlí se ustavil až v 19. století podle starobylého hostince „U černého orla“, který stával v místech dnešního domu č. 7 (Flodrová 1997, 173). Ulice byla ve středověku součástí Měnínské městské čtvrti (*quartale Menesense*). Už tehdy ji ze severní strany zčásti uzavíral prostor minoritského kláštera, založeného ve 30. letech 13. století. Jinak zde stávaly domy rozmanitých řemeslníků (Vičar 1965, 271, 272). Současná ulice Měnínská vznikla na přelomu 19. a 20. století rozšířením uličky při městské hradbě západním směrem. Starší základy někdejší zástavby při hradbě zůstaly zachovány pod dnešní vozovkou. K určitému rozšíření došlo během 19. století i u jižní fronty dolní části ulice Orlí, která však byla zastavěna až v 18. století (dnešní č. o. 22–28). Severní část ulice, vyjma nároží s dnešní Měnínskou, respektuje svůj historický průběh dodnes. V prostoru dnešní ulice Novobranské probíhalo gotické parkánové opevnění, pozdněgotický barbakan a městský příkop. K zastavění tohoto prostoru došlo až na počátku 18. století v souvislosti s budováním bastionového opevnění města. Stavbu projektoval císařský inženýr Tensini a její prvou

fázi řídil stavitel T. Henel, od roku 1682 pak L. F. Rochet a závěrečnou část od roku 1717 Q. F. Sautter. Nejprve bylo zbudováno vnitřní vysoké bastionové pásmo, obklopené širokým příkopem dosahujícím průměrné šířky cca 70 metrů. Starý hradební systém města byl poté prakticky opuštěn, jeho úseky zasahující do projektované barokní linie byly odstraněny. Zlikvidován byl i středověký příkop, jehož některé části, situované uvnitř nově opevněné plochy, byly ponechány a po jejich částečném zaklenutí dále užívány jako skladovací prostory.

Sondou A4 v Měnínské ulici bylo zachyceno vnitřní nároží (s. j. 913) novověkého domu s průčelím do uličky při hradbě (dnes Měnínská). Spodní úroveň nadzemního omítnutého zdiva byla zachycena 1,15 m pod povrchem. Celá situace byla značně narušena výkopy pro inženýrské sítě (s. j. 131).

Sonda B4 v Měnínské ulici postihla gotické základové zdivo s. j. 912. Sonda byla následně rozšířena západním směrem. V rámci rekonstrukce historické topografie interpretujeme toto zdivo jako základ půlkruhové bašty městského středověkého opevnění ze 2. poloviny 13. století. Bašta je pravděpodobně provázána se základem městské hradby s. j. 910. Předpokládaná šířka hradby byla 1,9 m. Předpokládaný průměr bašty byl 7,5 m a předsunutí cca 4 m. Na řezu C–D byla patrná destrukce zdiva s. j. 128, což nastoluje otázku stáří komunikačního–doronávkového souvrství s. j. 123 až 127. Souvrství byla pravděpodobně přisypána (?) ke zdivu bašty. Z vrstev bohužel nemáme k dispozici žádný datační materiál. Geologického podloží nebylo dosaženo. Ze západní strany byly postupně přizděny k městské hradbě (s. j. 910) dvě základové zdi s. j. 908 a 909. Tato zdiva pocházejí z tzv. parazitní zástavby mezi parkánem a městskou hradbou, která byla do tohoto prostoru postavena během 18. století v souvislosti s ukončením funkce středověkého opevnění a budováním moderní barokní bastionové pevnosti. Domy mezi parkánem a hradbou z tohoto období dodnes stojí při severní stěně Měnínské brány. Jedná se o základ obvodového zdiva domu s průčelím do malé uličky při hradbě–dnes Měnínské. Úroveň jejich nadzemní části byla zachycena 1,1 m pod současným terénem, což máme doloženo díky novověké valounkové dlažbě uličky s. j. 120. Mladší barokní aktivitou je i přizdívka s. j. 911 k městské hradbě.

Sondou C8 umístěnou mezi domy Měnínská 2 a Novobranská 3 byl zachycen novověký sklep (s. j. 913 až 915) nepravidelného obdélného půdorysu o vnitřní šířce 3,5 a výšce cca 2,5 m, opatřený valenou cihelnou klenbou. Vyklizena byla pouze jeho severní část, do které ústí vstup o šířce 1,1 m a výšce 2 m opatřený plochou valenou klenbičkou. Vazba zdiva je cihlová a nepravidelná. Severní stěna sklepa je členitá, dvakrát zalomená s osvětlovací nikou o velikosti 0,4 × 0,4 m východně od vstupu. Zalomení naznačuje, že by sklep mohl být přizděn k nějaké starší stavbě. Sklep pochází patrně z 18. století, náležel domku, který byl postaven po zániku středověkého městského opevnění mezi hradbou a parkánem. Velmi pravděpodobně byl suterén připojen k východní stěně městské hradby. Prostora byla zasypána pravděpodobně někdy v závěru 19., případně na počátku 20. století.

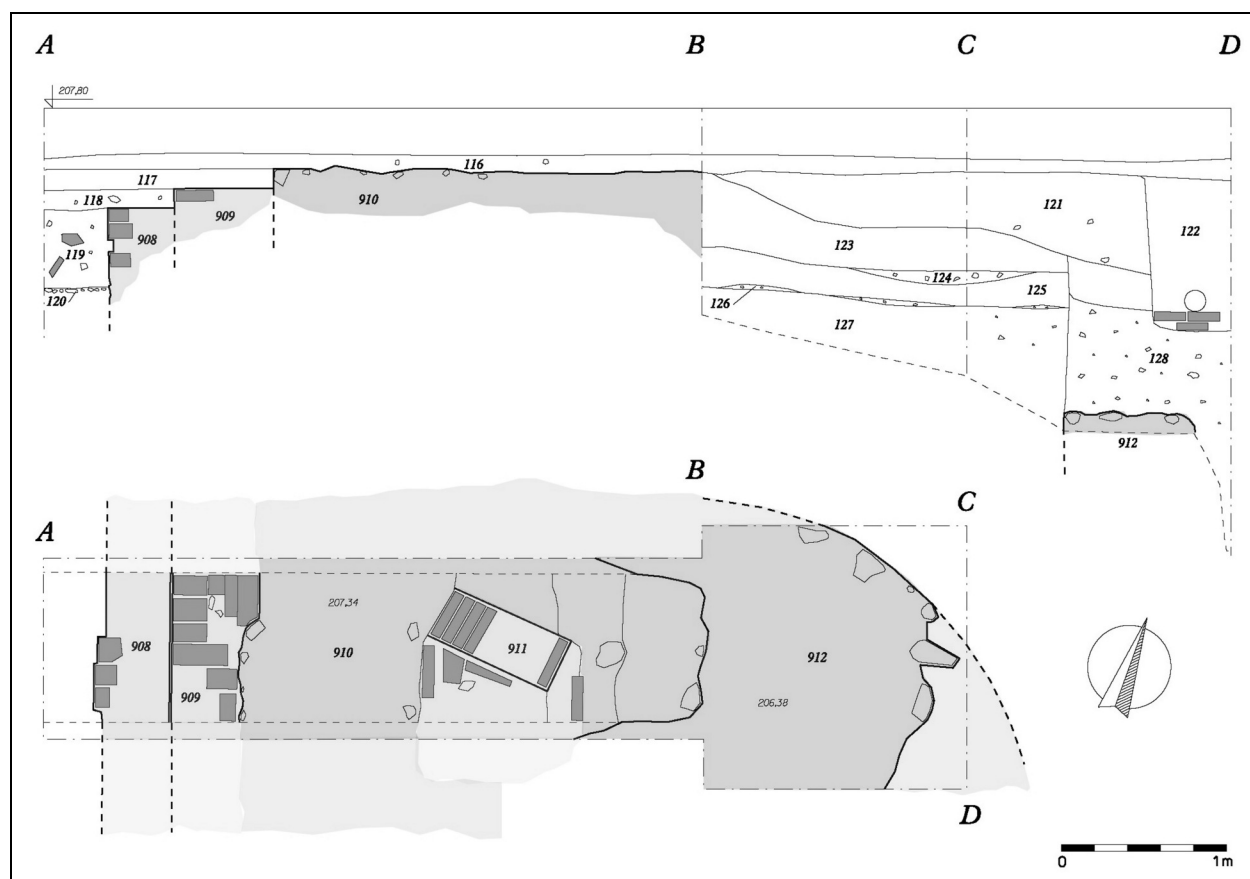
Obr. 42. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Pohled od východu na základové zdivo půlkruhové bašty (s. j. 912). *Fig. 42: Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Ostansicht des Grundmauerwerks der halbkreisförmigen Bastei (stratigraphische Einheit 912).*

Sondou D4 v Novobranské ulici byla zachycena barokní valounková dlažba, pocházející snad z 18. století. Narušena byla mladší cihelnou kanalizační stoukou.

V sondě E4 ve vozovce před domem Orlí 22–24 byla dokumentována část rozsáhlého objektu (s. j. 504) podle nálezu zasypaného (s. j. 108, 109, 110) někdy v 17. století. Z jámy byla zachycena pouze část severní stěny, dna nebylo dosaženo. Vzhledem k dokumentované hloubce 4,5 m lze situaci interpretovat jako výkop pro barokní sklep. V sondě nebyl dokumentován půdní typ, ale pouze sprašové podloží, což je dokladem určitého snížení původního terénu v této části ulice. Z hlediska historické topografie byla sonda situována do prostoru ulice před původní historickou zástavbou.

V sondě F4 ve vozovce před domem Orlí 22–24 byla zachycena středověká jáma s. j. 500 o velikosti přes 1,5 m a hloubce 2,6 m. Ze zásypu (s. j. 102 až 104) bylo vyzvednuto několik zlomků keramiky, pocházejících patrně ze 13. století. Situace byla v novověku narušena výstavbou zděného cihelného kanálu s. j. 900. Do středověku může být na základě svého charakteru zasazena i komunikační vrstva s. j. 105, což by byla zajímavá indicie ke snížení terénu ulice (viz sonda E4) již v tomto období.

Obdélná sonda G4 před domem Měnínská 4 o velikosti 3 × 1,5 m odkryla nároží gotických zdív s. j. 902,

Obr. 41. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Sonda B4 – dokumentovaná část gotické městské hradby a půlkruhové bašty.
Abb. 41. Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Suchschnitt B4 – dokumentierter Teil der gotischen Stadtmauer und der halbkreisförmigen Bastei.

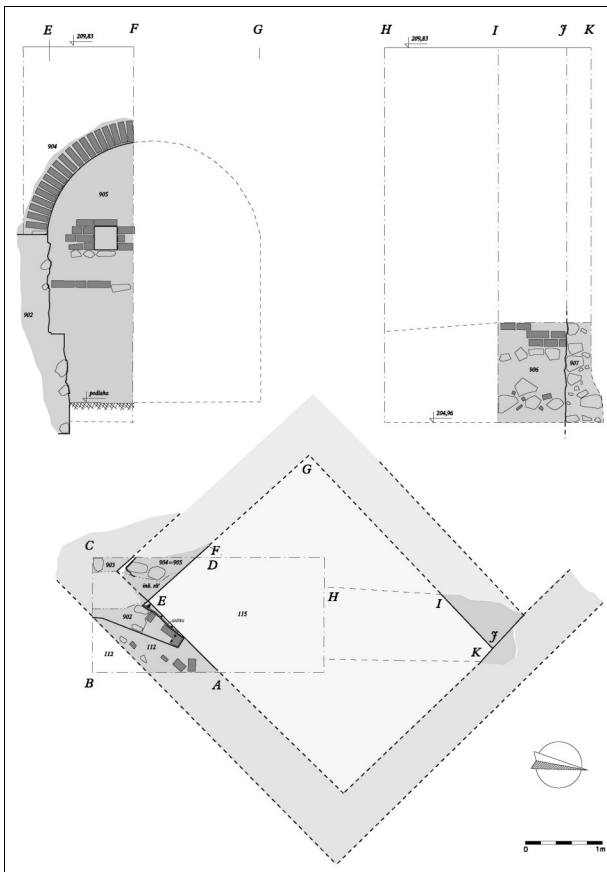
903, 905 značně narušené výkopem pro recentní inženýrskou síť. Původně se zřejmě jednalo o nadzemní část, čemuž by nasvědčovala omítka dokumentovaná na severní lici zdiva s. j. 902. Prostřednictvím severní části sondy byl vyklizen jižní roh sklepa. Z úrovně jeho podlahy byla vedena štola k severnímu nároží, kterého bylo dosaženo. Suterén byl obdélného půdorysu o velikosti $3,5 \times 2,6$ m a výšce 3,36 m. Zahloubení podlahy od úrovně současného terénu je 4,5 m. Jihozápadní a severozápadní stěny suterénu (s. j. 905 a 906), které můžeme na základě charakteru zdiva zasadit do pozdní gotiky, byly do prostoru sekundárně vloženy a přizděny ke starším vrcholně gotickým obvodovým zdem s. j. 902 a 907. Síla obvodového zdiva je cca 0,6 m. V období středověku byl suterén patrně plochostropý a až v průběhu 16. století byl opatřen cihelnou valenou klenbou s. j. 904. V jihozápadní stěně byla dokumentována pozdně gotická osvětlovací nika o velikosti $0,3 \times 0,35$ m, jež nám poukazuje na nezachycený vstup pravděpodobně umístěný ve středu stěny. Suterén byl zasypan patrně v průběhu 17. století. Sklep náležel domu, který stával v nároží Orlí ulice a uličky při městské hradbě. K jeho zbourání došlo v rámci městské asanace na přelomu 19. a 20. století.

Sonda H4 před domem Orlí 26 odhalila základ průčelí novověkého domu do ulice Orlí (s. j. 932) a zdivo novověké cihelné kanalizační stoky s. j. 931. Obě tyto zdi narušily středověké komunikační souvrství s. j. 305 až 310, situované do prostoru ulice Orlí. Dosažená nej-

hlubší úroveň souvrství 1,78 m by mohla vést k úvaze, že zde může být zasypaný nějaký starší rozsáhlejší objekt, do kterého vrstvy postupně proklesávaly. Výškově situace nekoresponduje se sondami E4 a F4. Geologického podloží nebylo dosaženo.

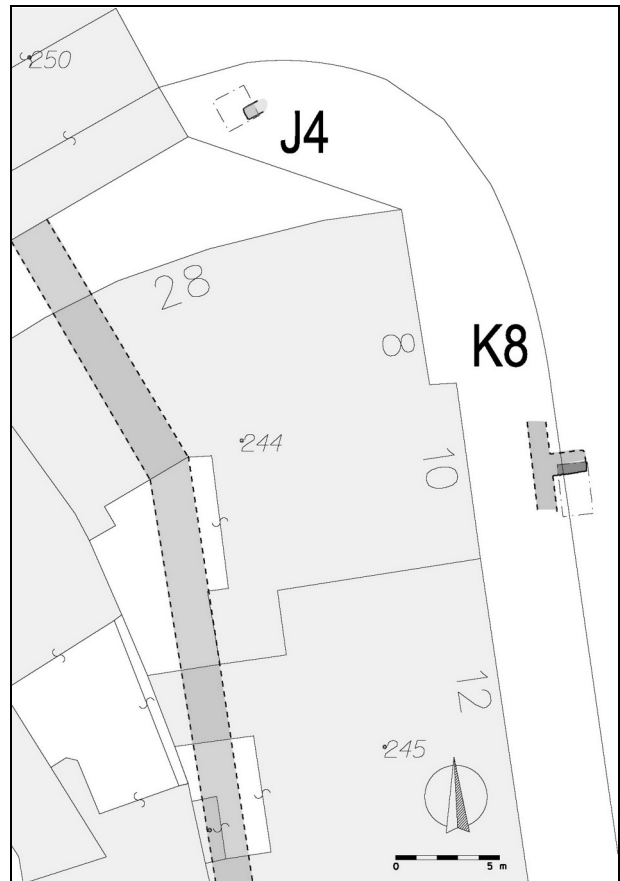
Nejstarší aktivity zachycené sondou J4 před domem Orlí 28 představují tři středověké jámy s. j. 501, 502 a 503. Jejich zasypaní pocházejí ze 13. století, patrně ještě z období před výstavbou městského opevnění. Jámy jsou překryty středověkým (?) komunikačním souvrstím s. j. 150, 151, 152, 156, 157, 158, 145, 146, 147, které poukazuje na úroveň tehdejšího terénu cca 1,5 m pod současnou vozovkou. Na toto souvrství nasedá mohutná dobová rovňárka (planýrka) terénu z 18. století, pocházející z výstavby bastionového hradebního pásu (s. j. 137–140, 148). Z 18. století zřejmě pochází i základ s. j. 933 nadzemní stavby, která přiléhala přímo k Měnínské bráně.

Sonda K8 před domem Novobranská 10 zachytila mohutné zasypané souvrství středověkého městského příkopu (s. j. 165 až 185), který byl v 18. století zasypan v souvislosti s výstavbou nového bastionového opevnění. Dna příkopu bylo dosaženo v hloubce cca 6,2 m pod současným terénem. V úrovni 5 m pod současným terénem byla dokumentována ubouraná koruna zdiva opěrného pilíře (s. j. 930) západní stěny příkopu, jehož základová spára sahá až do šterkového podloží v úrovni 7 m pod současným povrchem. Jižní líc pilíře je vyzděn z vysokých cihel ($8 \times 15 \times 30$ cm) hrubou béžovou vápennou mal-

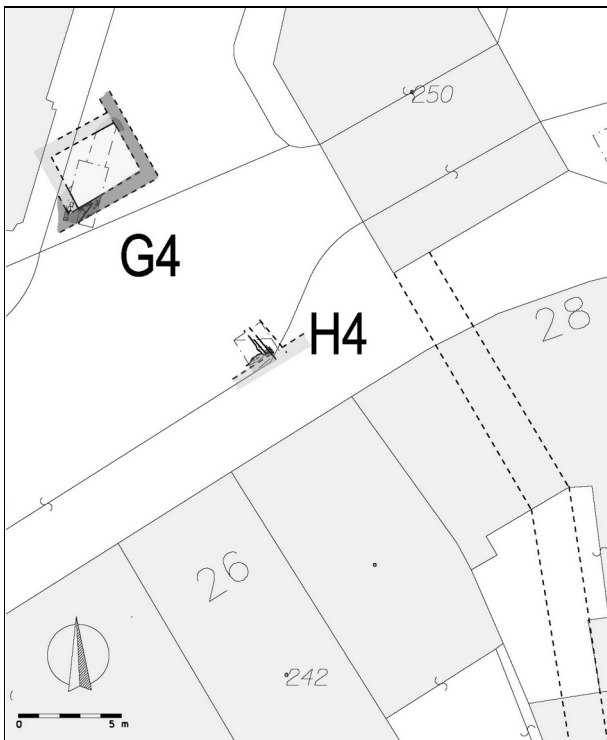
Obr. 43. Měnínská, Novobranská, Orlí (A41/2009). Půdorys a řez gotickým sklepem odkrytým sondou G4.

Abb. 43. Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A41/2009). Grundriss und Schnitt durch den gotischen Keller, der im Suchschnitt G4 entdeckt wurde.

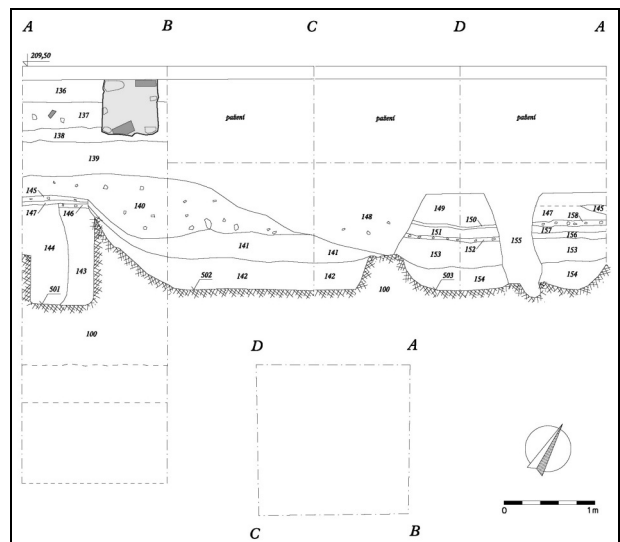
Obr. 44. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Průběh vnitřní stěny městského příkopu (K8) a městské hradby.

Abb. 44. Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Verlauf der Innenwand des Stadtgrabens (K8) und der Stadtmauer.

Obr. 45. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Rekonstrukce průběhu zástavby zachycené sondami G4 a H4.

Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Rekonstruktion des Verlaufs der in Suchschnitten G4 und H4 festgestellten Bebauung.

Obr. 46. Měnínská, Novobranská, Orlí (A041/2009). Dokumentovaný řez v sondě J4.

Abb. 46. Měnínská-Str., Novobranská-Str., Orlí-Str. (A041/2009). Dokumentierter Schnitt in der Sondage J4.

tou do nepravidelné křížové vazby. Řady cihel jsou mírně skloněny (pod úhlem 15 až 20°) k západu. Východní líc nebyl dokumentován. Podloží sestává s terciérní (?) šterkové terasy s. j. 301 a 302.

Archeologický výzkum deseti sond položených v ulicích Měniná, Novobranská a Orlí byl přínosný zejména z hlediska historické topografie města. Především se podařilo upřesnit průběh západní fronty domů do uličky při hradbě (dnes Měniná; sonda A4). Opět bylo zjištěno, že parazitní zástavba (základová zdiva, sklep) mezi někdejší hradbou a parkánem využila základ městského opevnění, případně jej přinejmenším respektovala (sondy B4, C8). Velmi významným objevem byla část půdorysu gotické půlkruhové hradební bašty, která byla s hradbou přímo provázána a postavena ve stejném období (sonda B4). V nejbližším prostoru při Měniné bráně bylo dokumentováno několik středověkých objektů překrytých komunikačními vrstvami, které poukazují na středověkou úroveň terénu cca 1,5 m pod současnou vozovkou (sondy H4, J4). V prostoru ulice Orlí byl ověřen průběh jižní uliční fronty a bylo dokumentováno nároží s uličkou při hradbě (sondy G4, H4). Nárožní dům byl podle charakteru zdiva patrně postaven již ve 14. století (sonda G4). Posledním zjištěním bylo ověření průběhu středověkého městského příkopu, ze kterého se podařilo dokumentovat část pilíře jeho západní stěny – sonda K8 (Peška 2010b).

Moravské náměstí 1, p. č. 1 (akce A067/2009). Středověk, novověk. Klášter. Záchranný výzkum.

Archeologický výzkum v prostoru dvora Katastrálního úřadu na Moravském náměstí 1 v Brně byl vyvolán rekonstrukcí inženýrských sítí, odvlhčením obvodového zdiva a rekonstrukcí povrchu nádvoří.

Katastrální úřad sídlí v prostorách náležících ke komplexu bývalého augustiniánského kláštera. Dnešní podoba nejbližšího okolí kláštera se ustálila po roce 1905, když v těchto místech skončily stavební úpravy spojené s velkou asanací historického jádra Brna probíhající od 60. let 19. století (Kuča 2000, 35; Zatloukal 2002, 221).

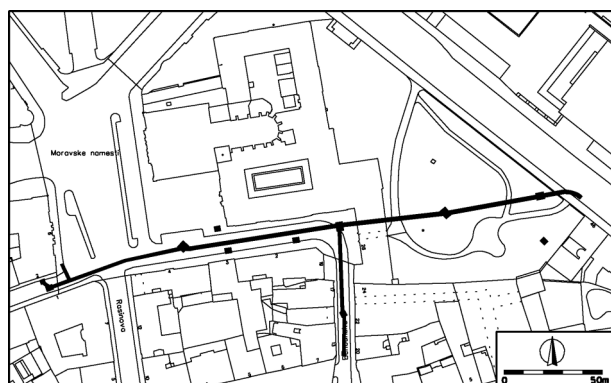
Geomorfologicky se lokalita rozkládá na mírném, k východu skloněném svahu, který směřuje k vodoteči Ponnávky. Výškopisně se zkoumaný prostor nachází asi ve 219,5 m n. m. Geologické podloží tvoří žlutá kvar-

terní sprašová návěj. Na sprašové podloží nasedá holocenní půdní horizont místy až 0,3 m silný, tvořený černohnědou humózní hlínou, tzv. černozemí.

Podle rejstříku IV. předměstské čtvrti (*Quartale extra civitatem*) z roku 1348 stálo v období předcházející výstavbě kláštera před městskou zdí v sousedství Běhounské brány (*Ante portam Cursorum*) 6 domků. Kromě dvou domů v prostoru parkánu jsou zde jmenovány lázně při potoku na severním okraji města. Na ně navazovala skupina 13 domů stojících po obou stranách tišnovské cesty (Vičar 1966, 232). Dne 2. února 1350 ohlásil markrabě Jan Jindřich úmysl založit augustiniánský klášter a 26. prosince 1356 vystavil zakládací listinu kláštera, kterému současně daroval značné pozemky kolem Brna. Mimo jiné koupil 12. března 1358 pro klášter dvůr od měšťana Jakuba Swerzera, stojící před Běhounskou branou, v linii zamýšlených klášterních budov (Dřímál, Peša a kol. 1969, 76; Mezník 1999, 381). Neopevněný klášter stojící před městskými hradbami byl poškozen (údajně zcela zničen) roku 1428 při pokusu sirotčího hejtmana Velka Koudelníka z Březnice dobýt Brno. K opětovnému poničení kláštera pak mělo dojít v letech 1467–1470 za česko-uherských válek. Roku 1486 uzavřel klášter smlouvu s městem o postavení městských hradeb kolem kláštera, které jej připojily k vnitřnímu městu. V předbělohorském období bylo opevnění klášterního areálu zesíleno v důsledku obav z nadcházejících válečných událostí, obdobně pak v roce 1645 a následně byl klášter zahrnut do nově budovaného bastionového opevnění. Vznikl svatotomášský bastion (Dřímál, Peša a kol. 1969, 97–98, 138; Kuča 2000). Klášterní budovy včetně kostela byly za přispění státní pokladny roku 1652 opraveny. Od roku 1665 pak budoval J. K. Erna nový dormitář (Samek 1994, 193). V roce 1731 započala výstavba, respektive přestavba kláštera podle projektu Mořice Grimma. V letech 1732 až 1736 byl stavěn konvent, v rozmezí let 1735 až 1742 nová prelatura. Prefektura pak byla dokončena roku 1750 (Kroupa 1994). V roce 1783 byly augustiniáni nuceně přesídleni do zrušeného kláštera cisterciáček na Starém Brně, konvent převzala státní správa (Samek 1994, 193).

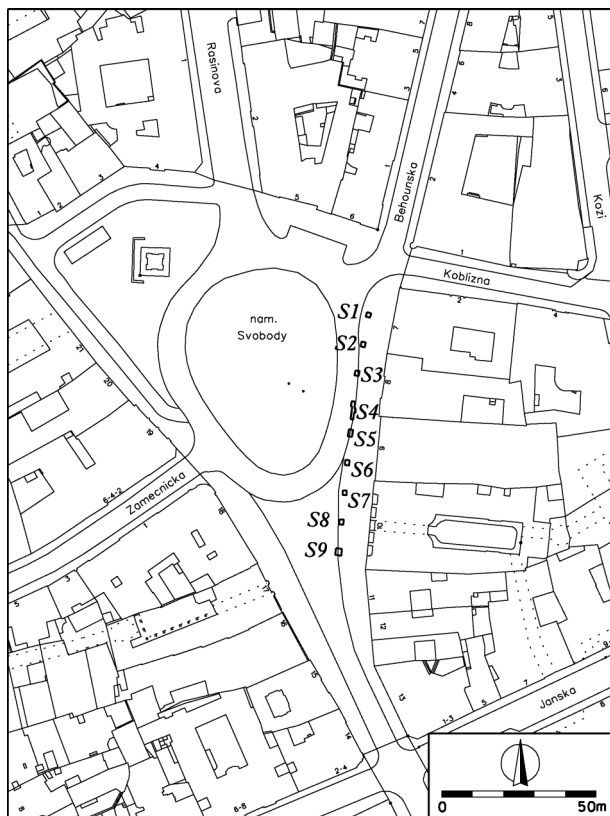
Záchranný archeologický výzkum se týkal západní poloviny nádvoří. Stavební úpravy nádvoří se zastavily nad úrovní archeologických terénů, v místech výkopu pro inženýrské sítě došlo k odhalení korun zdí. Vlastní výzkumné práce se omezily na místní začistění plochy a následnou dokumentaci stavebních konstrukcí. Jednalo se o sondu S-1, která představovala výkop při východní stěně sakristie a severní stěně kaple P. Marie, sondu S-2 za presbytářem kaple P. Marie a sondu S-3 podél východní zdi západního křídla nové kvadratury. Uprostřed nádvoří byl dokumentován výkop pro kanalizaci dosahující hloubky cca 3,2 m – sonda S-4. Zjištěné archeologické situace opětovně doložily, že konvent byl založen do stratigraficky starších středověkých souvrství, která svým charakterem odpovídají odpadu vyváženému zřejmě z vnitřního města za hradby, a do zplanýrované předměstské zděné i nezděné zástavby.

Dokumentovány byly i pozůstatky dřevohliněného domu, respektive jeho sklepa, který zanikl požárem někdy na přelomu 13. a 14. století. Jako zásadní se však uka-

Obr. 47. Moravské náměstí, Rooseveltova, Solniční (A062/2009). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 47. Platz Moravské náměstí, Rooseveltova-Str., Solniční-Str. (A062/2009). Bezeichnung der Grabungsfläche.

Obr. 48. Náměstí Svobody (A024/2009). Vyznačení sond.

Abb. 48. Platz Náměstí Svobody (A024/2009). Bezeichnung der Suchschnitte.

zuje zjištění, že klášter využil starších staveb, které byly zakomponovány do jeho stavebního organismu. Týká se to především pozůstatků bývalé prelatury, z níž se do dnešních dnů dochovala trojice sklepů pod nádvořím. Nejjižnější z nich patřil zcela jistě domu, jenž zde stával před založením kláštera. Výzkumem se podařilo také alespoň částečně doložit průběh primárního středověkého ohrazení severní části klášterního areálu (Kolařík, Merta 2009).

Moravské náměstí, Rooseveltova ulice, Solniční ulice, p. č. 1, 3, 4, 5, 6, 566, 800 (akce A062/2009). Středověk, novověk. Předměstí, fortifikace. Záchranný výzkum.

V souvislosti s projektem „Rekonstrukce kanalizačního sběrače C01 (úsek Rooseveltova–Solniční)“ byl v říjnu 2009 zahájen záchranný archeologický výzkum, který dobou trvání přesáhne do poloviny roku 2010. Proto o jeho výsledcích budeme referovat později. Základním úkolem terénní části výzkumu je exkavace a dokumentace archeologických situací narušených těžbou 10 těžních šachet a průběžná dokumentace čeleb ražby štol mezi nimi. Akce upřesní zejména poznatky o podobě středověkého městského příkopu, v jehož prostoru se nachází především. Byla zachycena část barokního bastionového opevnění a skromné pozůstatky předměstského osídlení před Běhounskou bránou (Kolařík 2010b).

Náměstí Svobody, p. č. 537 (akce A024/2009). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

V souvislosti s výkopy pro sázení stromů při východní straně náměstí Svobody proběhl v květnu 2009 záchranný

archeologický výzkum. Dokumentováno bylo 9 výkopů označených jako sonda S1 až S9.

Zaznamenány byly především staré komunikační úrovně náměstí. Většinou šlo o štetové vrstvy tvořené kamenitým šterkem. Před domem č. 7 v sondách S1 a S2 bylo dokumentováno kamenné dláždění (Zůbek 2009b).

K. ú. Staré Brno

Mendlovo náměstí, p. č. 808, 809/1, 4, 811/2, 945/2 (akce A010/2009). Středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

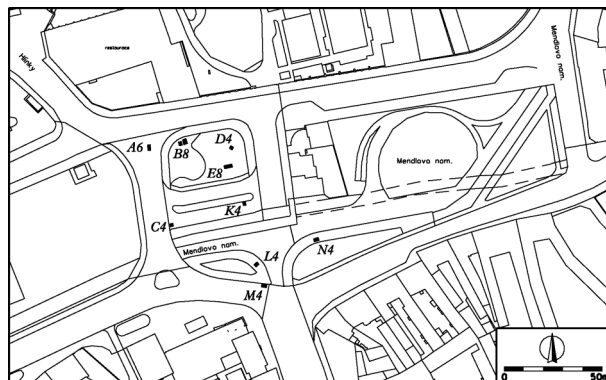
V souvislosti s projektem „Sanace brněnského podzemí“ bylo v roce 2009 v centrální partii dnešního Mendlova náměstí položeno devět průzkumných šachtic (A6, B8, C4, D4, E8, K4, L4, M4, N4).

Nejstarší dokumentované uloženy představovaly říční sedimenty. V náplavovém souvrství lze – alespoň v nejbližším prostoru někdejšího mlýnského náhonu, pro nějž bylo zřejmě využito bočního ramene Svratky – pozorovat dvě fáze ukládání. Po ukončení prvních nánosů se patrně v části pravobřeží ramene rozvinulo osídlení z 11.–12. století (sonda N4). Následovala další fáze náplav. Chyběly výrazné úrovně, které by náležely osídlení 13. a 14. století. Terén se následně zvyšoval prostřednictvím navážek, které v severní části zkoumaného prostoru dosahovaly mocnosti téměř 3 m.

V navyšování lze sledovat nejméně dvě základní období. Není vyloučeno, že první se mohlo týkat jen severní části, kde bylo doloženo následné sídelní využití místa, a teprve druhá fáze zasáhla celý zkoumaný prostor. První období můžeme datovat do 15.–16. století, druhé do následující etapy novověku (snad 17.–18. století). Poté se rozvíjela zděná zástavba prostoru, u níž lze spatřovat dva základní horizonty. V prvním jsou stavby starší než domovní bloky, které nám dává poznat plán z roku 1825, v druhém horizontu pak ty, které s nimi souvisejí. Vývoj zástavby byl ukončen její demolicí ve 2. polovině 20. století (Černá, Sedláčková, Zůbek 2009b).

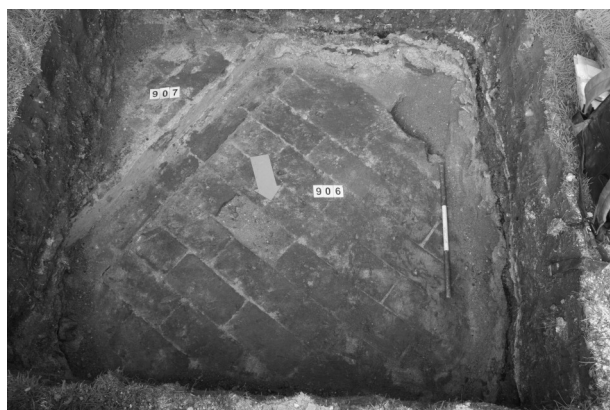
Pekařská ulice 53, p. č. 1752/1 (akce A066/2008). Středověk, novověk. Město, klášter. Záchranný výzkum.

Během zimních měsíců roku 2009 byla dokončena první etapa záchranného archeologického výzkumu v pro-

Obr. 49. Mendlovo náměstí (A010/2009). Vyznačení sond. Čárkovaně trasa náhonu v 19. století.

Abb. 49. Platz Mendlovo náměstí (A010/2009). Bezeichnung der Suchschnitte. Strichlinie – Mühlgraben im 19. Jh.

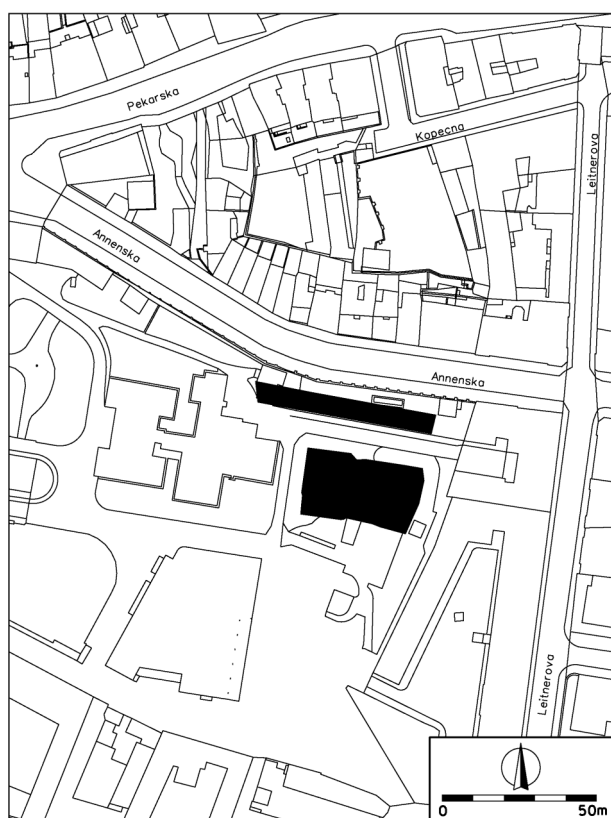
Obr. 50. Mendlovo náměstí (A010/2009). Relikty staré zástavby v sondě D.

Abb. 50. Platz Mendlovo náměstí (A010/2009). Relikten der Bebauung in dem Suchschnitt D.

Obr. 52. Pekařská 53 (A066/2008). Pohled od jihovýchodu na jižní zkoumanou plochu.

Abb. 52. Pekařská-Str. 53 (A066/2008). Ansicht der südlichen Grabungsfläche von Südosten.

Obr. 51. Pekařská 53 (A066/2008). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 51. Pekařská-Str. 53 (A066/2008). Bezeichnung der Grabungsfläche.

storu Fakultní nemocnice U Sv. Anny. Byl vyvolán výstavbou Mezinárodního centra klinického výzkumu (International Clinical Research Center – ICRC). Zkoumaná plocha se nacházela ve východní části nemocničního areálu mezi budovami B a C.

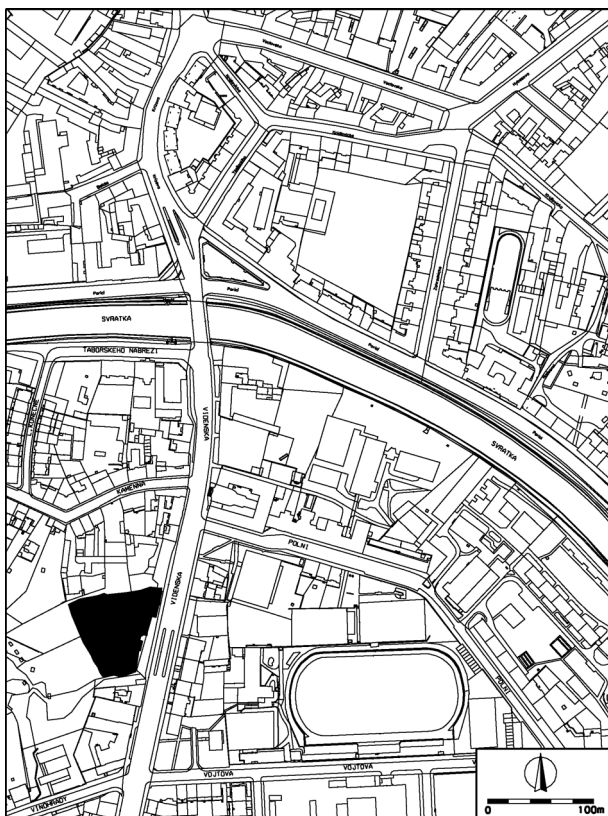
Nejstarší část zkoumaného terénu tvořilo náplavové souvrství. Utvářelo se zřejmě po celou dobu středověku. Dané území bylo tedy ještě v této době výrazně ovlivněno akumulací činností vedlejšího ramene řeky

Svratky, které procházelo v nevelké vzdálenosti jižně od zkoumaných sond a bylo využíváno jako mlýnský náhon. Prostor tudíž nebyl příhodný pro sídelní aktivity. To nepřímě dokládají také písemné prameny, které tato místa před založením kláštera dominikánek v roce 1312 nazývají „Královskou zahradou“. I po vybudování klášterního komplexu se ve zkoumaném prostoru měla nacházet klášterní zahrada. Určité zemědělské využívání místa dokládá antropogenní přeměna náplav v kultivovanou antropogenní půdu. Nejintenzivněji k ní dochází zřejmě právě ve 14. a 15. století.

V tomto období je prostor využíván také k dalším účelům. Zaznamenány byly výkopy jam neznámé funkce a dvě šterkové navážky, které mohly sloužit jako štětové úrovně. I nadále však je asi území zaplavováno, i když možná už ne s takovou intenzitou jako v minulosti. Na základě jistých indicií je možné (ovšem ryze hypoteticky) uvažovat o existenci nějakých výrobních provozů pracujících s ohněm, které by se nacházely v blízkém sousedství zkoumaných ploch. Svou polohou u vodního zdroje mohl být daný prostor pro některé výrobní provozy výhodný, a to nejen pro ty, které k práci využívají oheň. Snad s jejich činnostmi mohou souviset jmenované jámy neurčené funkce.

Pro následné období 16. a 17. století zřejmě opět převládalo zemědělské využití prostoru (zahrada, louka apod). Novinkou je však vybudování vodní nádrže ve východní části zkoumané plochy. Asi by mohlo jít o chovný rybník. Ryby totiž byly posnímým jídlem a klášter by se tak mohl v tomto ohledu alespoň z části samozásobovat.

Zасыпан byl někdy v období 2. poloviny 17.–18. století. Zřejmě ve stejné době došlo k překrytí velké části zkoumaného prostoru šterkovou navážkou, která snad zase sloužila jako štětová úroveň. Následoval zahradní horizont, potvrzující opětovné zemědělské využití území. Zaregistrována ovšem byla také řada výkopových aktivit. Navíc byl objeven přímý doklad výrobní činnosti. Představovala ho drobná píčka, která sloužila zřejmě potravinářskému provozu. Další dvě máme doloženy také pro 19. století, což je jistě zajímavý poznatek v kontextu

Obr. 53. Vídeňská (A018/2009). Vyznačení plochy výzkumu.

Abb. 53. Vídeňská-Str. (A018/2009). Bezeichnung der Grabungsfäche.

skutečnosti, že se zde v té době nacházela ústavní zahrada a posléze nemocniční park.

Navážkami během 19. a 20. století dosáhl povrch terénu stávající úroveň. Zkoumaný prostor zůstával i nadále z velké části nezastavěn. Pouze v severní a východní části byly postaveny budovy lehčího charakteru (dnes asanované). Šlo ovšem z velké části až o záležitost 2. poloviny 20. století. Existence volného prostoru byla zřejmě během druhé světové války využita k vybudování podzemních protiletceckých krytů. Výzkum odkryl dva jejich segmenty (Černá, Sedláčková, Zůbek 2010).

K. ú. Štýřice

Vídeňská ulice, p. č. 651/1, 651/2 (akce A018/2009). Raný středověk, novověk. Město. Záchranný výzkum.

Plošný záchranný výzkum byl proveden v předstihu před stavbou bytových domů. Není dosud laboratorně zpracován a doveden do nálezové zprávy, proto o něm referujeme jen stručně.

Staveniště se nachází na prudkém východním svahu Červeného kopce, spadajícím k Vídeňské ulici. V nedávné minulosti bylo využíváno jako školní zahrada. Zkoumaná plocha v rámci 1. stavební etapy o výměře 4789 m² se nacházela přibližně mezi niveletami 206,60 a 217,40 m n. m. V jižní části byla ukončena stěnou cihelny, vyobrazené již na indikační skice stabilního katastru. Také v jihovýchodní části byl svah upraven zářezem. V severovýchodní části přecházel svah do roviny a archeologický terén zde byl téměř nedotčen. Geologické podloží tvoří kvartérní spraš, resp. prachovito-písčité sediment. Ve svahu byla překryta 0,5–1 m mocnou svahovinou, v severovýchodní

části byl dochován holocenní půdní typ. Na svahovinu nasedal ještě přibližně 20–30 cm mocný zahradní horizont. Nad půdním typem byly nalezeny spíše recentní navážky. Lokalita nebyla příliš porušena zástavbou ani recentními zásahy.

Archeologickým výzkumem byl zkoumaný prostor dotčen minimálně. V roce 1972 zde v souvislosti s pokládáním kanalizace proběhly sondážní výzkumy K. Valocha a B. Novotného (Novotný 1973; Valoch 1975). Vedle mladopaleolitického osídlení doložily tyto výzkumy v severní části mladohradištní kostrové pohřebiště a přítomnost pravěkých i mladohradištních střepů. Prostorově omezený výzkum v rýze pro elektrický kabel realizovaný ArÚ AVČR (R. Procházka a R. Zatloukal) z roku 1991, opět při západní straně Vídeňské ulice, přinesl několik nevýrazných zlomků mladohradištní a vrcholně středověké keramiky z hlinité vrstvy (Procházka, Zatloukal 1991).

Z pravěkého období výzkum doložil paleolitické a sporadické pravěké, asi lengyelské osídlení (viz kapitola Paleolit a mezolit). Nejintenzivněji byl ale svah využíván v raném středověku, lépe řečeno výhradně v mladší době hradištní. Starší aktivity zde nebyly rozpoznány. Svah zaujaly aktivity výrobní a exploatační, v severovýchodní části ale sousedily s řadovým pohřebištěm a zčásti tyto hroby převrstvovaly. V severozápadní části staveniště byl rozpoznán mladohradištní hliník o min. rozloze 680 m², jehož pravděpodobně menší část zasahovala i mimo zkoumanou plochu. Kromě jam různých tvarů, rozměrů a funkce bylo rozlišeno 19 různých zařízení pracujících s ohněm. Převažovaly vtesané pece různých rozměrů, většinou bez úpravy dna či stěn, spjaté s různě členitými exploatačními jámami. Byly zachyceny i stopy po čtyřech nadzemních pecích, které se projeví jako různě velká propálená místa. V jednom případě byla nad dohněda vypáleným dnem doložena i dobře vypálená mazanice z klenby s otisky proutěné armatury. Šest pecí bylo založeno do dna hliníku v různém stupni jeho těžby a postupného zanášení opadem stěn. Mimo hliník pak bylo zkoumáno devět pecí. Byla pravděpodobně zkoumána i nevyužitá pec, jejíž klenba se zřítla ještě před zapálením. Těchto situací mohlo být na ploše i více. U dvou jam bylo dno postiženo žárem jen velmi nevýrazně, v tomto případě se nejspíše o pece nejedná. Ve východní části plochy byly pozorovány žlábký, které však vzhledem k délce nebyly stopou po obytné stavbě. Situaci doplňují křulové jamky, z nichž se však nepodařilo sestavit žádný půdorys. Účel pecí není znám a patrně bude v jednotlivých případech interpretován různě. Více však bude známo po vyhodnocení environmentálních vzorků. Vyloučeno je ale dehtářství, železářská hutní výroba, slévání barevných či drahých kovů, tavení skelného kmene, pálení vápna a stavební keramiky. Co se výrobního odpadu týče, byla vyzvednuta železná struska z postredukčních procesů a v jedné malé jamce byly nalezeny pravděpodobně i železné okuje. Není vyloučeno, že výrobní odpad představuje i nápadné množství drobných železných předmětů, především hřebíků a stavebních kování. Nápadné je též množství keramických zlomků, řádově lze očekávat tisíce. Často se jednalo o velké fragmenty. Bohaté soubory byly vyzvednuty z jam, zásypů pecí i hliníku, na druhou stranu byly exkavovány i rozměrné a okrouhlé jámy, z jejichž extrémně

Obr. 54. Vídeňská (A018/2009). Pohled od jihu na zkoumanou plochu.

Abb. 54. Vídeňská-Str. (A018/2009). Südansicht der Grabungsfläche.

tuhého zásypu nálezy vůbec nepocházejí. V jedné takové jámě byl nalezen pohozený lidský skelet. Lokalita poskytl i zajímavé nekeramické nálezy, jako jsou skleněné kroužky, kovové prsteny, záušnice, přezky ze železa i barevných kovů, ataši a držadlo vědérka, ostruha s dlouhým zaškrnceným bodcem, sekera, poříz, ovčácké nůžky, žerňovny aj. Zvláštností je fragment plně písanky z jemnozrného tmavého materiálu s rytou výzdobou, jenž je odlišný od dutých barevně glazovaných exemplářů z Olomouce i z Polska a Kyjevské Rusi. Plavením vybraných uloženin byly získány drobné rybí a ptačí kosti, rybí šupiny, vaječné skořápky, vzácně i obilky a semena.

Keramika z jediné jámy byla přiřčena ještě 1. polovině 11. století, drtivá většina keramiky patří mladšímu mladohradištnímu horizontu s vytaženými okraji. Dataci upřesňují čtyři denáry z poloviny 11. století. Lokalita se ale nedožila 1. poloviny 13. století, o čemž svědčí naprostá absence keramiky zdobené radélkem. I hliník byl opuštěn a zanesen ještě v mladší době hradištní. Chybí i pozdější středověká keramika. Jediným dokladem historického využití prostoru byl hluboký sklípek se stupňovitým přístupem, podle keramiky již raně novověký.

V jihovýchodní části svahu byly vypreparovány ještě dva hroby, které podle keramiky v zásypu nemohou být raně středověké. Jejich stáří je otázkou. Nebyla také zkoumána středověká ani novověká zástavba při ulici, která je patrná na Bayerově–Zeiserově vedutě (MuMB, i. č. 2284). Pravděpodobně se její zbytky ještě nacházejí východně od staveniště, pokud nebyly zničeny již v minulosti.

Do zkoumané plochy zasáhl patrně jen jihozápadní okraj pohřebiště. Hroby ležely v řadách a byly orientovány západ–východ. Většinou se respektovaly, bylo pozorováno i pietní složení staršího pohřbu po stranách mladšího. Několik hrobů bylo vybaveno záušnicemi, jeden i mincí uloženou v hrudním koši. Tyto pohřby jsou pravděpodobně stejně staré jako výrobní aktivity. Zbytek pohřebiště, jenž se podle sondáže a sekundárně uložených lidských kostí nachází pod celou neodkrytou částí staveniště, by měl být zkoumán ve 2. stavební etapě. Očeká-

vat lze řádově stovky kosterních pozůstatků a není vyloučeno, že jejich počet překročí tisícovku. Zcela nepravděpodobný není ani nález mladohradištní sakrální stavby (Sedláčková, Staněk, Zapletalová 2010).

Petr Holub, Václav Kolařík, David Merta, Marek Peška, Lenka Sedláčková, Dana Zapletalová, Antonín Zůbek

Literatura

- Borovský, T. 2001:** Kaplani, oltárnici a jejich benefícia v kostele sv. Jakuba v Brně. *Brno v minulosti a dnes* 15, 271–312.
- Borský, P. 2002:** Stavebně historické posouzení kostnice u sv. Jakuba v Brně. Rkp zprávy o stavebně historickém průzkumu. Uloženo: Archiv zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Borský, P., Merta, D., Peška, M., Zůbek, A. 2007:** Jakubské náměstí – jedno z center lokace Brna?. *Forum urbes medii aevi* IV, 144–161.
- Bretholz, B. 1901:** *Die Pfarrkirche St. Jakob in Brünn*. Brünn.
- Bukovský, J. 1994:** *Královopolský kartouz*. Brno.
- Bukovský, J., Cejnková, D. 1975:** Středověké nálezy v obvodu kartuziánského kláštera v Králově Poli. *Patřítková péče* 35, 235–249.
- Czajkowská, L., Czajkowski P. 2000:** Šlechtické domy v Brně v letech 1779–1920. Prostor uvnitř hradeb. *Brno v minulosti a dnes* 14, 113–146.
- Černá, L., Sedláčková, L., Zůbek, A. 2009a:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě "Víceúčelová budova u vyústění kolektoru v ulici Josefská, Brno". Rkp. nálezové zprávy, č. j. 34/08. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Sedláčková, L., Zůbek, A. 2009b:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Sanace brněnského podzemí Mendlovo náměstí. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 17/09. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Zůbek, A. 2009:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Sanace brněnského podzemí–blok 22b (Benešova ulice). Rkp. nálezové zprávy, č. j. 18/09. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Zůbek, A. 2010:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „KHRJ – Rekonstrukce ulice Běhounské“. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 3/10. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Černá, L., Sedláčková, L., Zůbek, A. 2010:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Fakultní nemocnice U Sv. Anny v Brně – stavba ICRC“. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 2/10. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Dejmal, M., Peška, M. 2010a:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu v prostoru dvorku při rekonstrukci objektu Bašty 2 a 4 – „Padowetz“ v Brně. Rkp. nálezové zprávy,

- č. j. 6/10. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Dejmal, M., Peška, M. 2010b:** Nález dvou potravinářských pecí z 12. století z ulice Bašty 2 v Brně. *Archaeologia technica* 21, 113–123.
- Dřimal, J. 1947:** *Zemský dům v Brně*. Brno.
- Dřimal, J., Peša, V. a kol. 1969:** *Dějiny města Brna 1*. Brno.
- Flodr, M. (ed.) 2005:** *Pamětní kniha města Brna z let 1343–1376 (1379)*. Brno.
- Flodrová, M. 1997:** *Brněnské ulice a vývoj jejich názvů od 13. století po dnešek*. Brno.
- Fontane, T. 2007:** Německá válka 1866. Cholera v Brně. *Bellum 1866*, 1/2007, 102–103.
- Hálová-Jahodová, C. 1947:** *Brno. Stavební a umělecký vývoj města*. Praha.
- Holub, P. 2008:** Brno–Královo Pole, Božetěchova 2, rekonstrukce areálu FIT VUT v Brně, nálezová zpráva o provedení archeologického výzkumu akce A006/2006, A015/2006, 090/2006 a doplňující stavebněhistorický průzkum akce A090/2006. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 31/08. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P., Kolařík, V., Kováčik, P., Merta, D., Peška, M., Procházka, R., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2004:** Systematický archeologický výzkum města Brna. *Forum Urbes Medii Aevi I.*, 57–97.
- Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Peška, M., Polánka, P., Sedláčková, L., Zapletalová, D., Zůbek, A. 2008:** Brno (okr. Brno-město). *Přehled výzkumů* 49, 356–393.
- Holub, P., Kolařík, V., Merta, D., Zůbek, A. 2009:** Terénní dokumentace z akce A31/09. Uloženo: Archiv terénní dokumentace, Archaia Brno, o. p. s.
- Holub, P., Merta, M., Peška, M., Zůbek, A. 2003:** Poznámky k historické topografii Dominikánského náměstí. *Brno v minulosti a dnes* 17, 41–77, 553–563.
- Jeřábek, T., Kroupa, J. 2005:** *Brněnské paláce. Stavby duchovní a světské aristokracie v raném novověku*. Brno.
- Kolařík, V. 2007:** Opevnění města Brna do konce třicetileté války na základě archeologických výzkumů. Rkp. diplomové práce. Uloženo: Knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.
- Kolařík, V. 2009:** Vrcholně středověké opevnění města Brna. *Forum urbes medii aevi V*, 122–161.
- Kolařík, V. 2010a:** Brno–Moravské náměstí, rekonstrukce. Terénní dokumentace z akce A61/09. Uloženo: Archiv terénní dokumentace, Archaia Brno, o. p. s.
- Kolařík, V. 2010b:** Brno–Roosveltova, Solniční, kanalizace. Terénní dokumentace z akce A62/09. Uloženo: Archiv terénní dokumentace, Archaia Brno, o. p. s.
- Kolařík, V., Merta, D. 2009:** Brno–Moravské náměstí 1. Terénní dokumentace z akce A67/09. Uloženo: Archiv terénní dokumentace, Archaia Brno, o. p. s.
- Kolařík, V., Sedláčková, L. 2009a:** Brno–Mojmírovo náměstí 6, 7. Terénní dokumentace z akce A7/09. Uloženo: Archiv terénní dokumentace, Archaia Brno, o. p. s.
- Kolařík, V., Sedláčková, L. 2009b:** Brno, Rašínova II – rekonstrukce kanalizace. Stoka C01-E, Moravské náměstí–Joštova. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 20/09. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.
- Konečný, L. 1983:** Odkryv teplovzdušného zařízení na hradě Vranově nad Dyjí a jeho postavení v evropském vývoji. *Archaeologia historica* 8, 449–470.
- Kroupa, J. 1994:** Proměny svatotomášského kláštera v 18. století. *Bulletin Moravské galerie v Brně* 50, 49–59.
- Kuča, K. 2000:** *Brno – vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha–Brno.
- Kyncl, J. 2006:** Znalecký posudek č. 399–14/06. Uloženo: Archiv zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Mendl, B. (ed.) 1935:** *Knihy počtů města Brna z let 1343–1365*. Brno.
- Merta, D., Peška, M., Procházka, R., Sadílek, J. 2000:** Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 1999. *Přehled výzkumů* 41 (1999), 35–61.
- Mezník, J. 1999:** *Lucemburská Morava 1310–1423*. Praha.
- Novotný, B. 1973:** Slovanské osídlení a hroby z pozdní doby hradištní na Starém Brně (okr. Brno). *Přehled výzkumů* 1972, 66–67.
- Peška, M. 2009a:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Komplexní regenerace historického jádra – ostatní komunikace – rekonstrukce ulice Rašínovy“. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 26/09. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.
- Peška, M. 2009b:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Sanace podzemí HJmB – záchranný archeologický výzkum – blok 46“ v Brně. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 27/09. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.
- Peška, M. 2010a:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu a doplňkový stavebně-historický průzkum při stavbě „Zpřístupnění brněnského podzemí – soubor staveb (Mincmistrovský sklep – propojení sklepů a Zelný trh – labyrint)“. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 8/10. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.
- Peška, M. 2010b:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Sanace podzemí HJmB – záchranný archeologický výzkum – blok 9a a 10“ v Brně. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 7/10. Uloženo: Archiv Archaia Brno, o. p. s.
- Peška, M., Zapletalová, D. 2005:** Archeologické nálezy v prostoru divadla Reduta na Zelném trhu v Brně. In: E. Dufková (ed.): *Reduta. Divadlo na Horním náměstí*, Brno, 167–176.
- Procházka, R. 1988:** Archeologické prameny ke středověkému Brnu (Z nových výzkumů 1983–1987). *Archaeologia historica* 13, 83–95.
- Procházka, R. 2000:** Zrod středověkého města na příkladu Brna (k otázce odrazu společenské změny v archeologických pramenech). *Medievalia archaeologica* 2, 7–158.
- Procházka, R., 2001:** Chlebové pece předlokačního a lokačního Brna. *Archaeologia historica* 26, 207–219.

- Procházka, R., Loskotová, I. 1999:** K topografii a interpretaci předlokačního osídlení brněnského historického jádra. *Archeologia historica* 24, 169–188.
- Procházka, Zatloukal, R. 1991:** Brno, Vídeňská – p. č. 640/8, B 0040. Nálezová zpráva č. j. 1155/92. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archeologický ústav Brno.
- Rybníček, M. 2005:** Závěrečná zpráva Božetěchova 2 – Brno, vstupní křídlo, A15/06. Rkp. uložen: Archiv zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Rybníček, M. 2006a:** Závěrečná zpráva Božetěchova 2 – vazný trám pod podlahou velkého ambitu (severní klausury) A90/06. Rkp. uložen: Archiv zpráv, Archaia Brno, o. p. s. **Rybníček, M. 2006b:** Závěrečná zpráva, Božetěchova 2, Brno. Rkp. uložen: Archiv zpráv, Archaia Brno o. p. s.
- Samek, B. 1994:** *Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A–I)*. Praha.
- Sedláčková, L. 2009:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci "Sanace podzemí HJmB – záchranný archeologický výzkum – blok 21b v Brně". Rkp. nálezové zprávy, č. j. 21/09. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Sedláčková, L., Staněk, P., Zapletalová, D. 2010:** Brno – Vídeňská. Nálezová zpráva č. j. 24/10. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Valoch, K. 1975:** Paleolitická stanice v Koněvově ulici v Brně. *Archeologické rozhledy* 27, 3–17.
- Vičar, O. 1965:** Místopis Brna v polovici 14. století (prostor uvnitř městských hradeb). *Brno v minulosti a dnes* 7, 242–283.
- Vičar, O. 1966:** Místopis Brna v polovici 14. století (předměstí). *Brno v minulosti a dnes* 8, 226–275.
- Zatloukal, P. 2002:** *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc.
- Zatloukal, P. 2006:** *Brněnská architektura 1815–1915. Průvodce*. Obecní dům Brno, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Brno.
- Zůbek, A. 2002:** Brno. Josefská 7, 9 – Novobranská 24, 26, 28. Rkp. nálezové zprávy, č. j. 25/01. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Zůbek, A. 2009a:** Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při akci Sanace brněnského podzemí – blok 20b (Husova ulice). Rkp. nálezové zprávy, č. j. 5/09. Uloženo: Archiv nálezových zpráv, Archaia Brno, o. p. s.
- Zůbek, A. 2009b:** Brno – Náměstí Svobody (výsadba stromků). Terénní dokumentace z akce A24/09. Uloženo: Archiv terénní dokumentace, Archaia Brno, o. p. s.

Resumé

Brno (Bez. Brno-Stadt)

Der vorliegende Beitrag stellt sich das Ziel, ähnlich wie in den vergangenen zehn Jahren über die Ergebnisse archäologischer Rettungsgrabungen zu informieren, die durch die gemeinnützige Gesellschaft Archaia

auf dem Gebiet des Großen Brünns, vor allem im historischen Stadtkern und im Raum seiner historischen Vorstädte durchgeführt wurden. Die Perspektiven, Konzeption und Methodik der systematischen archäologischen Erforschung des Zentrums Brünns blieben unverändert (Merta, Peška, Procházka, Sadílek 2000, 35–36, zuletzt zusammenfassend in Holub, Kolařík, Kováčik, Merta, Peška, Procházka, Zapletalová, Zůbek 2004, 57–97).

Archäologische Rettungsgrabungen in Brunn im Jahre 2009:

Die im Jahre 2009 durchgeführten Grabungen können in drei Gruppen eingeteilt werden: 1) Flächengrabungen, 2) Grabungen im Rahmen des Projekts der „Sanierung der Brünner Kellerräume“, 3) kleinere Terraingrabungen und Dokumentation von Versorgungsnetzen. Als 4. Gruppe werden Grabungen angeführt, deren Terrainphase schon früher, aber die Bearbeitung und Auswertung erst im Jahre 2009 erfolgte.

Ad 1) Flächengrabungen.

Die 2008 aufgenommene Grabung in der Pekařská-Straße 53 wurde fortgesetzt (Aktion A066/2008). Die Grabung in der Orlí-Straße wird auch im Jahre 2010 fortgeführt werden. Es wurde der Raum des Platzes Mojžířovo náměstí 6, 7 (Aktion A007/2009) und in der Vídeňská-Straße (Aktion A018/2009) untersucht. Es wurden Grabungen in der Běhounská-, Brandlova-, Joštova-Straße, auf dem Platz Moravské náměstí und in der Solniční-Straße (Aktion A061/2009) sowie in der Panenská-Straße (A014/2009) aufgenommen, die auch im Jahre 2010 fortgesetzt werden.

Ad 2) Suchschnitte, die im Rahmen des Projekts der „Sanierung der Brünner Kellerräume“ dokumentiert wurden.

Im Rahmen des Projekts der Sanierung der Brünner Kellerräume, über welches im Jahre 2000 detailliert informiert worden war (Merta, Peška, Procházka, Sadílek 2000, 36), wurden im Jahre 2009 6 Projekte durchgeführt. „Saniert“ wurden die Blöcke 9a, 10 – Měniňská-, Novobranská-, Orlí-Straße (Aktion A41/2009), 20b – Husova-Straße (Aktion A016/2009), 21b – Josefská-Straße (Aktion A060/2009), 22b – Benešova-Straße (Aktion A023/2009) und 46 – Platz Komenského náměstí (Aktion A040/2009). Suchschnitte wurden auf dem Platz Mendlovo náměstí (Aktion A010/2009) angelegt.

Ad 3) Grabungen kleineren Umfangs

Běhounská-Straße (Aktion A020/2009), Platz Dominikánské náměstí 1, Zelný trh (Aktion A046/2009), Joštova-Straße, Platz Moravské náměstí (Aktion A080/2008), Platz Moravské náměstí 1 (Aktion A067/2009), Platz Moravské náměstí, Rooseveltova-Straße, Solniční-Straße (Aktion A062/2009), Platz Náměstí Svobody (Aktion A024/2009), Trtílkova-Straße 18 (Aktion A031/2009).

Ad 4) Bearbeitung und Auswertung abgeschlossener Grabungen

Im Jahre 2009 wurden die Grabungen bearbeitet, die in den Jahren 2006 bis 2008 durchgeführt worden waren. Es handelt sich um folgende: Bašty-Straße 2–4 (Aktion A020/2008), Božetěchova-Straße 2 (Aktion A006/2006, A015/2006, A090/2006), Jakubská-Straße, Rašínova-Straße (Aktion A086/2007).

Vorläufige Ergebnisse einzelner Grabungen (Aktionen sind in alphabetischer Reihenfolge nach Katastern angeordnet):

Katastralgebiet Královo Pole

Božetěchova-Straße 2, Parzellennummer 3, 5/1 (Aktion A006/2006, A015/2006, A090/2006). Mittelalter, Neuzeit. Kloster. Rettungsgrabung.

Im Jahre 2009 wurde die Bearbeitung einer umfangreichen archäologischen Grabung abgeschlossen, die vom Januar 2006 bis August 2008 im Zusammenhang mit der Gesamtrenovierung des Areals des ehemaligen Kartäuserklosters in Brünn–Královo Pole durchgeführt worden war. Sie wurde im Rahmen von drei Aktionen realisiert (Aktion A006/2006–Objekt des Refektoriums SO324, Aktion A015/2006–Objekte SO321, SO322, SO323, SO325, SO422 und Aktion A090/2006–Nordklausuren SO326).

Die ältesten mittelalterlichen Objekte, die während der archäologischen Grabung im Areal des Kartäuserklosters in Brünn–Královo Pole entdeckt wurden, sind in die Mitte des 13. Jahrhunderts zu datieren und mit der Entstehung des Dorfes Královo Pole (Königsfeld) in Zusammenhang zu stellen. Der Raum des Eingangshofs und seine Umgebung war kontinuierlich das ganze Mittelalter hindurch besiedelt. Spuren der holzlehmigen Bebauung sind nur mit Vorbehalt in die Vorkloster- oder Klosterperiode zu datieren. Die Bebauung des wirtschaftlichen Hinterlands des Klosters unterscheidet sich im Prinzip nicht von der geläufigen dörflichen Bebauung. Im 14. Jahrhundert entstanden in diesem Raum erste Steinbauten, die typologisch an städtische Häuser erinnern. Im letzten Viertel des 14. Jahrhunderts wurden einige Bauten in das Grundrisschema des entstehenden Klosters eingegliedert. In der ältesten Bauphase wurde die Kirche, die kleine Quadratur und die große Quadratur mit Mönchzellen errichtet. Der Eingangshof selbst erhielt seine heutige Form im 17. Jahrhundert. Anfang der 1770er Jahre wurde der ganze Komplex umgebaut.

Platz Mojmirovo náměstí 6, 7, Parzellennummern 975, 976, 977/1 (Aktion A007/2009). Mittelalter, Neuzeit. Dorf. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem geplanten Aufbau von vier Mietshäusern in Brünn–Královo Pole auf dem Platz Mojmirovo náměstí 6 und 7 wurde im März bis September 2009 eine Vorsprungs-Rettungsgrabung durchgeführt. Sie ist bisher nicht vollständig bearbeitet, daher wird über ihre Ergebnisse später berichtet werden.

Vorläufig ist zu sagen, dass Überreste der Bebauung wesentlicher Teile zweier mittelalterlicher und neuzeitlicher dörflicher Parzellen in Královo Pole freigelegt wurden. Es handelte sich um mehrere Kellerräume mittelalterlicher Häuser. Auf der Parzelle gab es auch mehrere Löcher, deren Eingangsteile freigelegt wurden. Die holzlehmige Bebauung dominierte auf den genannten Parzellen bis zum 16. oder 17. Jahrhundert, wenn dort das erste gemauerte Haus errichtet wurde. Dokumentiert wurden auch Überreste der gemauerten Bebauung aus dem 19. Jahrhundert. Im Hinterland mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Häuser befanden sich vor allem Wirtschaftsbauten, Latrinen, Brunnen und Vorratsgruben zur Getreideaufbewahrung.

Katastralgebiet Lesná

Trtílkova-Straße 18, Parzellennummer 672 (Aktion A031/2009). Neuzeit. Massengräber. Rettungsgrabung.

Im Rahmen des Aufbaus des geistigen Zentrums–des Hauses des Diamantenwegs wurden im August 2009 in der Trtílkova-Straße fünf Massengräber aus dem Cholera-Friedhof der preussischen Armee aus dem Jahre 1866 untersucht.

Katastralgebiet Město Brno

Bašty-Straße 2–4, Parzellennummer 351 (Aktion A020/2008). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Aufbau des Parkhauses für das geplante Hotel Padowetz im Hof des Objekts Bašty 2–4 wurde im April bis Juni 2008 eine flächenweise archäologische Rettungsgrabung durchgeführt. Im Jahre 2009 wurde ihre Bearbeitung abgeschlossen. Die Grabung dokumentierte die Situation in der 2. Hälfte des 12. Jahrhunderts (vor der Stadtgründung)–z. B. 2 Öfen und eine Vorratsgrube. Weitere Objekte belegten die Entwicklung der Bebauung des wirtschaftlichen Hinterlands der städtischen Parzellen von dem 13. bis zum 20. Jahrhundert (Kellerräume und Baufundamente, Brunnen, Ziegelkanal u. ä.).

Běhounská-Straße, Parzellennummer 32 (Aktion A020/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit der Rekonstruktion des Südteils der Běhounská-Straße wurde im April bis Juli 2009 eine archäologische Rettungsgrabung durchgeführt.

Die Grabung belegte, dass im Südteil dieses Straßenabschnitts der Bodetyp bereits im Mittelalter abgetragen worden war. Das Terrain wurde aber damals allmählich durch Abfallschichten oder Planierungen und Kommunikationsniveaus erhöht. Dass die Straße in jener Zeit auch zu weiteren Aktivitäten diente, belegen Gruben unbekanntem Zwecks. Wichtige Informationen lieferte die archäologische Grabung zur Problematik der bürgerlichen Straßenbebauung. Es wurden insgesamt 16 Bauten und ein unter die Straße abgeteufter Keller identifiziert. Ein besonderes Phänomen stellte der neuzeitliche Wasserstollen dar. Im 19. Jahrhundert wurde er als Abwasser-sammler genutzt. Dokumentiert wurden auch mehrere aus Ziegeln errichtete Anschlüsse.

Běhounská-Straße, Brandlova-Straße, Joštova-Straße, Platz Moravské náměstí, Solniční-Straße, Parzellennummern 6, 32, 549/1, 566, 776, 797, 800, 801/1–5 (Aktion A061/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Vorstadt, Befestigung, Friedhof. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit der Realisation des Vorhabens „Komplexe Regeneration des historischen Stadtkerns–andere Kommunikationen, Rekonstruktion des Platzes Moravské náměstí“ wurde im Oktober 2009 die archäologische Rettungsgrabung aufgenommen, die auch während des Großteils des Jahres 2010 fortsetzen wird; daher wird über ihre Ergebnisse später berichtet werden.

Bisher wurden im Rahmen dieser Aktion z.B. Überreste der mittelalterlichen holzlehmigen und gemauer-

ten Bebauung des IV. Brünner Stadtviertels, ein bisher unbekannter Friedhof in der Nähe der Thomaskirche, Teile der mittelalterlichen und barocken Stadtbefestigung und ein Teil der Fortifikation des Augustinerklosters aus dem Spätmittelalter dokumentiert.

Benešova-Straße, Parzellennummer 270 (Aktion A023/2009). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im Jahre 2009 zwei Suchschnitte in der Benešova-Straße angelegt. Sie verifizierten das Mauerwerk der V. Bastei, die Bestandteil des Befestigungssystems der Stadt gewesen war, das ab der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts errichtet worden war.

Dominikanerplatz 1, Zelný trh, Parzellennummern 397, 503 (Aktion A046/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die Bauarbeiten an der Rekonstruktion der bestehenden und dem Aufbau neuer unterirdischer Räume für zwei Rundgänge durch die Brünner Kellerräume unter Zelný trh und dem Dominikanerplatz 1 waren 2009 durch eine archäologische Rettungsgrabung begleitet. Während die Terrainarbeiten im Raum des Dominikanerplatzes 1 bereits gegen Jahresende abgeschlossen wurden, setzte die Grabung in Zelný trh auch in den Frühlingsmonaten 2010 fort und wir werden darüber später berichten.

Die archäologische Grabung und die ergänzende bauhistorische Untersuchung im Raum des Dominikanerplatzes 1 erfüllte alle Erwartungen und ergänzte unsere Kenntnisse über die Kellerräume des Ostflügels des 2. Hofes des Neuen Rathauses. Es wurde die Bauentwicklung des bestehenden Flügels und die Entwicklung der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen bürgerlichen Bebauung erfasst, die ihm vorangegangen war.

Husova-Straße, Parzellennummer 497/1–3 (Aktion A016/2009). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden 2009 an der Husova-Straße drei Suchschnitte angelegt. Bis auf eine Ausnahme stießen sie auf keine Befunde. Die genannte Ausnahme stellte das Grundmauerwerk eines Baus im Raum des ehemaligen Burggrabens dar, der in Plänen und Abbildungen aus dem 18. und 19. Jahrhundert erscheint.

Jakubská-Straße, Rašínova-Straße, Parzellennummern 548, 549/1 (Aktion A086/2007). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit der Rekonstruktion der Straßen Jakubská und Rašínova wurde in den Jahren 2007 und 2008 eine umfangreiche archäologische Rettungsgrabung durchgeführt. Ihre Bearbeitung wurde 2009 abgeschlossen.

Die Grabung brachte zahlreiche Erkenntnisse über die historische Entwicklung des gegebenen Raums. Sie betraf vor allem die Problematik der ehemaligen Bebauung und des Pfarrfriedhofs an der Jakobskirche und ihre gegenseitige Beziehung im Laufe der Zeit.

Josefská-Straße, Parzellennummern 227, 249 (Aktion A060/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden in der Josefská-Straße drei Suchschnitte angelegt. Darin wurden Segmen-

te der Befestigungsmauer aus dem 13. Jahrhundert und ein neuzeitlicher Keller dokumentiert.

Joštova-Straße, Platz Moravské náměstí, Parzellennummern 776, 800 (Aktion A080/2008). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt, Befestigung. Rettungsgrabung.

Die archäologische Rettungsgrabung wurde im November 2008–Mai 2009 im Zusammenhang mit dem Bau „Brno, Rašínova II–Rekonstruktion der Kanalisation, Abwässerleitung C01–E“ auf dem Platz Moravské náměstí und in der Joštova-Straße durchgeführt.

Die Grabung dokumentierte ein Segment des mittelalterlichen Stadtgrabens, einen Teil des Veselá-Tors aus der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts, Überreste der mittelalterlichen Befestigung des Augustinerklosters und der Thomaskirche und zwei Gruben aus dem 15. Jahrhundert, in deren Fall es sich um Lehmgruben oder Vorofenraum einer unbekanntenen Produktionsanlage handeln kann.

Platz Komenského náměstí, Parzellennummern 587, 776 (Aktion A040/2009). Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden auf dem Platz Komenského náměstí zwei Suchschnitte angelegt. In den beiden wurde 5,6 m unter der heutigen Oberfläche der Boden des barocken Stadtgrabens vor der Basteibefestigung erfasst.

Měnínská-, Novobranská-, Orlí-Straße, Parzellennummern 198, 249, 253 (Aktion A41/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Sanierung der Brünner Kellerräume“ wurden im August bis November 2009 10 Suchschnitte in der Orlí-, Měnínská- und Novobranská-Straße angelegt. Die archäologische Rettungsgrabung war besonders aus dem Gesichtspunkt der historischen Topographie der Stadt gewinnbringend. Sie präziserte den Verlauf der Westfront der Häuser in der Gasse an der Stadtmauer (heute Měnínská-Straße). Sie belegte, dass die parasitische Bebauung zwischen der ehemaligen Stadtmauer und dem Burggraben das Grundmauerwerk der Stadtbefestigung genutzt, eventuell respektiert hatte. Sehr wichtig war die Freilegung eines Teils des Grundrisses der gotischen halbkreisförmigen Bastei, die mit der Befestigungsmauer verknüpft und in derselben Zeit errichtet worden war. In der nächsten Umgebung des Měnin-Tors wurden mehrere mittelalterliche Objekte festgestellt, die mit Straßenschichten überdeckt waren. Im Raum der Orlí-Straße wurde der Verlauf der südlichen Straßenfront verifiziert und die Ecke mit der Gasse an der Befestigungsmauer dokumentiert. Überprüft wurde auch der Verlauf des mittelalterlichen Stadtgrabens, von welchem ein Teil des Pfeilers seiner Westwand dokumentiert wurde.

Platz Moravské náměstí 1, Parzellennummer 1 (Aktion A067/2009). Mittelalter, Neuzeit. Kloster. Rettungsgrabung.

Die archäologische Grabung im Hof des Katasteramts auf dem Platz Moravské náměstí 1 in Brünn wurde durch die Rekonstruktion der Versorgungsnetze, die Entfeuchtung des Umfassungsmauerwerks und die Rekonstruktion der Hofoberfläche veranlasst.

Die festgestellten archäologischen Befunde belegten wiederholt, dass das Augustinerkloster auf einer stratigraphisch älteren mittelalterlichen Schichtenfolge gegründet worden war, deren Charakter dem Abfall entsprach, der wohl aus der Innenstadt hinter die Stadtmauer und in die planierte gemauerte sowie ungemauerte Bebauung der Vorstadt herausgefahren worden war. Es wurden Kellerüberreste eines holzlehmigen Hauses dokumentiert, das an der Wende des 13. und 14. Jahrhunderts einem Brand zum Opfer gefallen war. Als wesentlich erscheint die Feststellung, dass das Kloster ältere Bauten genutzt hatte, die in seinen Baukomplex eingegliedert worden waren. Die Grabung belegte auch teilweise den Verlauf der primären mittelalterlichen Einfriedung des Nordteils des Klosterareals.

Platz Moravské náměstí, Rooseveltova-Straße, Solniční-Straße, Parzellennummern 1, 3, 4, 5, 6, 566, 800 (Aktion A062/2009). Mittelalter, Neuzeit. Vorstadt, Befestigung. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Rekonstruktion des Abwässersammlers C01 (Abschnitt Rooseveltova–Solniční)“ wurde im Oktober 2009 eine archäologische Rettungsgrabung aufgenommen, die bis Mitte 2010 dauern wird. Daher werden wir über ihre Ergebnisse später berichten. Erfasst wurde ein Teil der barocken Basteibefestigung und bescheidene Reste der Vorstadtbesiedlung vor dem Běhounská-Tor.

Platz Náměstí Svobody, Parzellennummer 537 (Aktion A024/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit Aushüben für die zu pflanzen den Bäume an der Ostseite des Platzes Náměstí Svobody verlief im Mai 2009 eine archäologische Rettungsgrabung. Verzeichnet wurden vor allem alte Kommunikationsniveaus des Platzes. Meistens ging es um Steinbettlagen aus Schotter. Vor dem Haus Nr. 7 wurde Steinpflaster dokumentiert.

Katastralgebiet Staré Brno

Platz Mendlovo náměstí, Parzellennummern 808, 809/1, 4, 811/2, 945/2 (Aktion A010/2009). Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Im Zusammenhang mit dem Projekt der „Sanierung der Brüner Kellerräume“ wurden im Jahre 2009 im Zentralteil des heutigen Platzes Mendlovo náměstí neun Suchschnitte angelegt.

Die ältesten Ablagerungen stellten Flusssedimente des ehemaligen Nebenarms der Svatka dar, der als Mühlgraben genutzt wurde. Auf seinem rechten Ufer wurde eine Besiedlung aus dem 11.–12. Jahrhundert festgestellt. Abschließend wurde das Terrain mittels Aufschüttungen erhöht (15.–18. Jahrhundert). Danach folgte gemauerte Bebauung.

Pekařská-Straße 53, Parzellennummer 1752/1 (Aktion A066/2008). Mittelalter, Neuzeit. Stadt, Kloster. Rettungsgrabung.

Im Laufe der Wintermonate 2009 wurde die erste Etappe der archäologischen Rettungsgrabung im Raum des St. Anna-Fakultätskrankenhauses abgeschlossen. Veranlasst war sie durch den Aufbau des Internationalen Zentrums der klinischen Forschung.

Den ältesten Teil des zu erforschenden Terrains bildeten Auelehme. Diese Schichtenfolge formierte sich wohl während des ganzen Mittelalters. Der gegebene Raum war ab dem 14. Jahrhundert Bestandteil des Klostergartens der Dominikanerinnen zu St. Anna. Verzeichnet wurden zwei Gruben unbekannter Funktion und zwei Steinpackungsaufschüttungen, die als Steinbett gedient haben können. Entdeckt wurde auch ein Wasserreservoir, das in der Zeitspanne des 2. Hälfte des 17.–18. Jahrhunderts zugeschüttet worden war. Man entdeckte auch drei Öfen, die in das 18. und 19. Jahrhundert datiert wurden. Es wurden Segmente zweier Luftschutzräume aus der Zeit des Zweiten Weltkrieges entdeckt.

Katstralgebiet Štýřice

Vídeňská-Straße, Parzellennummern 651/1, 651/2 (Aktion A018/2009). Frühmittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Die flächeweise Rettungsgrabung wurde vor dem Aufbau von Mietshäusern durchgeführt. Die Ergebnisse sind bisher nicht bearbeitet, daher wird darüber später berichtet werden. Am intensivsten wurde der erforschte Raum im Frühmittelalter genutzt. Dokumentiert wurde eine große Lehmgrube, 19 verschiedene, Feuer benutzende Produktionsanlagen und ein Teil des Friedhofs.

BRNO (K. Ú. KNÍNIČKY, OKR. BRNO-MĚSTO)

Ulice Hrázní, p. č. 746/1. Mladší doba hradištní. Sídliště. Záchranný výzkum.

Během záchranného výzkumu vyvolaného výstavbou "Sportovně-rekreačního střediska NESA" na ulici Hrázní (viz kap. Neolit) byla odkryta také zásobní jáma z mladší doby hradištní.

Michal Přichystal

Resumé

Brno (Kat. Kníničky, Bez. Brno-město), Hrázní Str. Bei der Rettungsgrabung in Hrázní Strasse wurde eine Vorratsgrube aus der jüngeren Burgwallzeit abgedeckt.

BŘECLAV (K. Ú. CHARVATSKÁ NOVÁ VES, OKR. BŘECLAV)

„Úlehle“. Časné slovanské období, novověk. Sídliště. Záchranný výzkum.

První etapa záchranného výzkumu byla vyvolána založením nové šterkovny. Zkoumaná lokalita se nachází v katastrálním území Charvatská Nová Ves, přibližně 1 km severně od intravilánu, 600 m severně od budov statku SZ od obce, v trati „Úlehle“. V roce 2009 se podařilo zachytit a dokumentovat celkem 20 zahloubených objektů různorodého stáří, mimo jiné i z doby laténské (viz část Doba železná). Celkové množství získaných nálezů je ovšem minimální, z řady objektů nepochází prakticky vůbec žádný datovatelný materiál. Totéž pravděpodobně platí i o obsahu mechanicky odstraňovaného souvrství tmavých hlín, v němž nebyly pozorovány žádné pozůstatky výraznějšího zkulturnění; nějak početná není ani